

TÜRKİYE’DE PARA POLİTİKASI ARAÇLARININ CARİ AÇIK ÜZERİNE ETKİSİ: ARDL SINIR TESTİ YAKLAŞIMI

Gizem BAŞ¹
Mehmet KARA²

Geliş/Received: 09.05.2020

Kabul/Accepted: 06.08.2020

Öz

2007/08 yılında meydana gelen finansal kriz sonrasında, FED, ECB ve BOJ gibi büyük merkez bankaları, aşırı genişletici para politikaları uygulamaya başlamıştır. Bu durum, Türkiye gibi pek çok gelişmekte olan ülkenin ekonomik hedeflerini ve makroekonomik göstergelerini olumsuz etkilemiştir. Finansal piyasalarda meydana gelen bu gelişme üzerine, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), 2010 yılının Nisan ayından itibaren yeni bir para politikası stratejisi geliştirmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisinde *niteliksel* (O/N faiz oranı) ve *niceliksel* (M3 para arzı) para politikası araçlarının cari açık üzerindeki etkisini analiz etmektir. Çalışma, 2005:IV-2018:II dönemini kapsamaktadır. Değişkenler olarak Gecelik Faiz (O/N) oranı, M3 para arzı ve cari açık kullanılmıştır. Analiz yöntemi olarak, ARDL modeli kapsamında kısıtlanmamış hata düzeltme modeli (UECM) ve sınır testi yaklaşımı uygulanmıştır. ARDL analiz yöntemi kapsamında ilk olarak sınır testi uygulanmış değişkenler arasında eşbütünlüşme ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca, uzun ve kısa dönem için, para arzı (M3) ile cari açık arasında hem istatistikî olarak hem de ekonomik olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Para Politikası Araçları, Cari Açık, Türkiye, ARDL Analizi

THE EFFECT OF MONETARY POLICY INSTRUMENTS ON CURRENT ACCOUNT DEFICIT IN TURKEY: ARDL BOUNDS TESTING APPROACH

Abstract

After the financial crisis occurred in 2007/08, the major central banks such as FED, ECB and BOJ, started to implement excessive expansionary monetary policies. This has negatively affected macroeconomic indicators and economic targets of many developing countries such as Turkey. Associated with developments occurred in financial markets, the Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT) has developed a new monetary policy strategy since April of 2010. The aim of this study is in Turkish economy, to analyze the effect of *qualitative* (O/N interest rate) and *quantitative* (M3 money supply) *monetary policy tools* on the current account deficit. The time period of the study includes 2005: IV-2018: II. Overnight interest (O/N) rate, M3 money supply and current account deficit are employed. With ARDL analysis method, unrestricted error correction model (UECM) and boundary test approach are applied. Within the scope of ARDL method, firstly, bound test is performed, and the cointegration relationship is determined between the variables. Furthermore, it is found that there is a statistically and economically significant relationship between money supply (M3) and the current account deficit for the both long and short term.

Key words: Monetary Policy Instruments, Current Account Deficit, Turkey, ARDL Analysis

¹ Res. Asst., Hatay Mustafa Kemal University, FEAS, Economic Department, gizemercelik@mku.edu.tr

² Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal University, FEAS, Economic Department, mehmetkara@mku.edu.tr

1. Introduction

After the 2008 global financial crisis, rise in global risk appetite and the excessive expansionary monetary policies, implemented by the major central banks such as FED, ECB and BOJ in order to overcome the crisis, caused intensive capital inflows to the countries with relatively high interest rates such as Turkey. This intensive fund inflow led interest rates to decrease and to appreciate Turkish Liras. These developments, on the other hand, stimulated consumption and investment demand, increased the credit usage of both companies and households, and caused the economy to grow depending on domestic demand. Nevertheless, the weak foreign demand, growth based on domestic demand and the strengthening of the Turkish lira negatively affected the foreign trade balance, causing an increase in the current account deficit (CBRT, 2010: 9).

In 2003, while the ratio of the current account deficit to GDP was 2.5%, this ratio increased to 6% in 2006 and it decreased to the level of 2.3% in the period of 2006-2009. However, in the period of 2010-2018, the ratio of current account deficit to GDP was approximately 5.35%. The current account deficit was started to be considered as an important risk factor for financial stability since the current account deficit is above the rate that is accepted as sustainable or reasonable (4% - 5%) and also increases continuously. In this context, the CBRT started to apply unconventional monetary policies in order to reduce macroeconomic instability caused by this new circumstance emerging in international financial markets and to ensure financial stability (Cicioğlu et al., 2013: 14-15).

In this research paper, the interest rate (O/N) is used as a *qualitative monetary policy tool*, while M3 money supply is used as a *quantitative monetary policy tool*. The main objective of this study is to examine the effects of *qualitative and quantitative monetary policy instruments* on the current account deficit using the quarterly data for the 2005: IV-2018: II period by applying the ARDL Boundary Test Approach.

2. Overview of The Current Account in Turkey

The current account deficit arises due to the foreign exchange expenditures that are related to the import / export of goods and services and unilateral transfers in the current account of the balance payments exceed the foreign exchange revenues obtained from these transactions.

The current account balance is crucial within the various external balance definitions since it is closely related to the country's real national production level (GDP), overall employment volume, unemployment and foreign indebtedment. The current account deficit or surplus can also be considered as an indicator of the success or failure of the economic policies implemented by governments. Thus, the external balance definition that is most emphasized is generally the current account balance (Seyidoğlu, 2017: 368).

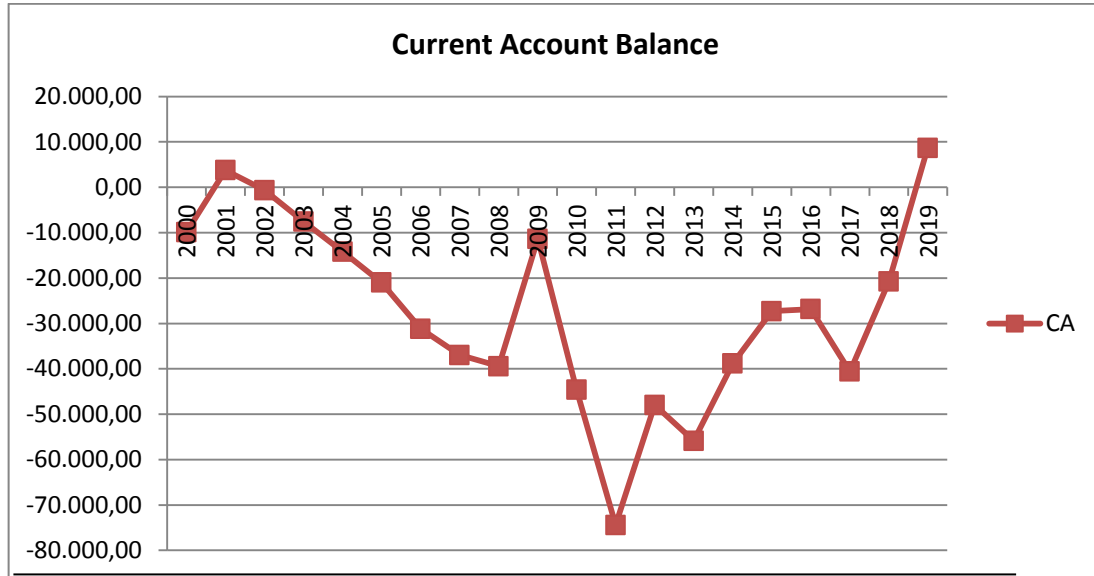
If the current account deficit of the country is sustainable, the current account deficit does not cause any problems in the country's economy. However, emerging economies such as Turkey is experiencing serious difficulties in sustaining the current account deficit. Turkey has abandoned import substitution policy carried out in 1960-1980 period, and has started to adopt open market economy by January 24th 1980 Decisions. With the liberalization of capital movements towards the end of the 1980s, fundamental changes occurred in Turkey's economic structure. Turkish Liras became convertible, and Customs Union Agreement signed with the European Union. More importantly, Customs Union Agreement has increased foreign trade volume of Turkey by diversifying product and market. In addition, the ratio of especially medium technology intensive goods export has increased relatively over time.

Although all these improvements in the economy, the balance of trade has constantly had a deficit and it also caused the current deficit to increase in time. In other words, since import volume was higher than export volume, it has led trade deficit, and has become the main reason for the current account deficit. The current account deficit was sustainable until 2000s but it started to increase because of the appreciation of national currency. And, this appreciation is resulted from the inflation targeting strategy implemented in the scope of the Transition to the Strong Economy Program

associated with adopting floating exchange rate regime in 2001. Since the appreciation of the national currency has made the import goods cheaper in terms of the national currency, particularly the increase in the use of imported intermediate goods in the real sector and the target of high growth rates since 2003, the deficits have started to increase rapidly.

The appreciation of the national currency has led the import goods became cheaper in terms of the national currency, and in the production process, particularly the increase in the use of imported intermediate goods in real sector and targeting high growth rates since 2003 caused that the deficits started to increase rapidly. The rising current account deficit was financed with high real interest rate and external borrowing (Gençoğlu and Ünlü, 2019: 630-632).

Graph 1: Turkey's Current Account Balance (2000-2019) (Million \$)

Source: This graph is based on our calculations from CBRT Statistical Data.

The current account deficit problem is deepening in Turkey until 2008 but it declined sharply after 2008 due to global crisis. In addition to the new regulations and rules introduced to regulate the markets, expansionary monetary and fiscal policies continued to be implemented in order to achieve the aim of rapid economic growth.

In spite of the fact that Turkey tried to develop strategies to reduce the current account deficit, especially foreign capital inflows seeking to take advantage of relatively high interest rates charged by emerging economies such as Turkey, has led national currency to appreciate; hence, the current account deficit has raised.

Turkey has implemented expansionary fiscal and monetary policies for economic growing (GDP) rapidly since 2000; on the other hand, had has to paid relatively high interest rate in order to be able to finance increasing current account deficit; therefore, it is quite significant to investigate the relationship between monetary policy and the current account deficit.

3. Literature Review

If the empirical literature about the current account deficit in Turkey is evaluated, it is concluded that the majority of the studies explains the current account deficit problem considering economic growth (GDP), real effective exchange rate and energy prices or sustainability of the current account deficit. Therefore, it can be considered that the studies investigating the association between monetary policy instruments and current account deficit are limited. In Table 1 below, the empirical studies that examine the effect of monetary policy instruments on the current account deficit are given chronologically.

Table 1: Related Literature

Au thor(s)	Period/C ountry	Method	Result
Ho ltrop (1972)	1954- 1969/ Netherlands	Regression Analysis	In the study, it is concluded that monetary policy is a significant effective tool to decrease the balance of payments deficits.
Ca lder eron etc. (1999)	1966- 1995/ 44 Developing Countries	Panel Data Analysis	It is found that there is an inverse relationship between real interest rates and current account deficit.
La ne (1999)	1974:I- 1996:III/ USA	VAR Analysis	The study indicated that the effect of monetary policy shocks on the current account deficit is very important.
Ok tar and Dalyancı (2011)	2003- 2010/ Turkey	VAR Analysis and Granger Causality Analysis	Based on the analysis results obtained in the study, there is a long-term, opposite relationship between the CBRT policy rate and the current account balance. It is stated that monetary policy instruments are important for financial stability if the instruments are applied in order to decrease the current account balance.
En er and Arıca (2012)	1980- 2009/ 21 OECD Countries	Panel Regression Analysis	The findings of the analysis implied that interest rates and the current account deficit move in the same direction.
Tal aslı (2012)	2005:01- 2010:08/ Turkey	Time Series Analysis	The increase in policy interest rates and implementation of contractionary monetary policy lead to the appreciation of the national currency and the increase in the current account deficit, particularly by increasing short-term foreign capital flows.
Da nmola and Olateju (2013)	1970- 2012/ Nigeria	Johansen Cointegration Test and Ordinary Least Squares	In this research paper, it is found that if money supply rises, the current account deficit also rises.
Ste iner (2013)	1970- 2009/ USA	Panel Data Analysis	It is determined that low interest rates affect current account transactions through savings and investments, and the decrease in interest rates increases domestic investments and reduces the current account deficit.
Gö çer etc. (2013)	1992:I- 2012:III/ Turkey	Carrion-i Silvestre Multi- Structural Breaks Unit Root Test and Maki Multi- Structural Breaks Cointegration Test	Analysis results indicate that the policy rate applied by the central bank reduces the credit volume and affects the current account deficit.

Evaluation of the empirical literature indicates that there is a strong relationship between monetary policy and current account deficit, and also monetary policy instruments have a significant effect on current account deficit.

4. Dataset, Model and Method

In this research, 2005: IV - 2018: II period is used. The variables and their explanations as follows: *CA* stands for current account deficit; *M3* refers M3 money supply, and *O/N* represents overnight interest rate of CBRT.

The mathematical model employed in the study is expressed as follows;

$$CA_t = \alpha_1 + \alpha_2 M3_t + \alpha_3 O/N_t + \mu_t \quad (1)$$

In the study, ARDL (Autoregressive Distributed Lag) analysis method is applied in order to determine the existence of cointegration relationship between monetary policy instruments and current account deficit. ARDL analysis method has many advantages compared to the other cointegration tests in the literature. Most importantly, even though the variables become stationary at different levels, the cointegration relationship can be detected. It means that if the variables are I (0) or I (1) does not cause any problems for the application of the test. Another advantage is that the Unrestricted Error Correction Model (UECM), obtained within the scope of the analysis, provides more reliable results than other cointegration tests. UECM, also, gives information about variables for both short and long term (Narayan and Narayan, 2004).

In ARDL method, first of all, bound test is performed to detect the cointegration relationship.

Below, the equality of boundary test approach is represented;

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=0}^m \alpha_1 \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_2 \Delta X_{t-i} + \alpha_3 Y_{t-1} + \alpha_4 X_{t-1} \quad (2)$$

α_0 coefficient means constant term; α_3 and α_4 refer long-term coefficients. Δ symbol in the model implies the first differences of the variables. Additionally, α_1 and α_2 present short-term relations.

In the boundary test approach, the first lag of the dependent and independent variables is tested with the F test. The null hypothesis of the F test is that there is no cointegration between the variables. On the other hand, the alternative hypothesis states that there is cointegration between the variables. The calculated F statistical value is compared with the lower and upper bounds. If F statistics is less than the lower critical value, H_0 hypothesis cannot be rejected, and no cointegration between the variables is detected. On the contrary, if F statistics takes a greater valued than upper limit, the null hypothesis is rejected. Thus, it is concluded that the variables are cointegrated. However, if F statistical value is between the lower and upper critical values, any interpretation cannot be made about the existence of the cointegration relationship; F statistics is in uncertain district (Akel and Gazel, 2014: 31). In this case, it is necessary to examine the other cointegration tests for the analysis of the long-term relationship between the series of variables.

On the basis of the boundary test results obtained, if there is a cointegration relationship between the variables of the series, ARDL model is established to analyze both long and short term relationships. And, the optimal lag length for the model is determined based on Hannan-Quinn (HQ), Akaike (AIC) and Schwarz (SC) information criteria. The optimal lag length for the model is the lowest value among these information criteria. However, if the autocorrelation problem exists, then, the second smallest valued is used. This process is repeated until the autocorrelation problem is resolved. Finally, CUSUM and CUSUMSQ tests are performed in order to test if the long term coefficients are stable.

5. Empirical Findings

In this section, empirical results of the study are explained and the relationships between the variables are analyzed econometrically.

5.1. Stationarity Test

In time series analysis, it is very important that the series do not have unit roots. Granger and Newbold (1974) stated that when working with non-stationary time series, a spurious regression problem can occur (Gujarati, 1999: 726). In this research paper, ADF (Augmented Dickey Fuller) unit

root test is applied to investigate the variables' order of stationarity. ADF results indicated that LNCA and LNM3 stationary at their level values but LNO/N become stationary when its first difference is taken.

Table 2: Stationarity Test Results

Variables employed in the study	Level	1 st Difference	Decision
LNCA	-4.212 (0.008) [constant+trend]	---	I(0)
LNM3	-3.892 (0.019) [constant+trend]	---	I(0)
LNO/N	-2.299 (0.176) [constant]	-5.724 (0.000) [constant]	I(1)

The expressions in parentheses represent the probability values of the tests.

5.2. ARDL Analysis

In the research, bound test is applied in the scope of ARDL analysis. The unrestricted error correction model (UECM) established as follows;

$$\Delta CA_t = \alpha_0 + \alpha_{1t} + \sum_{i=1}^m \alpha_{2i} \Delta CA_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta M3_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta O/N_{t-i} + \alpha_5 CA_{t-1} + \alpha_6 M3_{t-1} + \alpha_7 O/N_{t-1} + \mu_t \quad (3)$$

In the equation, α , Δ , μ symbols represent constant term, difference and error term, respectively.

In the context of ARDL cointegration approach, firstly bound test analysis is performed to determine the long-term relationship between the variables used in the study.

Table 3: Boundary Test Results

Independent variables	F value	%5 Critical values	
		Lower critical value	Upper critical value
2	6.55	3.79	4.85

Accordingly boundary test results in Table 3, it is found that there is a cointegration relationship between the variables since the F value is higher than the upper critical value.

5.3. ARDL Estimation Results

The ARDL model used in the analysis was established as follows;

$$CA_t = \alpha_0 + \alpha_{1t} + \sum_{i=1}^m \alpha_{2i} CA_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{3i} M3_{t-i} + \sum_{i=0}^l \alpha_{4i} O/N_{t-i} + \mu t \quad (4)$$

The estimation results of the model are presented in Table 4.

Table 4: ARDL (1,0,0) Model's Estimation Results

Variables employed in the study	Coefficients	t value	p value
LNCA(-1)	0.424	3.232	0.002
LNМ3	0.417	2.288	0.026
LNO/N	-0.209	-1.461	0.150
C	-2.445	-0.735	0.465

Diagnostic Values	
R^2	0.548
Adjusted R^2	0.519
X^2 BG (Breusch-Godfrey)	2.507 [0.077]
HET Test	0.408 [0.729]
X^2 RAMSEY RESET	1.109 [0.297]

X^2 BG, HET Test and X^2 RAMSEY RESET; stands for autocorrelation, heteroscedasticity and suitability of the model respectively.

If the diagnostic test values are examined, it is concluded that there is no autocorrelation and heteroscedasticity problems and the model established is suitable.

5.3.1. ARDL Model's Long-Term Estimation Results

Table 5 below presents ARDL (1,0,0) model's long-term estimated coefficients.

Table 5: ARDL (1,0,0) Model's Long-Term Estimation Results

Variables employed in the study	Coefficients	t value	p value
LNМ3	0.726	2.747	0.008
LNO/N	-0.363	-1.443	0.155
C	-4.251	-0.753	0.455

The estimated values of the long-term relationship in Table 5 indicate that there is a statistically and economically significant relationship between M3 money supply and current account deficit. In other words, it is found that the expansion in M3 money supply causes the current account deficit to increase. The 1% increase in the money supply increases the current account deficit by approximately 0.73%.

5.3.2. ARDL Model's Short-Term Estimation Results

The equation of the Unrestricted Error Correction Model (UECM) constructed to estimate the short-term relationship between the variables analyzed in the study is as follows;

$$\Delta CA_t = \alpha_0 + \alpha_{1t} + \alpha_2 EC_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_{3i} \Delta CA_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta M3_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{5i} \Delta O/N_{t-i} + \mu_t \quad (5)$$

The coefficient of the error term (EC_{t-1}) in the equation implies how much of the short-term imbalances rebalanced in the next period.

Based on the results of the analysis, it is determined that there is a statistically and economically significant association between M3 money supply and current account deficit in the short term. It is found that the 1% increase in M3 money supply leads the current account deficit to increase by approximately 0.40%.

Table 6: ARDL (1,0,0) Model's Short-Term Estimation Results

Variables employed in the study	Coefficients	t values	p values
D(LNM3)	0.417	2.288	0.026
D(LNO/N)	-0.209	-1.461	0.150
ECT(-1)	-0.575	-4.377	0.000

The error correction term coefficient is estimated as -0.575. ECT (-1) has a negative sign and statistically significant. Therefore, it can be stated that 57.50% of the imbalances occurring in the short term rebalanced in the next period.

5.3.3. CUSUM Graphs

In order to investigate the stability of the model used in the study, graphics of CUSUM tests are performed and the results are given in Figure 1.

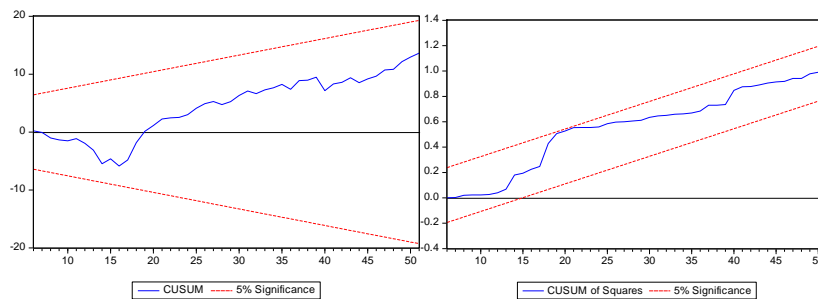

Figure 1: Graphics of CUSUM Tests

The CUSUM graphs in Figure 1 states that there is no structural break of the variables in the study and the long-term coefficients obtained within the scope of ARDL analysis are stable.

6. Conclusion

After the 2008 global financial crisis, rise in global risk appetite and the qualitative and quantitative expansionary monetary policies, implemented by the major central banks in order to overcome the crisis, caused intensive capital inflows to the countries with relatively high interest rates such as Turkey. This intensive fund inflow led Turkish Liras to appreciate and the current account deficit to further deteriorate.

Also, like many developing countries, Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT) determined a new road map with the "Monetary Policy Exit Strategy" published in April 2010 and it started to employ an unconventional method for the implementation of monetary policy in order to reduce macroeconomic instability and to ensure financial stability.

In this research, the effect of *qualitative* (O/N) and *quantitative* (M3 money supply) *monetary policy tools* on current account deficit is analysed for the period of 2005: IV-2018: I in Turkey. Accordingly the boundary test results, it is detected the variables are cointegrated. In addition, it is found that there is an economically and statistically significant relationship between money supply (M3) and the current account deficit in both short and long-term. It means that an expansion in M3 money supply increases the current account deficit. In this context, it is concluded that the liquidity management (M3 money supply) of the CBRT is very important for the elimination of the current account deficit problem. However, an expected relationship between interest rates and the current account deficit is not valid for Turkey in this period.

REFERENCES

- Cicioğlu, Ş., Ağuş, A. and Torun, P. (2013). "Para Politikası Araçlarının Cari Açık Üzerindeki Etkinliği: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama". *Global Journal of Economics and Business Studies*, 2(4): 14-26.
- Calderón, C., Alberto C. and Norman L. (1999). "Determinants of Current Account Deficits in Developing Countries", *Contributions in Macroeconomics*, 2(1): 1534-6005.
- Danmola, R. A. and Adijat, O. O. (2013). "The Impact of Monetary Policy on Current Account Balance in Nigeria". *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 7(3): 67-72.
- Ener, M. and Feyza A. (2012). "The Current Account-Interest Rate Relation: A Panel Data Study for OECD Countries". *E3 Journal of Business Management and Economics*, 3(2): 48-54.
- Gençoğlu, P. and Ünlü, F. (2019). "Türkiye'de Cari Açığın Sürdürülebilirliği: Ekonometrik Analiz". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(4): 627-650.
- Göçer, İ., Mercan, M. and Peker, O. (2013). "Kredi Hacmi Artışının Cari Açığa Etkisi: Çoklu Yapısal Kırımlı Eşbütünlük Analizi". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 18(1): 1-17.
- Granger, C.W.J. and Newbold, P. (1974). "Spurious Regressions in Econometrics." *Journal of Econometrics*, 2(2):111-120.
- Gujarati, D.N. (1999). *Temel Ekonometri*. Çev., Ü. Şenesen ve G.G.Şenesen. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Holtrop, M. W. (1972). "On the Effectiveness of Monetary Policy: The Experience of the Netherlands in the Years 1954-69". *Journal of Money, Credit and Banking*, 4(2): 283-311.
- Lane, P. R. (1999). *Money Shocks and the Current Account*. Trinity College: Dublin and Cepr.
- Narayan S. and Narayan P.K. (2004). "Determinants of Demand of Fiji's Exports: An empirical Investigation". *The Developing Economics*, 17(1): 95-112.
- Pesaran M.H., Shin, Y. and Smith, R.J. (2001). "Bounds Testing Approaches to The Analysis of Level Relationships". *Journal of Applied Econometrics*, 16(3): 289-326.
- Seyidoğlu, Halil (2017). *Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama*. Geliştirilmiş 21. Baskı, Güzem Can Yayınları.
- Steiner, A. (2013). "Current Account Balance and Dollar Standard: Exploring the Linkages". *Journal of International Money and Finance*, 41(2014): 65-94.
- Oktar, S. and Dalyancı, L. (2011). "Türkiye Ekonomisinde Para Politikasının Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi". *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 30(1): 1-22.
- Talash, İ. A. (2012). "Türkiye'de Bankacılık Sistemi Zorunlu Karşılık Yönetimi". *Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü: Isparta*.

TCMB, (2010), “Finansal İstikrar Raporu”.
http://www.Tcmb.Gov.Tr/Yeni/Evds/Yayin/Finist/Fir_Tammetin11.Pdf. (Erişim Tarihi:
15.02.2020).

ÇALIŞMA HAYATINDA KADINLARIN GÖRSEL SÖMÜRÜSÜ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Murşit IŞIK¹, Tevfik KAÇAR²

Geliş/Received: 14.08.2020

Kabul/Accepted: 05.09.2020

Öz

Kadın, çalışma hayatında her zaman geri planda kalmaktadır. Bu durum toplumda normal bir durum gibi kabul edilmektedir. Hizmet sektöründe kadın çalışanlara olan talep oldukça fazladır. Bu durum işverenler için farklı nedenlere bağlansa da genel olarak nitelikli çalışan sıfatından ziyade görsel-fiziksel görüntüye dayanmaktadır. Daha çok insan ilişkilerini zorunlu kılan işlerde meydana gelen bu durum, zaman içerisinde mahremiyet sınırlarında değişimlere sebep olmuş ve zaman içerisinde meşrulaştırılmıştır. İşgücü piyasasında kadınlara yönelik dayatılan bazı prosedürler, kadınlar için olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

Çalışmanın amacı, Türk sosyal bilim literatürüne “görsel sömürü” kavramını kazandırmak ve toplumda meydana gelen ahlak değerlerindeki bu değişim hakkında farkındalık oluşturmaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, veriler farklı meslek alanlarına ilişkin derinlemesine mülakat yapılarak toplanmıştır. Katılımcılara erişim kolaylığı nedeniyle Isparta (merkez) ilinde yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görsel Sömürü, Mahremiyet, Kadın

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE VISUAL EXPLOITATION OF WOMEN IN WORKING LIFE

Abstract

Women always remain in the background in working life. This is seen as a normal situation in society. In the service sector, the demand for female workers is high. Although this situation can be attributed to different reasons for employers, it is generally based on visual-physical influences rather than as qualified employees. This situation, which mostly occurs in the works that necessitate human relations, has caused changes in the limits of privacy and has been legitimized over time. In the labor market, some procedures applied to women may have negative effects on women.

The purpose of this study is to provide the concept of visual exploitation to Turkish social science literature and to raise awareness about this change in moral values in society. In this study, qualitative research method was used and data were collected through in-depth interviews on different occupational fields. Due to the ease of access to the participants, interviews were conducted in Isparta (center).

Keywords: Visual Exploitation, Privacy, Woman

1. GİRİŞ

Kadınlar, çok eski dönemlerden beri çalışma hayatında aktif olarak rol almaktadır. Osmanlı döneminde sanayi devrimi ile birlikte tarlalarda çalışan kadınlar savaşımlardan dolayı azalan erkek nüfusu yerine; bazı yerlerde ise ek iş gücü olarak fabrikalara da girmeye başlamıştır. Az ücret ve uzun çalışma süreleriyle kadın emeği sömürülmüştür. Günümüzde gerek kamusal gerekse özel sektörde çalışma hayatında oldukça başarılı kadınlar görmek mümkündür. Kadınlar pek çok sektörde giderek artan oranda çalışmaktadır. Kadınlar çalışma hayatında daha iyi ve önemli bir yere

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, mursitisik@sdu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9855-6290>

² Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, tevfikacarr@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4451-9878>

sahip olmaya başlasalar da çalışma ve istihdam oranı erkeklere nazaran düşük olduğu görülmektedir. 2019 Ağustos ayı TÜİK verilerine göre erkekler %64,2 istihdam oranına sahipken, kadınlar %28,9 istihdam oranına sahiptir.

Kadınlar işgücü piyasasında pek çok sorun ile karşılaşmaktadır. Küresel alanda kadın, gelişmiş toplumlarda bile hak ettiği yere gelememiş olup; toplumda daha çok “anne” ve “eş” olarak ön plandadır. Bir taraftan toplumda kendilerine biçilen geleneksel rollerini yerine getirmeye çalışırken diğer taraftan da meslek yaşamlarında erkek rakipleri ile yarışarak daha fazla sorumluluk üstlenmektedir. Kadınların cam tavan gibi önündeki görünmeyen engeller, işlerindeki dikey yönlü yükselmelerinin yani terfi veya ödül almalarının, erkeklere kıyasla daha az ve zor olduğunu göstermektedir. Görsel sömürüyü de kadının bedenlenmesi olarak ele almak mümkündür. Kadınlara televizyon reklamlarında, dergi kapaklarında ve afişlerde çokça yer verildiğini görmekteyiz.

Kadının bedeni nesnelleştirilip ürüne kendi gerçeğinden bağımsız soyut değerler yüklenerek bir meta olarak kullanılıp, reklamlarda, tüketicileri etkilemek ve ikna etmek, ürüne karşı ilgi ve istek uyandırmak dolayısıyla satışları artırmak amacıyla da kullanılmaktadır. Bu çalışmada kadınların iş hayatında yeri, çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar ve mahremiyetlerine yönelik ihlaller nitel araştırma yöntemiyle ele alınmaktadır. Araştırma sonucunda kadınların görsel olarak sömürüldükleri kanaatine varılmıştır.

2. ÇALIŞMA HAYATI VE KADINLAR

Kadının toplumdaki yerini incelediğimizde “annelik” vasfından dolayı özellikle çalışma hayatında geri planda kaldığını görmek mümkündür. Özellikle ataerkil toplumlarda erkek egemen yapı dikkat çeker. Çoğunlukla toplumlarda kapsamlı şekilde karşılaştığımız ataerkil inanç, meşruiyetini erkeklerde “kültür” kadınlarda ise “doğa” şeklinde tarif etmektedir. Bundan dolayı erkek, istihdamda aktif olarak bulunması ile tanımlanırken kadınlar ise çocuk büyütme ve evde düzen oluşturmak ile tanımlanmıştır. (Gözener, 2012:3).

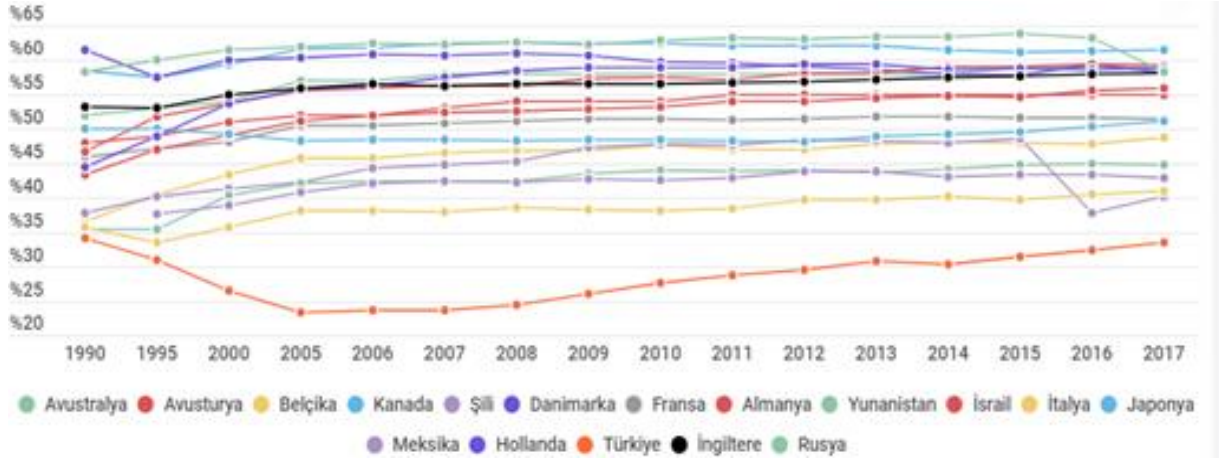
Kadınlar Osmanlı toplumunda hayatın içinde olup, üretime aktif şekilde katılmışlardır. Osmanlı kadını pazarlarda, tarım işlerinde sürekli olarak bulunmaktaydı (Dingenç, 2010:24). İstihdamın tarihsel gelişiminde sanayi devrimi ile birlikte kadın işgücünde ciddi bir dönüşüm olduğu görülmektedir. Kadınlar toplumun onlara tanımladıkları rollerden sanayi devrimine kadar çıkamamışlardır, belirli bir ücretle emeklerini sunmaları ve “işçi” olarak çağırılmaları sanayi devrimi ile gerçekleşmiştir (Özer, Biçerli, 2003).

Bir diğer deyişle; kadınların üretim hayatı içinde yer almaları çok eski bir olgu olmasına rağmen belirli bir ücret için emeklerini sunmaları sanayi devrimi ile birlikte yeni ve ucuz işgücüne ihtiyaç duyulmasıyla başlamıştır. Kadınların çalışma hayatına girişleri üzerindeki önemli etkenlerden biri de savaşlardır (Emre (ESM)).

Bu aşamada en belirgin farklılığın II. Dünya Savaşı nedeniyle azalan erkek istihdamına karşılık istihdam edilen kadınlardaki artış olarak belirtmek mümkündür. Türkiye’de kadının gerçek anlamda tarım dışı iş gücüne katılması 1950’lerden sonra gerçekleşmiştir (Berber, Metin, Yılmaz, 2008:3). Fakat bu süreçte, kadın çalışanın çalışma şartlarında ağır bir sömürü ile karşı karşıya kaldığını söylemek mümkündür. (Altan ve Ersöz, 1994:29). Sonuç olarak, Cumhuriyet döneminin ilk yılları, kadın odaklı istihdamın arttığı bir dönem iken kadınların kötü şartlarda çalıştırıldığı da görülmektedir. Bu dönemde kadınlar için uzun çalışma süreleri, kötü iş güvenliği koşulları, yetersiz düzeyde kreş ve yuva olduğu görülmektedir (Makal, 2010:36).

Günümüzde kadın istihdamının dünyanın birçok yerinde artış göstermiştir ancak bu artık gelişmiş ülkeler dâhil cinsiyetçi iş bölümünü ortadan kaldıramamıştır (Eyüboğlu, Özar ve Tanrıöver, 2000). Bu da kadınların çalışma hayatındaki görsel olarak sömürülmesini beraberinde getirmektedir.

Şekil 1. Ülkelere Göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranları (%)

Kaynak: (Euronews Kurumu, 2019)

Yukarıdaki tabloda 1990-2017 yılları arasındaki kadınların işgücüne katılım oranları belirtilmiştir. İşgücü piyasasında bulunan kadın nüfusunun gelişmiş ülkelerde zamanla arttığı görülmektedir.

Şekil 2. 2018-2019 TÜİK Ağustos Ayı İşgücü Katılım Verileri

	Toplam		Erkek		Kadın	
	2018	2019	2018	2019	2018	2019
15 ve daha yukarı yaşta kiler	(Bin)					
Nüfus	60 733	61 591	30 038	30 431	30 695	31 160
İşgücü	32 989	33 180	22 266	22 261	10 723	10 919
İstihdam	29 318	28 529	20 209	19 527	9 109	9 002
Tarım	5 697	5 603	3 066	3 062	2 631	2 542
Tarım dışı	23 621	22 926	17 143	16 466	6 479	6 461
İşsiz	3 670	4 650	2 056	2 734	1 614	1 916
İşgücüne dahil olmayanlar	27 745	28 411	7 773	8 170	19 972	20 241
	(%)					
İşgücüne katılma oranı	54,3	53,9	74,1	73,2	34,9	35,0
İstihdam oranı	48,3	46,3	67,3	64,2	29,7	28,9
İşsizlik oranı	11,1	14,0	9,2	12,3	15,1	17,6
Tarım dışı işsizlik oranı	13,2	16,7	10,5	14,0	19,7	22,7
15-64 yaş grubu						
İşgücüne katılma oranı	59,8	59,5	80,2	79,5	39,2	39,4
İstihdam oranı	53,0	51,0	72,7	69,5	33,1	32,4
İşsizlik oranı	11,4	14,3	9,4	12,5	15,4	17,9
Tarım dışı işsizlik oranı	13,3	16,8	10,5	14,1	19,8	22,9
Genç nüfus (15-24 yaş)						
İşsizlik oranı	20,8	27,4	17,9	23,4	26,4	34,6
Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı ⁽¹⁾	28,6	30,1	19,4	22,0	38,2	38,3

Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(1) Çalışmayan ve eğitimde (örgün ve yaygın) olmayan gençlerin, toplam genç nüfus içindeki oranıdır.

Kaynak: www.tuik.gov.tr (12.12.2019)

Yukarıdaki tablolara dayanarak 1990 – 2019 yılları arasında genel olarak işgücüne katılan kadın oranı artış göstermektedir. Ancak Türkiye 2018 – 2019 TÜİK ağustos ayı işgücü katılım verilerine bakıldığında ise kadınların işgücü piyasasında yer almasında belirli oranda azalma görülmektedir.

2.1 Kadınların Çalışma Hayatındaki Sorunları

Her alanda olduğu gibi iş yaşamında da kadın-erkek eşitliğinin veya cinsiyet adaletinin sağlanması, bugün ulusal ve uluslararası alanda ele alınan ortak bir sorun olarak önemini korumaktadır. (Kocacık ve Gökkaya, 2005). Küresel arenada, kadın gelişmiş toplumlarda bile hak ettiği yere gelememiş olup; toplumda daha çok “anne” ve “eş” olarak ön plandadır. Kadınlar kendilerine atfedilen geleneksel eş ve annelik görevlerini yerine getirmeye çalışırken; meslek

yaşamlarında ise erkek rakipleri ile yarışarak daha fazla mesuliyet üstlenmektedir (Bedük, 2005:23).

Türk işgücü piyasasında ise, yöneticiler meşrulaştırılmış inanış ve önyargılarla hareket ederler. Kadınların iş gücünde erkekler kadar güvenilir olmadığı, çünkü kadınların evlendiklerinde ya da anne olduklarında işi terk edeceği veya evdeki mesuliyetlerinden dolayı işe kendilerini tam olarak veremeyecekleri gibi inanışları mevcuttur. (Palaz, 2003:94).

Tüm bu açıklamalara ek ülkemizde iş yaşamı ile ilgili ekosistem büyürken, doğal olarak kadınların iş yaşamındaki ağırlığı da artıyor. Ama ne yazık ki dünyanın her yerinde olduğu gibi, Türkiye'de de kadın çalışanlar iş yaşamının içerisinde bazı zorluklara maruz kalıyorlar. Aslında belirli bir tecrübeye ulaşan her insan, iş yaşamında aynı sıkıntıları çekiyor; ancak kadınların bu sıkıntılar dışında yüzleşmek zorunda olduğu başlıca başka sorunlar da bulunuyor. Bu sorunları Cinsiyet Ayrımcılığı (Toplumsal Cinsiyet), Ücrette Ayrımcılık, Terfide Sorunlar, Dışlanma şeklinde sıralamak mümkündür.

Kadınların iş yaşamında yaşadığı bir diğer zorluk da mobbing, cinsel taciz, kıyafet kısıtlamaları gibi stres kaynaklarıdır. Bazı mesleklerde kadınlara yönelik kıyafet düzenlemeleri, kendilerini kısıtlanmış hissetmelerine, görsel sömürüye maruz kalmalarına neden olabilmektedir. Maruz kaldıkları mobbing, sözel ve cinsel taciz gibi sorunlar, kadınların iş arkadaşlarıyla iletişimlerine; motivasyonlarına ve doğal olarak da başarısına engel olabilmektedir.

Cam tavan kavramı denildiğinde ilk akla gelen, kadınların iş hayatında kısıtlanmasıdır. Lakin en güncel tanımı ile sınırı genişletilerek, engelliler, yaşlılar ve cinsel azınlık gruplarını da kapsamına almaktadır. Böylelikle Cam tavan kavramı; kadınlar ile diğer azınlık grupların istihdam ettiği işletmelerde yukarı doğru yükselmesi yönündeki görünmeyen engelleri içermektedir. Kadınların erkeklere nazaran daha az terfi ve ödül alması bu kavramın açıklayıcısı konumundadır (Weyer, 2006:21).

Mobbing kavramı, psikolojik şiddet, taciz, rahatsız etme, sıkıntı verme ve kuşatma, özellikle hiyerarşik yapılanmış kitlelerde ve kontrolün zayıf olduğu örgütlerde, egemen kişinin ya da grubun, diğerlerine psikolojik yollardan, uzun soluklu ve sistematik baskı göstermesi olarak tanımlanmaktadır (Bilka, 2009:1). Duygusal bir baskı olan mobbing; bir bireyin diğer insanları kendi iradeleri ile veya zorla başka bir kişiye karşı etrafında toplaması ve sürekli kötü niyetli davranışlar sergileme, kinaye, alay ve karşısındakinin toplumsal statüsünü aşağıya çekme gibi yollarla, saldırgan bir ortam oluşturarak, söz konusu bireyi işten çıkmasına itmektir. (Yılmaz, 2008:335)

Kadınlar çalışanlar derinlemesine davranışı daha fazla sergilemekteyken, erkek çalışanlar ise yüzeysel davranış sergilemektedir. Kadınların duygu yönetiminde erkeklere oranla daha başarılı olduklarını söylemek mümkündür. Çünkü kadınlar kendilerini daha basit bir şekilde dışsal ortama adapte edebilmektedirler. Erkekler ise bu hususta daha katıdırlar. Bu sebeple genel olarak kadın çalışanların hizmet sektöründe daha çok tercih edilmesi söz konusudur (Oğuz ve Özkul, 2016).

3. KADIN MAHREMİYETİ VE ÇALIŞMA HAYATI

3.1 Kadın Mahremiyeti

Kültürel bir algı olan mahremiyet, günümüzde insanların toplumsal yaşantısının çok önemli bir parçasıdır. Mahremin sınırları, bu sosyal düzen içinde şekillenip ortaya çıkmaktadır. Bu sınır her toplumda farklılık göstermektedir. Ayrıca mahremiyet kavramının tanımlanması ve sınırlarının kesin olarak belirlenmesi oldukça zor olduğundan birçok insan için aynı anlama gelmemektedir (Korkmaz, 2011:574).

Türkiye'deki mahremiyet algısı daha çok kadın etrafında ortaya çıkan ve tartışılan bir mevzu olmuştur. Göle (2010) mahremi; gizliliğe, özel alana, kadının alanına, ev hayatına, yabancı kaynakların gözlemine yasaklayan ilişki olarak ve gerek Türk sosyal bilim literatüründe gerekse küresel literatürde, kadınların muhafazakâr kolaylıkları etrafında şekillenmiş, Türkiye'nin

çağdaşlaşma süreci ve İslami inançlar çerçevesinde tartışmıştır (Göle, 2010; Göle, 2008; Kaya, 2006).

Kadın bedeninin mahrem görülmesi (Şimşek,2011, s. 124) bilhassa namus kavramının cinsel namus kavramı etrafında değerlendirilmesi Türk halkının önemli değer yargıları arasında kabul edilmektedir (Karataş, 2009:1670). Türk toplumunda kadının namus anlayışı ya da mahremiyet algısı ve onun dokunulmazlığı her daim toplumun düzeni ile bütünleştirilmektedir (Demir ve Yiğit, 2013). Bu çerçevede, kadın vücudu “namus ya da mahrem” terimleriyle aynı değerde kabul edilmektedir. Yapılan araştırmaların ve genel gözlemlerin neticelerinde, Türk toplumu için çok önemli bir değer yargısı olarak kabul edilen kadın bedeni ve namus algısı arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

Namusun, kadına ve özellikle kadın bedenine atfedilmesi, bu anlayışın toplumda hala yaygın olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Modernite günümüzde kadın bedeninin meta haline gelmesini meşru kılmıştır. Sosyal yaşama bedeniyle girmek zorunda kalan kadın, popüler kültürün eğlencesi ve markası olan gazete reklamlarından, kadın ve mahremiyet algısını sektörleştiren ve cinsel anlamlar yükleyen reklamlara kadar maruz bırakılmaktadır (Şahingeri, 2006:22). Dolayısıyla kadın bedeni, ürün ya da hizmetin tanıtımında efektif bir araç olarak kullanılmaktadır.

Mahremiyet hakkını, hem bir şeyler yapma veya etme anlamında olumlu edimleri, hem de bir şeyi yapmaktan veya etmektan kaçınma olarak olumsuz edimleri kapsar. Dolayısıyla mahremiyet, yalnızca diğerlerinin müdahalesinden muaf olma hakkı olarak değil; aynı zamanda, bazı şartların gerçekleşmesi halinde herhangi kimsenin özel hayatını yaşamasına yardım etme edimini de içerir (Laurie, 2002:249).

3.2 Kadının Çalışma Hayatındaki Mahremiyetinin İhlali

Günümüze kadar gelen süreçte mekânın kadın ve erkek açısından kurgulanması toplumsal rollerin kültürel izlemleriyle ve cinsiyet işlevlerini ne kadar içselleştirdiğiyle ilgilidir. Kadının “anne ve eş olarak evine ait olduğu” kuramı özellikle kadın kimliğinin kökünü oluşturur ve kadını eve/özel alana bağlar ve kamusal alandan uzaklaştırır. (Donovan 2005:19).

“Kadın işi” olarak kabul edilen faaliyetler evin alt dairesinde ya da evin yan kısmına yapılan küçük bir oda şeklindeki bölümde gerçekleştiriliyordu. Şayet bu kırsal kesim ve bir köy evi ise direk evin yakınına yapılan küçük bir barakada hayvanların sağılması, yemlerinin verilmesi gibi kadın tarafından gerçekleştirilen işleri ve bahçede meyve-sebze üretilmesi gibi doğrudan kadın katılımını sağlayan yeniden üretim alanı olan günlük işleri içeriyordu. Bundan dolayı kadınlar ev/hane içinden fazla uzaklaştırılmadan üretim sürecinin içinde yer alıyorlardı. (Bora 2011:59)

Aile içindeki genel yükümlülüğün kadına ait olması ve aile içi görevlerde kadınların fazla sorumluluk üstlenmesi kadını kamusal ve sosyal kısımdan uzaklaştırmaktadır. Ataerkil toplumların hepsinde de kabul edilen bu yapı cinsiyetçi iş ayrımının etkilerini günümüzde de görmek mümkündür. Bu düşünce yapısı kadını öncelikle ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutmaktadır. Kadınların büyük bir çoğunluğu da bu sebeplerle üretimden ve iş yaşamından uzak tutulmakta ve kendi özel alanında yaşamaya zorunda bırakılmaktadır. (Kamanlıoğlu, 2007).

Çalışma yaşamında kadınların yetersiz ücretler alması hem erkeklerin kadınlar üzerindeki parasal beklentilerini kalıplaştırmakta hem de kadınların meslek olarak eş olmayı seçmelerini teşvik etmektedir. (Hartmann, 2006). Kadının bedeni nesnelleştirilip ürüne kendi hakikatinden bağımsız soyut değerler verilerek bir meta aracı olarak kullanılıp (Taşkaya, 2009:128), reklamlarda, tüketicileri cezbetmek ve ikna etmek, ürüne karşı merak ve beklenti uyandırmak ve bundan dolayı satışları artırmak amacıyla da kullanılmaktadır (Diker, 2015).

Reklamlarda hedeflenen amaca ulaşmak için kadın bedeninin çeşitli kısımları kullanılmaktadır. Örneğin saçlar, dudaklar, kıyafetler, beden duruşları vs. reklamlarda birer araç olarak yer verilmektedir (Çimen, 2011:51). Ayrıca bu günümüzde pek çok çalışma yaşamında da yasallaştırılmaya çalışılmaktadır. Medya araçlarında kadın olgusuna zina, namus ya da çarpıcı

olaylara karışmaları halinde yer verildiği gözlemlenmektedir. Öte yandan, bazı gazetelerin arka sayfalarında sanat ve moda haberi başlığı altında yer verilen kadın bedeni, genellikle de fotoğraflar eşliğinde sağlık haberlerinde yer verilmektedir. (Büyükbakkal, 2007:21)

Tek başına mahremiyet, insanı insan yapan başlıca nitelik olarak görülüp özsel bir değer yargısı taşımasının yanında, buna ek olarak başka iyilere ulaşılmasını da sağlayabilen araçsal bir iyidir. Kant'ın teorisinde özerklik, insan olabilmenin temel bir değeri olarak ifade edilmektedir. Eğer ki mahremiyet algısı, özerklik için gerekliyse ve hatta özerklik, mahremiyet olmadan anlaşılabilirse o halde mahremiyetin kaybolması, değerlerimizin temeli için bir tehdit olarak karşımıza çıkacaktır. Gözetlenmek ve gözetlemek insanın onurunu kırmaktadır. İnsanın en temel niteliklerinden birini kaybetmesi, ya da en temel niteliklerinin zarar görmesi, bugün ortaya çıkan ve yakın gelecekte ortaya çıkacak olan bilişim toplumunun nasıl bir yer olacağına dair önemli kuşku barındırır (Johnson, 2001: 121).

4. ARAŞTIRMA SÜRECİ VE VERİLERİN TOPLANMASI

Öncelikle bu bilimsel çalışmanın temel amaçları arasında “Görsel Sömürü” kavramının Türkçe sosyal bilim literatüründe yer edinmesini sağlamak olduğunu altını çizmek gerekmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın “keşfedici bir araştırma” niteliği taşıdığından bahsetmek mümkündür. Bu çalışma görsel sömürü altında yeni kavram arayışları ve kavramları netleştirmeyi, birtakım açıklama ve içselleştirmeyi amaçlar. Bu noktada konuyla ilgili olduğu düşünülen farklı çalışma alanlarına ve disiplinlere sahip çalışanlar, derinlemesine mülakat yöntemi ile birlikte çalışmaya dâhil edilmiştir. Bunun sebebi yukarıda da belirtildiği gibi kavrama odaklanma ve bununla ilgili gerek kamu gerek özel sektörde çalışanların düşüncelerini değerlendirme ve içselleştirme amaçlarına dayanmaktadır. Görüşmede yer alan katılımcılar, araştırma yapılan sahadaki çalışma alanlarının hepsinden seçilmeye çalışılmıştır. Görüşmeler sırasında ortaya çıkabilecek veri kaybını önlemek amacıyla görüşmeler ses kaydına alınmıştır.

Çalışma dünyasındaki görsel sömürüyü kavramaya yönelik yapılan görüşmeler 4 Aralık ile 11 Aralık (2019) tarihleri arasında, katılımcılara erişim kolaylığı nedeniyle Isparta (merkez) ilinde yapılmıştır. Bu çerçevede 36 çalışan ve 34 yönetici ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakatların uzunluğu 15 dakika ile 25 dakika arasında değişmektedir. Görüşme yapılan çalışanların ikisi bankacı, biri muhasebeci, biri barista, ikisi garson, ikisi optisyen, biri antrenör, ikisi satış danışmanı, ikisi kasiyer, ikisi öğretmen, birisi estetsiyen, birisi akademisyen, ikisi kuaför, ikisi müzisyen, ikisi sekreter, birisi insan kaynakları yönetimi uzmanı, birisi eczacı, birisi dadı, ikisi aşçı, birisi yoga eğitmeni, ikisi temizlik görevlisi, birisi bulaşıkçı, birisi genel müdür, birisi spiker ve birisi polis pozisyonlarında bulunmaktadır. Görüşme yapılan yöneticilerin ise ikisi banka müdürü, üçü genel müdür, birisi barista, ikisi optisyen, birisi güvenlik görevlisi, birisi mağaza müdürü, üçü müdür yardımcısı, yedisi müdür, birisi estetsiyen, birisi doçent, üçü kadın kuaförü, ikisi öğretmen, birisi halkla ilişkiler uzmanı, birisi eczacı, birisi yapımcı, birisi insan kaynakları uzmanı, birisi mühendis, birisi kat hizmetleri departman müdürü, birisi pazarlama şefi ve birisi editör pozisyonunda bulunmaktadır. Çalışan olarak görüşmeye katılan kişilerin tamamı kadınlardan oluşurken, yöneticiler ise 24 erkek, 10 kadından oluşmaktadır.

Tablo 1. Çalışan Kadın Katılımcılara Yöneltilen Mülakat Soruları

Çalışan Kadın Katılımcılara Yöneltilen Mülakat Soruları
1-Nasıl bir işyerinde çalışıyorsunuz? Yani çalıştığınız işyeri kurumsal mı?
2-İşyerinde ne tür kıyafetler tercih edersiniz?
3-Belli bir işyeri kıyafetiniz var mı?
4-Çalıştığımız işyerinde görselliğinize karışılıyor mu?
5-Sizce karışılmalı mı?
6-Karışılmasa, yine de görselliğinize ilişkin dayatılanları tercih eder miydiniz
7-Bu durum sizi rahatsız ediyor mu? (Eder miydi?)

8-Sizce görselliğe karışılmasının sebebi nedir?
9-Sizce görselliğe müdahale eden prosedürlere neden ihtiyaç duyuluyor olabilir?
10-Bu tür prosedürlerin mahremiyetinizi tehdit ettiğini düşünüyor musunuz? Düşünür müydünüz?
11-Çalıştığımız işyerine bağlı başka işyerleri var mı?
12-Oradaki çalışanların görselliklerine müdahale ediliyor mu?
13-İşyerinde görsel özelliklerinizden faydalandığınızı düşünüyor musunuz?
14-Bu durum sizi rahatsız ediyor mu?

Tablo 2. Yönetici Katılımcılara Yöneltilen Mülakat Soruları

Yönetici Katılımcılara Yöneltilen Mülakat Soruları
1-İşyeriniz kurumsal mı?
2-İşyerinizde kadın çalışanınız var mı?
3-İşyerinde kadın çalışan tercih etmenizin sebebi nedir?
4-Kadın çalışanların satışları arttırdığını düşünüyor musunuz?
5-Kadın çalışanlarınız ne tür kıyafetler giyerler?
6-Kadın çalışanlarınızın çalışırken görseline (saç makyaj kıyafet vs.) yönetim tarafından müdahale ediliyor mu?
7-Kadın çalışanlarınızın makyaj yapmaması sizi etkiler mi?
8-Neden müdahale ediliyor?
9-İşe alacağınız kadın çalışanlarda güzellik (fiziksel-görsellik) faktörünü gözetir misiniz?
10-Neden gözetirsiniz?
11-İşyerinize bağlı başka işyerleri var mı?
12-O işyerindeki çalışanların görselliğine karışılıyor mu?

5. BULGULAR

Bu çalışmada yapılan görüşmeler kadın çalışan katılımcılardan, işe girerken yöneticinin gözettiği görsel tercihler, istihdam edilirken görselliğe müdahale edilip edilmemesi ve bu durum karşısındaki tutumları kapsamaktadır. Yöneticilere yöneltilen sorular ise daha çok işe alınacak kişilerin cinsiyetleri, bu kişilerin fiziksel ya da görsel özellikleri, çalışanların görselliklerine ve kılık kıyafetlerine olan müdahaleleri, bu müdahalelerin neden uygulandığına ilişkin konuları kapsamaktadır.

Kadın çalışan katılımcılar, genel olarak işe kabul edilme sürecinde fiziksel görüntünün oldukça olumlu bir etki yarattığını kabul ettikleri görülmektedir. Ancak yöneticilere yöneltilen işe kabul sürecindeki fiziksel görüntüyü gözetme ifadesi, yöneticiler tarafından oldukça dikkatli bir şekilde seçici cümlelerle cevaplanmaya çalışıldığı görülmektedir. Araştırmada edinilen izlenim, bu noktada mağaza çalışanlarının temsil ettikleri markalar içerisinde bilgi ve birikimden daha çok fiziksel olarak tercih edildikleri şeklinde olmuştur. Yapılan görüşmelerde mağaza müdürlerinin işe almada fiziksel görüntünün etki derecesinin düşük olduğu izlenimi verilmeye çalışılsa da görselliğin bu süreçte oldukça önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Bu konu ile ilgili bir mağaza müdürü düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Araştırmacı: İşe alacağınız kadın çalışanlarda güzellik (fiziksel – görsellik) faktörünü gözetir misiniz?

Katılımcı: “Tabii her zaman söylediğimiz gibi ilk intibaa çok önemlidir. Çünkü ilk 5 saniye insanın karar verme mekanizması. Güzellikten sonra baktığımız işte eğitim seviyesi, bilgi düzeyleri bizim için çok önemlidir. Kadın çalışanların makyaj yapması, giyimlerinin kuşamlarının düzgün olması müşteri ile görüşmeye gittiklerinde çok önemli çünkü ne yazık ki Türkiye'nin acı gerçeği bayan her zaman etkileyici nokta bundan dolayı da müdahalelerimiz eğer bayan çalışanlarımıza eksi

yöndeyse buna artı müdahale ediyoruz daha düzgün giyinmeleri daha düzgün konuşmalarını istiyoruz.”

Başka bir yöneticinin ifadeleri ise şu şekildedir:

Katılımcı: “Nasıl gözetiriz? Ben kişisel olarak yaptığım değerlendirmeler için söyleyeyim, mutlaka ama mutlaka her insanın dış görünüşü karşı tarafa bir mesaj veriyor. Bu önyargı bunu kabul ediyorum fakat bu mesaj çoğunlukla zaten işte jestler genellikle zaten insanın benimsediği davranışlardan ya da benimsediği tutumlarından dolayı da oluşmuş oluyor yani, bir insanın yüzünden soğukluk alıyorsanız bu genel anlamda güler yüzlü olmadığı içindir diyebilirim en basit tanımıyla. Elbette ki bu önyargıya kanmıyoruz, a bu olmaz işte kesinlikle şeyimiz olmayarak ne derler ona, üstümüze vazife olmayarak bu çirkin bu güzel gibi herhangi bir tanımlama yapmıyoruz ama bir enerji almak istiyoruz elbette. Hani burada çalışanlarımızın hiç birinden bir manken olmalarını yada birilerini fiziksel güzellikleriyle etkilemelerini bizi de keza fiziksel özellikleriyle etkilemelerini istemiyoruz ama onlara, insanlar onlarla etkileşime girdiğinde o soğuk havayı hissetmesinler istiyoruz, bu yüzdende özellikle o sıcak havayı verebilmelerini istiyoruz, bunun içinde dediğim gibi ilk görüşte, çünkü buradan kapıdan girdiğiniz zaman doğrudan 3 tane yada işte part-time elemanımızla beraber 4 tane yüz görüyorsunuz ve eğer buradan pozitif enerjiyi alamazsınız bizim aslında bakarsınız çokta başarılı olma ihtimalimiz yok, o yüzden pozitif enerjiyi alabildiğimiz insanları değerlendirmeye alıyoruz kaldı ki, çok yeni bir olay bunu da anlatabilirim, çok pozitif bir enerji almamıza rağmen cv’sini değerlendirmek için aldığımız bir arkadaşla iş görüşmesi yaptık hatta burada deneme yaptık ama ofis ortamını bozdu. Ofiste bir huzursuzluk çıktı, cv’si çok başarılı olmasına rağmen onunla devam edemeyeceğimizi söyledik hani buna rağmen değerlendirme yapmaya çalışıyoruz ama yalnızca şey için değil, müşteriler ya da öğrencilerimizin güler yüzlü ya da onların enerjisi için değil ofis içinde çok önemli çünkü bu enerjiyi herkes hissediyor o yüzden evet belli bir miktarda fiziksel görünüşe önem veriyoruz ama bu kesinlikle vücut hatları vs. değil bizim için daha çok yüz ve mimikleri önemli bizim için.

Araştırmadan elde edinilen bilgilere göre işverenler daha çok kadınları tercih etmektedirler. Bu tercihin nedenini şu şekilde ifade etmektedirler:

Katılımcı: “Hım, aslında bakarsınız burada genel anlamda kadın çalışanların ofiste bulunuyor olmasının sebebi tamamıyla iletişim yeteneklerinin erkeklere oranla daha iyi olması, yani benim kendi açımdan değerlendirirsem çünkü insanlar bunun gibi dışarıya dönük olan işlerde insanlar karşılarında erkekleri bulduklarında daha agresif olabiliyorlar veya erkek çalışanlarda karşılıklarından gelecek olan tepkilere biraz daha agresif yaklaşabiliyorlar oysa biz burada genel anlamda güler yüz ve yüksek enerji tercih ediyoruz hani ıh, bizim topluluğumuzun da dayattıklarından dolayı çok fazla aslında erkeklerin güler yüzlü ve yüksek enerjili olması tasvip edilmediğinden dolayı bizim ofisimizde bu tarz çalışanların yaratması gereken enerjiyi yakalayamayacağımızı düşünüyoruz aslında kadın çalışanların ofiste ben erkeklerden daha iyi çalıştıklarını düşünüyorum şahsen ve özellikle bizimki gibi dışarıya dönük işlerde marka yüzü de oldukları için, her birimiz markayı temsil ettiğimiz için bunu söylüyorum marka yüzü de oldukları için markayı ve bizi daha iyi temsil edebileceklerine inanıyorum.”

Bu konuyla ilgili bir başka işveren ise şu şekilde ifade ediyor:

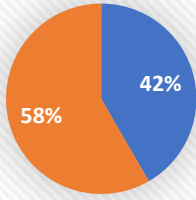
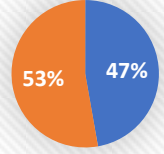
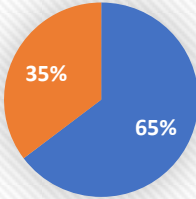
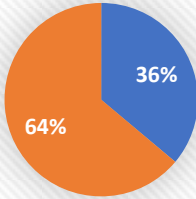
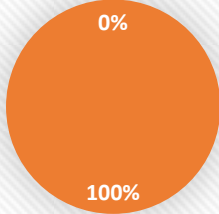
Katılımcı: “Kadın çalışanlar biraz daha analitik, hızlı düşünebiliyorlar. Erkek çalışanlara göre biraz daha farklı bakış açıları var özellikle saha departmanı için söylüyorum görsele çok hitap ediyorlar, etkileyici düşünceleri var. Rekabetçiler ve erkek çalışan arkadaşlarımıza göre daha hırslılar. Bu yüzden kadın çalışanlar tercih ediyoruz.”

Yukarıdaki verilere dayanılarak gerek özel sektörde gerek kamu sektöründe insanlarla ilişkiyi zorunlu kılan işlerde çalışanlar için görsellik ya da fiziksel görüntünün rolünün oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu durum içerisinde elbette istisnalar vardır. Ancak elde edilen verilerin büyük bir çoğunluğu fiziksel görüntünün çalışma hayatında özellikle kadınlar bakımından önemli olduğunun göstergesidir.

Tablo 3. Çalışan Kadın Katılımcıların Görsel Sömürüye Bakış Açılı

SORULAR	ÇALIŞAN		GRAFİK
	EVET	HAYIR	
1-Nasıl bir işyerinde çalışıyorsunuz? Yani çalıştığınız işyeri kurumsal mı?	23 kişi çalıştığı işyerinin kurumsal olduğunu ifade etmiştir.	13 kişi çalıştığı işyerinin kurumsal olmadığını ifade etmiştir.	<p style="text-align: center;">■ Kurumsal ■ Kurumsal Değil</p>
2-İşyerinde ne tür kıyafetler tercih edersiniz?	20 kişi prosedürün belirlediği kıyafetleri giydiğini ifade etmiştir.	16 kişi serbest kıyafet giydiğini ifade etmiştir.	<p style="text-align: center;">■ Prosedür Kaynaklı Kıyafet ■ Serbest Kıyafet</p>
3-Belli bir işyeri kıyafetiniz var mı?	21 kişinin belli bir işyeri kıyafetinin olduğunu ifade etmiştir.	15 kişinin belli bir işyeri kıyafeti olmadığını ifade etmiştir.	<p style="text-align: center;">■ İşyeri Kıyafeti Olanlar ■ İşyeri Kıyafeti Olmayanlar</p>
4-Çalıştığımız işyerinde görselliğinize karışılıyor mu?	14 kişinin işyerinde görselliğine müdahale edildiğini ifade etmiştir.	22 kişinin görselliğine müdahale edilmediğini ifade etmiştir.	<p style="text-align: center;">■ Görselliğe Müdahale Edilenler ■ Görselliğe Müdahale Edilmeyenler</p>

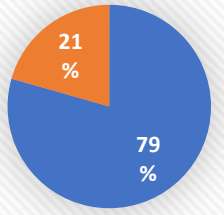
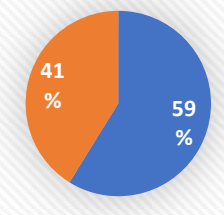
5- Karşılmama, yine de görselliğinize ilişkin dayatılanları tercih eder miydiniz? (Bu soru, 4. soruda 'EVET' cevabını verenlere yöneltilmiştir.)	9 kişi dayatılanları dayatılmasa da tercih edebileceğini ifade etmiştir.	5 kişi dayatılanları tercih etmek istemediğini ifade etmiştir.	<p>■ Dayatılanları Tercih Edenler ■ Dayatılanları Tercih Etmeyenler</p>
6- Sizce karşılmalı mı?	15 kişi işyerinde görselliğe karşılanması gerektiğini ifade etmiştir.	21 kişi işyerinde görselliğe karşılanmaması gerektiğini ifade etmiştir.	<p>■ Görselliğe Karşılmalı ■ Görselliğe Karşılanmamalı</p>
7-Bu durum sizi rahatsız ediyor mu? Eder miydi?	23 kişi görselliğe müdahale edilmesinden rahatsız olduğunu ifade etmiştir.	13 kişi görselliğe müdahale edilmesinden rahatsız olmadığını ifade etmiştir.	<p>■ Rahatsız ediyor(ederdi) ■ Rahatsız etmiyor(etmezdi)</p>
8-Sizce GÖRSELLİĞE karşılanmasının sebebi nedir?	18 kişi görselliğe karşılanmasının prosedür kaynaklı olabileceğini ifade etmiştir.	18 kişi görselliğe karşılanmasının diğer etkenlere bağlı olduğunu ifade etmiştir.	<p>■ Prosedür Kaynaklı ■ Diğer Etkenlere Bağlı</p>
9-Sizce görselliğe müdahale eden prosedürlere neden ihtiyaç duyuluyor olabilir?	18 kişi işin gereğinden dolayı ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir.	18 kişi başka faktörlerin sebep olabileceğini ifade etmiştir.	<p>■ İşin Gereği ■ Başka Faktörler</p>

10-Bu tür prosedürlerin mahremiyetinizi tehdit ettiğini düşünüyor musunuz? düşünür müydünüz?	15 kişi giyim prosedürlerinin mahremiyetini tehdit ettiğini ifade etmiştir.	21 kişi giyim prosedürlerinin mahremiyetini tehdit etmediğini ifade etmiştir.	 <p>■ Tehdit Ediyor ■ Tehdit Etmiyor</p> <table border="1"><thead><tr><th>Kategori</th><th>Oran (%)</th></tr></thead><tbody><tr><td>Tehdit Ediyor</td><td>42%</td></tr><tr><td>Tehdit Etmiyor</td><td>58%</td></tr></tbody></table>	Kategori	Oran (%)	Tehdit Ediyor	42%	Tehdit Etmiyor	58%
Kategori	Oran (%)								
Tehdit Ediyor	42%								
Tehdit Etmiyor	58%								
11-Çalıştığımız işyerine bağlı başka işyerleri var mı?	17 kişinin çalıştığı işyerine bağlı işyerleri olduğunu ifade etmiştir.	19 kişinin çalıştığı işyerine bağlı işyerleri olmadığını ifade etmiştir.	 <p>■ Bağlı İşyeri Olanlar ■ Bağlı İşyeri Olmayanlar</p> <table border="1"><thead><tr><th>Kategori</th><th>Oran (%)</th></tr></thead><tbody><tr><td>Bağlı İşyeri Olanlar</td><td>47%</td></tr><tr><td>Bağlı İşyeri Olmayanlar</td><td>53%</td></tr></tbody></table>	Kategori	Oran (%)	Bağlı İşyeri Olanlar	47%	Bağlı İşyeri Olmayanlar	53%
Kategori	Oran (%)								
Bağlı İşyeri Olanlar	47%								
Bağlı İşyeri Olmayanlar	53%								
12-Oradaki çalışanların görselliklerine müdahale ediliyor mu? (Bu soru, 11. soruya 'EVET' cevabını verenlere yöneltilmiştir.)	11 kişi bağlı işyerlerinde çalışanların görselliklerine müdahale edildiğini ifade etmiştir.	6 kişi bağlı işyerlerinde çalışanların görselliklerine müdahale edilmediğini ifade etmiştir.	 <p>■ Müdahale Ediliyor ■ Müdahale Edilmiyor</p> <table border="1"><thead><tr><th>Kategori</th><th>Oran (%)</th></tr></thead><tbody><tr><td>Müdahale Ediliyor</td><td>65%</td></tr><tr><td>Müdahale Edilmiyor</td><td>35%</td></tr></tbody></table>	Kategori	Oran (%)	Müdahale Ediliyor	65%	Müdahale Edilmiyor	35%
Kategori	Oran (%)								
Müdahale Ediliyor	65%								
Müdahale Edilmiyor	35%								
13-İşyerinde görsel özelliklerinizden faydalandığınızı düşünüyor musunuz?	13 kişi işyerinde görselliğinden yararlandığını ifade etmiştir.	23 kişi işyerinde görselliğinden yararlanılmadığını ifade etmiştir.	 <p>■ Görselliğinden Yararlanılıyor ■ Görselliğinden Yararlanılmıyor</p> <table border="1"><thead><tr><th>Kategori</th><th>Oran (%)</th></tr></thead><tbody><tr><td>Görselliğinden Yararlanılıyor</td><td>36%</td></tr><tr><td>Görselliğinden Yararlanılmıyor</td><td>64%</td></tr></tbody></table>	Kategori	Oran (%)	Görselliğinden Yararlanılıyor	36%	Görselliğinden Yararlanılmıyor	64%
Kategori	Oran (%)								
Görselliğinden Yararlanılıyor	36%								
Görselliğinden Yararlanılmıyor	64%								
14-Bu durum sizi rahatsız ediyor mu? (Bu soru, 13. soruya 'EVET' cevabını verenlere yöneltilmiştir.)	13 kişi görselliğinden yararlanılmasından rahatsız olmadığını ifade etmiştir.		 <p>■ Rahatsız Ediyor ■ Rahatsız Etmiyor</p> <table border="1"><thead><tr><th>Kategori</th><th>Oran (%)</th></tr></thead><tbody><tr><td>Rahatsız Ediyor</td><td>0%</td></tr><tr><td>Rahatsız Etmiyor</td><td>100%</td></tr></tbody></table>	Kategori	Oran (%)	Rahatsız Ediyor	0%	Rahatsız Etmiyor	100%
Kategori	Oran (%)								
Rahatsız Ediyor	0%								
Rahatsız Etmiyor	100%								

Çalışmada yapılan görüşmelerde kadın çalışanların; %58,3'ünün işyeri kıyafeti bulunmaktadır. Katılımcıların %38,8'i görselliklerine ya da fiziksel görüntülerine müdahale edildiğini söylerken %64,2'si müdahale edilmese dahi yine dayatılanları tercih edebileceğini söylemiştir. %63,8'i ise görselliğe müdahale edilmesi halinde rahatsız olacağını belirtmiştir. Ayrıca kadın çalışanların %41,6'sı işyerindeki görselliğe ya da fiziksel görüntüye ilişkin prosedürlerin mahremiyetlerini tehdit ettiğini düşünmektedir. Yine aynı şekilde işyerine bağlı işyerlerinde de görselliğe müdahale edildiğini düşünen katılımcı oranı %64,7'tir. İşyerinde görselliğinden faydalanıldığını düşünen katılımcılar %36,1 oranındadır.

Tablo1'deki verilere göre insan ilişkilerini zorunlu kılan işlerde çalışanların neredeyse tamamının görselliklerine müdahale edilmektedir. Bu meslekler; mağaza çalışanları, spiker, sekreter, öğretmen, müzisyen, kuaför, garson ve antrenörlüktür. Katılımcılar yaptıkları işlerin ön planda olduğunu ifade etseler de işverenlerin ifadelerine göre görsellik faktörü de yapılan iş için oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Tablo 4. İşveren Katılımcıların Görsel Sömürüye Bakış Açıları

SORULAR	YÖNETİCİ				GRAFİK
	KADIN		ERKEK		
	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR	
1-Kadın çalışanların satışları arttırdığını düşünüyor musunuz?	12 kişi kadınların satışları arttırdığını ifade etmiştir.	Katılımcıların hiçbiri bu soruya 'HAYIR' cevabını vermemiştir.	15 kişi kadınların satışları arttırdığını ifade etmiştir.	7 kişi kadınların satışları arttırmadığını ifade etmiştir.	 <p>■ Satışları Arttırıyor ■ Satışları Arttırmıyor</p>
2-Kadın çalışanlarımızın çalışırken görseline (saç makyaj kıyafet vs.) yönetim tarafından müdahale ediliyor mu?	8 kişi görselliğe müdahale edildiğini ifade etmiştir.	4 kişi görselliğe müdahale edilmediğini ifade etmiştir.	12 kişi görselliğe müdahale edildiğini ifade etmiştir.	10 kişi görselliğe müdahale edilmediğini ifade etmiştir.	 <p>■ Müdahale Ediliyor ■ Müdahale Edilmiyor</p>

3-Kadın çalışanlarınızın makyaj yapmaması sizi etkiler mi?	7 kişi çalışanlarının makyaj yapmamasından etkilenebileceğini ifade etmiştir.	5 kişi çalışanlarının makyaj yapmamasından etkilenebileceğini ifade etmiştir.	8 kişi çalışanlarının makyaj yapmamasından etkilenebileceğini ifade etmiştir.	14 kişi çalışanlarının makyaj yapmamasından etkilenebileceğini ifade etmiştir.	 <p>■ Etkiler ■ Etkilemez</p>
4-İşe alacağınız kadın çalışanlarda güzellik (fiziksel-görsellik) faktörünü gözetir misiniz?	6 kişi işe alınacak kadınlarda güzellik faktörünü gözetmediğini ifade etmiştir.	6 kişi işe alınacak kadınlarda güzellik faktörünü gözetmediğini ifade etmiştir.	8 kişi işe alınacak kadınlarda güzellik faktörünü gözetmediğini ifade etmiştir.	14 kişi işe alınacak kadınlarda güzellik faktörünü gözetmediğini ifade etmiştir.	 <p>■ Gözetir ■ Gözetmez</p>

Mülakat soruları içerisinde açık uçlu soruların olması nedeniyle Tablo2’de yönetici katılımcılara yöneltilen sorulardan bazıları yer almaktadır. Tablo2’deki verilere göre kadın yöneticiler ile erkek yöneticiler arasında bazı noktalarda farklılıklar görülmektedir. Araştırmaya katılan kadın yöneticilerin tamamı kadınların satışları arttırdığını düşünürken, erkek yöneticilerin de çoğunluğu aynı fikirdedir. Katılımcılar bunun nedenini toplumdaki alınyerinden alınan geri dönüş ve kadınların iletişim becerileriyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Görselliğe müdahale edildiğini ifade eden katılımcılar, bunun nedeninin prosedür ve disiplin olduğunu ifade etmiştir. Çalışanların makyaj yapmamasından etkilenen katılımcılar, bunun nedeninin çalışanın bakımlı olması gerektiği olarak ifade etmiştir. İşe alacakları kadın çalışanlarda güzellik faktörünü gözetmeyen yöneticiler, bunun nedenini insan ilişkilerini zorunlu kılan işlerde çalışacak kişilerin göze hitap etmesi gerektiği olarak ifade etmiştir.

6. SONUÇ

Bu çalışmanın temel amaçlarından birisinin “görsel sömürü” kavramının Türkçe sosyal bilim literatürüne kazandırılmasıdır. Dolayısıyla yeni kavram arayışının temellerini oluşturan ve ön plana çıkartılmasını sağlayan kısım araştırmadan önceki kısımdır. Öncelikle Türk sosyal yapısının önemli algılarından olan mahremiyet algısı üzerinden mahremiyetin ihlal edilmesi yani görsel sömürünün bizatihi gerçekleşmesi kavranmıştır.

Bu çalışmadaki görselliğin ya da fiziksel görüntünün suiistimal edilmesi olarak ifade edilen görsel sömürü kavramı, daha çok insan ilişkilerini zorunlu kılan ve beden üzerinden marj elde etmeye yatkın olan hizmet sektöründeki işlerde ağırlıklı olarak karşılaşılmaktadır. Özellikle uluslararası şirketlerin çalışanlara zorunlu kıldığı, giyime veya görselliğe müdahale eden sözde çağdaşlık olarak ifade edilen prosedürler; kadın çalışanların mağdur olmasına, öz mahremiyetlerinin ihlal edilmesine ya da görsel sömürüye maruz bırakılmasına neden olabilmektedir.

Kadın çalışanların, görselliklerine müdahale eden ve mahremiyet sınırlarını ihlal eden davranışlara maruz kalmaları, onların çalışma hayatında olumsuz etkiler bırakırken, aynı zamanda

psikolojik olarak yıpranmalara sebep olabilmektedir. Toplumda ekonomik bağımsızlığını kazanmak isteyen kadınların, istihdam alanlarının kısıtlı olması nedeniyle bu tür prosedürlere katlanmak zorunda olmaları ve bunun kabul edilebilir bir durum görülmesi toplumdaki ahlak değerlerinin de zaman içerisinde bozulmasına neden olmaktadır.

Çalışmada elde edilen verilere göre, istihdam edilen kadınlardan 14 kişi (%39'u) görselliklerine müdahale edildiğini ifade ederken, işverenlerden 20 kişi (%59'u) kadın çalışanların görselliğine müdahale edildiğini ifade etmiştir. Buna göre, işverenlerin görselliğe müdahale ettiğini söylediği 20 kişiden 14 kişi (%70'i) görsel sömürüye maruz kalmaktadır. Görselliklerine müdahale edildiğini ifade eden 14 kişinin 12'si (%86'sı) insan ilişkilerini zorunlu kılan kasiyerlik, satış danışmanlığı, sekreterlik, yoga eğitmenliği, bankacı, antrenörlük, öğretmenlik, garsonluk gibi işlerde çalışmaktadır. Arta kalan 6 kişinin görselliğe müdahale edildiğini düşünmemesinin nedeni ise daha çok yapılan işin hijyeniği içindir. Bunlar ise aşıcılık, temizlik görevliliği, bulaşıkçılık gibi işleri kapsamaktadır. Ayrıca yöneticilere yöneltilen "Kadın çalışanlarınızın makyaj yapmaması sizi etkiler mi?" sorusuna yöneticilerden 15 kişi (%44'ü) etkileyeceğini ifade etmiştir. Bu 15 kişinin çalışanlarına bakıldığında tamamının insan ilişkilerini zorunlu kılan işlerde çalıştıkları görülmektedir. Aynı şekilde yöneticilere yöneltilen "İşe alacağınız kadın çalışanlarda güzellik (fiziksel-görsellik) faktörünü gözetir misiniz?" sorusuna yöneticilerden 14 kişi (%41'i) işe alacağı kadınlar için güzellik faktörünü gözettiğini ifade etmiştir. Bu 14 kişinin çalışanlarına bakıldığında tamamının insan ilişkilerini zorunlu kılan işlerde çalıştıkları görülmektedir. Bunlara göre hizmet sektörünü tam anlamıyla genellememekle birlikte hizmet sektöründeki kadın çalışanların büyük bir çoğunluğunun görsel sömürüye maruz bırakıldıkları söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ALTAN, Şengül ve Aysel Ersöz(1994), " Kadının Çifte Yükümlülüğü", Kadın ve Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü. Bülteni, Sayı2.
- BEDÜK, A. (2005, Bahar). Türkiye'de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 3 (12)
- BERBER, Metin; Eser B. Yılmaz, Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke Ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz, Is, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi 10,2 (2008), Trabzon
- BİLKA (Bilge Kadın Araştırma Merkezi), İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Raporu, 2009, proje koordinatörü: Dilşat Özer.
- BORA, A. (2011). Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BÜYÜKBAKKAL, Ceyda (2007). "Medyada Kadın Olgusu", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 28,c19-30.
- ÇİMEN, Deniz (2011). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Televizyon Reklamlarında Kadın, T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- DEMİR, Nesrin Kula; YİĞİT, Zehra (2013). "Reklam Fotoğraflarında Kadın Bedeninin Değişimi" Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/6 Spring 2013, 459-472, www.turkishstudies.net/DergiPdfDetay.aspx?ID=4767 Erişim Tarihi: 04.12.2019.
- DİKER, Ersin (2015). Gazete Reklamlarında Kadın ve Mahremiyet Anlayışı, Cilt 3, Sayı 1
- DİNGENÇ, Emine, Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları, History Studies Volume 2/1 2010, Dumlupınar
- DONOVAN, J. (2005). Feminist Teori, (Çev. A. Bora, M. Ağduk Gevrek ve F. Sayılan), İletişim Yayınları, İstanbul.
- EMRE, Emel, Küreselleşme ve Çalışma Yaşamında Kadın, Enerji Sanayi ve Maden Kamu Emekçileri Sendikası, 2004 ESM, Ankara
- EURONEWS KURUMU (2019) "Ükelere Göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranları", <https://tr.euronews.com/2019/03/08/oecd-de-kadınların-is-gucune-katılım-oranının-en-dusuk-oldugu-ulke-türkiye>, (26.12.2019)
- EYÜBOĞLU A. -Özar Ş. -Tanrıöver H. (2000). Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Boyutları, Başbakanlık Kadının Statüsü Ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

- GÖLE, N. (2008). Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine. 3. Basım, Metis Yayınları, İstanbul.
- GÖLE, N. (2010). Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme. 10. Basım, Metis Yayınları, İstanbul.
- GÖZENER, Evrim, Ülkemizdeki kadın işgücü istihdamının Dünya ve Avrupa ülkeleriyle Karşılaştırılması: İstihdam Edilmiş Kadın İşgücüne İlişkin Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi 2012, İstanbul
- HARTMANN, Heidi, (2006), Marksizm’le Feminizm ’in Mutsuz Evliliği, (Çeviren: Gülşat Aygen), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Johnson, Deborah G.; Computer Ethics, Prentice-Hall, Inc., 2001 S.121
- KAMANLIOĞLU, M. (2007). Feminist perspektifte özürü kadına bakışın sosyolojik değerlendirmesi üzerine kuramsal bir çalışma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- KARATAŞ, Evren (2009). “Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Edebiyatımızda Kadın Sesleri” Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/8 Fall 2009, 1652-1673.
- KAYA, İ. (2006). Sosyal Teori ve Geç Modernlikler: Türk Deneyimi. 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- KOCACIK, F. ve Gökçaya, V. B. (2005). Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 6 (1), 195-219.
- KORKMAZ, Ali (2011). “Medyada bir etik sorun olarak mahremiyet hakkı”, II. Medya ve Etik Sempozyumu, 565-575 Ekim 2011, Elazığ
- LAURIE, Graeme (2002), Law and Ethics of Genetic Privacy (New York: Cambridge University Press).
- MAKAL, A., 2010. Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Kadın Emeği. Çalışma ve Toplum. 25(11), Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Emek Tartışmaları Özel Sayısı. 2, ss. 13- 41.
- OĞUZ, H. ve Özkul, M. (2016). “Duygusal Emek Sürecine Yöne Veren Sosyolojik Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Batı Akdeniz Uygulaması”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 7(16), 130-154.
- ÖZER, Mustafa; Biçerli, Kemal (2003), Türkiye’ de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2003-2004, Eskişehir
- PALAZ, Serap; (2003), Türkiye’de Cinsiyet Ayrımcılığı Analizinde Neo Klasik Yaklaşım Karşı Kurumcu Yaklaşım: Eşitlikçi Sağlayıcı Politika Önerileri, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, ss.87-109.
- ŞAHİNGERİ, Nisa Aydın (2006). Modernizm ve İslamiyetin Kadın Anlayışlarının Karşılaştırılması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- ŞİMŞEK, Hatice (2011). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 2., 19-126.
- TAŞKAYA, Merih (2009). “Kitle İletişim Araçlarında Kadın Bedeninin Nesnelleştirilmesi: Ürün ve Marka Fetişizminde Cinsellik Kullanımı ”Toplumbilim Sayı 24 Beden Sosyolojisi, http://www.academia.edu/1622001/KITLİLETTİSİM_ARAÇLARINDA_KGF9m5PCwpwb1EG9XwhQSkYKzyqhjnipro4bhsXHtArTJD6dbRTISIZMINDE_CINSELLİK_KULLANIMI, Erişim Tarihi, (04.12.2019).
- TUİK 2018 – 2019 Ağustos İşgücüne Katılım Oranları Tablo
- WEYER, B. (2006) Do Multi-Source Feedback Instruments Support the Existence of a Glass Ceiling for Women Leaders, Women in Management Review, 21.
- WIRTH L. (2001), Breaking Through the Glass Ceiling: Women in Management, International Labour Office.
- YILMAZ, A. ve diğerleri, “Mobbing ve örgüt iklimi ile ilişkisine yönelik ampirik bir araştırma”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, autumn-2008, V.7, N.26 s:334 – 357 (www.esosder.org).

KÜRESELLEŞMENİN SAĞLIK ÜZERİNE ETKİLERİ

Ramazan KIRAÇ¹

Ali GÖDE²

Adil AYDOĞDU³

Geliş/Received: 13.08.2020

Kabul/Accepted: 02.10.2020

Öz

Teknolojinin, bilimin, ulaşımın ve küresel ticaretin gelişmesi ile birlikte ülkelerin birbiri ile etkileşimi artmıştır. Bu etkileşimle birlikte ülkeler arası giriş çıkışlar kolaylaşmış seyahatler daha da sıklaşmıştır. Tüm bunlar neticesinde küreselleşme kavramı ortaya çıkmıştır. Dünya, ülkelerin birbiri ile iç içe yaşadığı global bir köy haline gelmiştir. Ülkeler açısından küreselleşme bir yandan avantajlı olurken diğer taraftan ise dezavantajlı durum haline gelmiştir. Sağlık açısından ele alındığında, dünyanın herhangi bir yöresindeki hastalığın kısa bir sürede her tarafa yayılması bir sorun olurken, bu sorunu çözmek için tüm dünyanın birlikte hareket etmesi ise bir avantaj olmuştur. Bu çalışmada küreselleşmenin sağlık üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerine değinilerek küreselleşmenin sağlıkla olan ilişkisinin incelenmiştir. Araştırmada literatür taraması yapılarak konu ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Sağlık, Dünya, Ülkeler, Küresel Sağlık

THE EFFECTS OF GLOBALIZATION ON HEALTH

Abstract

With the development of technology, science and global trade, the interaction of countries with each other has increased. With this interaction, entry and exit between countries became easier and travels became more frequent. As a result of all these, the concept of globalization has emerged. The world has become a global village where countries live together. While globalization has been advantageous for countries, it has become a disadvantageous situation on the other hand. In terms of health, the spread of the disease in any region of the world in a short time is a problem, and it has been an advantage for the whole world to act together to solve this problem. In this study, the relationship of globalization with health has been examined by referring to the positive and negative effects of globalization on health. In the research, literature review was made and studies on the subject were included.

Keywords: Globalization, Health, World, Countries, Global Health

1.GİRİŞ

Sanayi devrimi sonrası daha da belirgin hale gelen toplumlararası bütünleşme eğilimleri, 19. Yüzyılda taşımacılığın gelişmesi ve 20. Yüzyılda İkinci Dünya Savaşı sonrası iletişim alanındaki gelişmelerle birlikte ülkeler ve insanlık artık yöresel olmaktan iyiden iyiye uzaklaşmıştır (Kutlu, 1998). Uluslararası bilgi akışının umulmadık seviyede ve sistemli bir biçimde kolaylaşmasına yol açan bilgi-işlem ve iletişim teknolojilerinde katedilen yol, küreselleşme olarak adlandırılan bu yeni evrim sürecinin başlıca sürükleyici gücünü oluşturmuştur (Devlet Planlama Teşkilatı, 2000). 21. Yüzyıla gelindiğinde internet teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde artık dünyanın küçük bir köy haline geldiği kabul edilmektedir. Literatürde bu durum pek çok yazar tarafından ‘Global Köy’ şeklinde tanımlanmaktadır (Kula, 2005: 8). Dünya’nın bu denli küçülmesi insan hayatını çok yönlü bir şekilde etkilemiştir. Ekonomik, siyasi, sosyal, sağlık, alışkanlıklar, davranışlar gibi birçok yönden insan hayatını etkilemiştir. Bu çalışmada küreselleşmenin sağlık üzerine etkileri üzerine durulmuştur.

¹ Araştırma Görevlisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ramazan46k@gmail.com

² Öğretim Görevlisi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, alig.sy31@gmail.com

³ Araştırma Görevlisi, Selçuk Üniversitesi, adila.sy09@gmail.com

Küreselleşmenin sağlık üzerinde büyük etkileri olduğunu günümüzde görmekteyiz. Hastalıkların kuluçka döneminde bile hızlı bir şekilde Dünya'ya yayıldığını ve aynı hastalığın çözümü için tüm Dünya'nın büyük mücadele verdiğini görmekteyiz. Bu araştırmada küreselleşme kavramına yer verilerek küreselleşmenin sağlıkla ilişkisine ve olumlu ve olumsuz etkileri üzerinde durulmuştur.

2.KÜRESELLEŞME

Küreselleşme sözlük anlamıyla, uygulamada dünya çapında bir şeyler yapma politikası, süreci ya da eylemi olarak tanımlanmakta; geniş anlamıyla, coğrafi bir birim olarak dünyanın tümünün bütünleşmesi, yani global bir toplum ve global bir kültüre sahip hale gelmesini ifade eder (Bulut, 2003: 173). Başka bir ifade ile küreselleşme, yerelde olan olayların daha uzakta gerçekleşen olaylarla şekillendirilmesi yoluyla, global çapta sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanmaktadır (Giddens, 1998). Bunun sonucu olarak küreselleşme, hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine neden olmaktadır (Robertson, 1999).

Küreselleşmenin esas ortaya çıkış nedeni ekonomik nedenler olsa da; küresel ticaretin artması ve bu ticaret sayesinde toplumların birbirleriyle daha fazla etkileşim içinde bulunabilmesi, toplumların karşılıklı olarak birbirlerini tanımalarına ve kendilerinde bulunmayanı kendilerinde bulunanla değiştirmelerine olanak sağlamıştır. Karşılıklı bu değiş tokuşlar ülkeleri her türlü alanda (sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi, askeri, teknolojik vs.) iş birliğine itmiştir.

Ülkelerin karşılıklı girişmek zorunda kaldıkları bu işbirlikleri, pek çok alanda ortak standartların belirlenmesine ve bu standartların belirleneceği ortak uluslararası kurumların kurulmasına yol açmıştır. Birleşmiş Milletler, UNİCEF, Dünya Sağlık Örgütü gibi kuruluşlar, farklı alanlarda küreselleşmenin yol açabileceği etkileri en aza indirmek ve standardize etmek amacıyla kurulan bazı kuruluşlar olarak karşımıza çıkmıştır.

Küreselleşme kavramı yeni bir kavram gibi düşünülse de aslında kapitalizmle ilişkili olan bu kavram pratik tarihte çok eski dönemlerden itibaren kendini çeşitli şekillerde göstermiş ve sonucunda global çapta bir etki ortaya koymuştur (Üzmez, 2006). Küreselleşmenin oluşturduğu dalgalar aşağıdaki Tablo 1'de kısaca özetlenmiştir.

Tablo 1: Üç Küreselleşme Dalgası (Oran, 2000).

Üç Küreselleşme Dalgası		Yöntem	Haklı Gösteriş	Sonuç
Birinci Küreselleşme Dalgası	Denizcilikte Yaşanan Gelişmeler, Merkantalizm	Önce Keşifler, Sonra Askeri İşgal	Putperestlere Tanrı'nın Dinini Götürme	SÖMÜRGEÇİLİK
İkinci Küreselleşme Dalgası	Sanayileşme ve Doğurduğu Gereksinimler	Önce Misyonerler, Sonra Kaşifler, Sonra Ticaret Şirketleri, En Son İşgal	"Beyaz Adamın Yüğü" "Uygarlaştırıcı Görev" "İrkçı Teoriler"	EMPERYALİZM
Üçüncü Küreselleşme Dalgası	1970'lerde Çok uluslu şirketlerin artan etkisi, 80'lerde İletişim Devrimi,90'larda Batının Rakibinin Ortadan Kalkması.	Kültürel-İdeolojik Etki (böylece ülkenin her yanı ekonomik, siyasi, sosyal-kendiliğinden etkileniyor	"En Yüksek Uygarlık Düzeyi", "Uluslararası Topluluğun idaresi" "Piyasanın Gizli Eli", "Globalleşme Herkesin Çıkarınadır"	GLOBALLEŞME

Yukarıda Tablo 1’de görüldüğü üzere küreselleşme kavramı günümüzdeki anlamına ulaşana kadar pek çok meşakkatli yoldan geçmiştir. Küreselleşme konusunda çalışmalar yapan pek çok kişi bu yüzden küreselleşmenin masum bir olgu olmadığını savunmaktadır (Yeldan, 2016). Çünkü küreselleşmenin istenen mi yoksa istenmeyen bir gelişme mi olduğu sorusu hala cevaplanmaya muhtaç bir soru olarak gündemde yerini korumaktadır. Küreselleşme bir yandan bir dönüşüm süreci olduğu için gerekli görülürken, diğer yandan mevcut düzene ve değerlere karşı bir tehdit olarak görülmektedir (Yıldız ve Turan, 2010: 39).

Bununla birlikte günümüzde globalleşme geçmiş dönemlerdeki gibi kanlı savaflara, çatışmalara neden olmaktan öte fikirlerin savaştığı; düşünce akımlarının, ülke politikalarının sosyal medya gibi iletişim kanalları vasıtasıyla dünyanın öbür ucundaki insanların yaşamlarına entegre edilmeye çalışıldığı bir şekilde dönüşmüştür.

Küreselleşmenin yol açtığı süreçler kısaca, kültürel kimliğin yerelleşmesi, ekonomik serbestleşme süreci, devletlerarası ilişkilerin yoğunlaşması ve dünya çapında tek bir toplum olma bilincini harekete geçiren sivil toplum hareketlerinin artması şeklinde özetlenebilmektedir (Ateş, 2006: 26).

Daha önce de bahsedildiği üzere ülkelerin küreselleşmeye yol açan politikaları, ülkelerin küresel anlamda iş birliklerine gitmelerine neden olmuş, dolayısıyla ülkelerin birbirleriyle zoraki bir barış ortamı tesis etme girişimlerinde bulunmalarını sağlamıştır. Çünkü küçük bir köye dönüşen dünyanın herhangi bir noktasında gerçekleşen bir olay kelebek etkisiyle tüm ülkeleri az ya da çok etkilemektedir.

Tüm bunlara bakıldığında küreselleşme kavramını ekonomi, siyaset, kültür, sağlık, sosyal hayat vb. birçok konuda dünya çapında büyük bir değişim şeklinde ifade etmek yanlış olmayacaktır (Özmen, 2015: 165).

Diğer tüm alanlarda olduğu gibi sağlık alanında yaşanan gelişmeler, sağlık hizmetlerindeki klasik hekime dayalı tanı ve tedavi yöntemlerinin yerini teknolojik cihazların alması, sağlık sektörünün küreselleşmesini teknolojinin gelişmesiyle orantılı şekilde hızlandırmıştır.

3.KÜRESELLEŞME VE SAĞLIK İLİŞKİSİ

Sağlık hem bireysel hem toplumsal anlamda hayatın en önemli yapı taşıdır ve tüm ülkeler tarafından yasalarla güvence altına alınmış; küreselleşmeye güzel bir örnek teşkil edecek şekilde İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde de insani bir hak olarak kabul edilmiştir (Gönç, 2017: 159).

Hükümetler tarafından alınan pek çok karar, halkın sağlık düzeylerini doğrudan ya da dolaylı bir biçimde etkilemektedir. Örneğin; istihdam, kişi başına düşen milli gelir, çevre kirliliği gibi birbirinden farklı dalların çalışma alanına giren konularda alınan herhangi bir karar, bireylerin sağlık düzeylerinde de belirleyici bir faktör olabilmektedir. Yerel bazda sağlığı etkileyen kararlar olduğu gibi uluslararası bazda da özellikle sağlık eşitsizliğine maruz kalan yoksullara, azınlıklara, mültecilere, kadınlara ya da başka türden sürekli olarak sosyal dezavantajları bulunan insanların sağlık düzeylerini sistematik bir biçimde etkileyebilecek pek çok karar alınabilmektedir (Braveman, 2006: 168).

Sağlıkta küreselleşme adına atılan en önemli adım Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nün kuruluşu olmuştur. 1946 yılında tüm insanların mümkün olan en üst düzey sağlık seviyesine ulaşmaları hedefiyle kurulan DSÖ, üye sayısının giderek artmasıyla siyasal bir kimlik kazanmıştır (Aksakoğlu, 2003: 41). Bu dönemden itibaren Örgüt, dünya çapında gerçekleşen veya gerçekleşmesi muhtemel sağlık sorunlarına yönelik çözüm önerileri oluşturmak amacıyla çalışmalar yapmış, ülkeler hakkında resmi kaynaklardan elde ettikleri bilgileri diğer ülkelerle paylaşmak suretiyle ülkelerin sağlık sistemlerini kıyaslamalarla geliştirmelerine yardımcı olmuştur. Bununla birlikte küçük bir köye dönüşen dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen ve diğer ülkelerin de sağlık kalitelerini etkilemesi muhtemel salgın, savaş, doğal afet gibi dönemlerde ülkeler arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlayıcı aktif rol oynamıştır.

Sağlıkta küreselleşmenin etkilerinin en fazla hissedildiği durum bulaşıcı hastalıkların yayılımının sınırları aşmasıdır. Yeni bir olgu olmayan bahsi geçen durum, geçmişte pek çok hastalığın dünya çapında ölümcül şekilde yayılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte gelişen teknoloji, ulaşım araçlarının ve yollarının gelişmesi, ülkeler ve hatta kıtalar arası yolculukların kolaylaşması, "mikrobik trafik" olarak adlandırılan virüsün temas hızının, hastalığın kuluçka süresinden daha kısa sürmesini sağlamıştır (Frenk ve Gómez-Dantés, 2002: 160).

Sağlığın küreselleşmesi noktasında en çok dikkat edilmesi gereken durum ise ülkelerarası sağlık eşitsizlikleri konusudur. Nasıl ki herhangi bir ülkenin tüm şehirleri tüm bölgeleri arasındaki adil sağlık hizmetleri erişimi konusu o ülkenin refahı için önem arz ediyorsa, artık birbirinden bağımsız hareket edemeyecek kadar birbirine entegre olmuş dünyanın da her noktasında yeterli sağlık hizmetlerine erişim konusu da o derece kritiktir. Güncel örneklerde de görüldüğü üzere Çin'de başlayan ve sonra tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, gelişmemiş, gelişmekte olan, gelişmiş ve hatta süper güç diye tanımlanan ülkelere ciddi zararlar vermiştir. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi dünyanın her yerinde etkili sağlık sistemlerinin kurulması tüm dünyanın refahı için hayati önem taşımaktadır. Ülkelerin gelişebilecek herhangi bir salgına karşı küresel önlemler alması, hastalığın ortaya çıktığı andan itibaren eşgüdüm halinde hastalıkta topyekün mücadeleye girişebilmesi önem arz etmektedir. Özellikle bu türden salgınlara karşı geliştirilen yerel politikalar, hastalıkla mücadelede yetersiz kalmış, hatta DSÖ'nün salgının başlarında takındığı pasif tutum çokça eleştirilerek, sağlıkta küreselleşmenin belki de salgın süresince ikinci plana itilen ekonomi, ulaşım, ticaret gibi tüm alanlardan daha önemli olduğunu herkese göstermiştir.

Küreselleşmede kritik olan bir diğer konu ise sağlık teknolojileri konusudur. Sağlıkta teknoloji kullanımının artması, klasik el ve göz ile muayenelerin yerini modern tanı teknolojilerinin alması, tanı ve tedavilerde dijitalleşmenin artması ve giderek daha da artıyor oluşu, sağlığın küreselleşmesine teknoloji kaynaklı bir örnektir. Gelişen teletıp teknolojisi ve uygulamaları ile tıp sınırlar ötesine taşınmış, giyilebilir teknolojiler, e-sağlık hizmetleri, online görüşmeler sayesinde sağlıkta küreselleşme hızlanmıştır. Tüm bunlar sağlığın küreselleşmesindeki potansiyelini de açıkça göstermektedir.

Küreselleşmeyi sağlıkta fırsata çevirmek de, özellikle kaynakların iyiden iyiye kısıtlandığı günümüzde ülkeler için önem arz etmektedir. Sağlık hizmetlerinin her ülkede eşit seviyede, eşit maliyetle, eşit zamanda elde edilememesi, hastaların bu hizmetleri başka ülkelerde alması için cesaretlendirmektedir. Bu potansiyelin farkında olan hükümetler, sağlık turizmi konusunda atılımlar yapmakta ve sağlığın küreselleşmesini fırsata çevirmeye çalışmaktadır (Ertaş ve Çiftçi Kıracı, 2017: 28).

3.1.Küreselleşmenin Pozitif Etkisi

Küreselleşme ile birlikte sağlık politikalarının şekillenmesi ve uygulanması giderek daha kolay ve daha fazla önem kazanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte sağlık politikalarında en önemli kuruluşlar Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Dünya Bankası'dır. Dünya Bankası, ekonomik kalkınma için iyi sağlığın önemini kabul ettiği ve Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmaya odaklandığı için küresel sağlık politikaları alanında önemli bir rol oynamaktadır (Huynen vd., 2005: 3). Dünya Sağlık Örgütünün son dönemde meydana gelen salgın hastalıkla mücadele etmekte, çalışmaların yürütülmesinde küresel bir duruş sergilemiştir. Düşük gelirli ülkelere yardım sağlamada yoksul yanlısı büyüme düşüncelerine daha merkezi bir rol vermek için IMF ve Dünya Bankası 1999'da Yoksulluğu Azaltma Stratejisi yaklaşımını getirmiştir(Lago, 2004: 6) DSÖ tarafından yürütülen politikalar ve eylemler, bulaşıcı hastalıkların küresel düzeyde kontrol edilmesinde giderek önem kazanmaktadır(Wilson, 1995). Dünya genelini tehdit eden Covid-19 salgını küresel çapta bulaşıcı hastalıkların yayılması gösteren en önemli örneklerindendir.

Sağlık teknolojileri, sağlık göstergelerinde iki yönlü bir iyileştirme sağlamıştır. İlk olarak; yeni teknoloji, yaşam kalitesini iyileştirerek ve yaşam süresini uzatarak doğrudan sağlık düzeyinin iyileşmesine katkı sağlamaktadır. İkinci olarak ise, yeni sağlık teknolojisi hastanede kalış süresini kısaltarak ve sağlık harcamalarını azaltarak sağlık sistemini diğer açılardan da olumlu bir şekilde etkilemektedir (Yiğit ve Erdem, 2016: 217). Küreselleşme ile birlikte bilgi ve teknolojilerin yayılması, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesinde ve kalitesinin artmasında önemli katkıları olmuştur. Dünyadaki

küreselleşme süreci, ülke sağlık sistemlerinde yaşanan problemler (örneğin uzun bekleme listeleri ve yükselen maliyetler, hizmetlerde kalite problemleri), tüketicilerin bilinçlenmesi ve Avrupa Birliği gibi dinamiklerin bir sonucu olarak hızla büyüyen bir sektör olan sağlık turizmi çok genel anlamda hem tatil hem de tedavi unsurlarını içeren bir kavramdır (Barca, 2013: 69)

Bilgi sermayesi, küresel iletişim ve küresel hareketlilikteki gelişmelerden giderek daha fazla etkilenmektedir(Huynen vd., 2005: 8). Dünyanın her köşesine eğitim almayı önermektedir. Yeni teknolojiler nedeniyle, çoğu kolej ve üniversite farklı ülkelerden akademisyenlerle birlikte çalışabilmekte, öğrenciler yurtdışında eğitim için bolca fırsata sahipler ve sanal ortamlarda kampüsler oluşturuldu. Yeni teknolojilerin yayılması, araştırmacıların hiçbir zaman veri toplamasına ve işlemesine olanak sağladı ve bu da deneye dayalı verilerin artmasına sağlamaktadır. Yeni teknolojiler okuryazarlık karakterini bile genişletmiştir. Bugün birçok insan küreselleşmiş dünyayı bir kitap olmadan okumaktadır(Scholte, 2005). Genel olarak, yukarıda tartışılan gelişmelerin sağlık eğitimi ve sağlık eğitimini de geliştirmesi beklenmektedir(Huynen vd., 2005: 8).

Küresel çevresel değişikliklerin insanlığa ekosistem mal ve hizmetlerinin sağlanması üzerinde derin etkileri olabilir(Huynen vd., 2005:8). Ekosistem mal ve hizmetlerinin sağlık fonksiyonlarını farklı şekilde etkilemektedir. Birincisi, ekosistemler bize gıda, temiz hava, temiz su ve temiz topraklar gibi temel insan ihtiyaçlarını karşılar. İkincisi, biyolojik kontrol yoluyla hastalıkların yayılmasını önlerler. Son olarak, ekosistemler bize hastalıkları önlemek veya tedavi etmek için gerekli olan tıbbi ve genetik kaynakları sağlar(Huynen vd., 2004:16).

En temel ihtiyaçlarından olan gıda insanın yaşamını sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan serbest ticaretin gıda ithalatı yoluyla daha iyi ve daha ucuz gıda kaynaklarına erişim yaratacağını ve dünya kaynaklarının daha verimli kullanımını ve bunun için daha uygun bölgelerde gıda üretimini teşvik edebileceğini savunulmaktadır(Skoet ve Stamoulis, 2006). Ayrıca gıda ticaretinin yanı sıra, gıda yetersiz bölgelerinde gıda üretimini artırarak talep ve arz arasındaki uyumsuzlukla da başa çıkılabilir. Küreselleşme süreci, daha iyi teknolojilerin ve gelişmiş bilginin dünya çapında uygulanmasını kolaylaştırarak (örneğin sulama teknolojileri, genetiği değiştirilmiş gıdalar üzerine araştırma) gıda güvenliğini artırabilir(Huynen vd., 2005:9).

Küreselleşme ile birlikte ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren bebek ölüm oranı, beş yaş altı ölüm oranı ve yetişkin ölüm oranı açısından gerekli bilgi, teknoloji ve tedavilerin ulaşılabilirliği artmasıyla ülkelerin gelişmişlik düzeyini artırabilir. Martens vd. (2010) yapmış olduğu çalışmada yüksek düzeyde küreselleşme ile düşük ölüm oranları arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

3.2.Küreselleşmenin Negatif Etkisi

Küreselleşme ile tüm ülkeler uluslararası ticaret yapmaktadır ve milli gelirlerinin önemli oranlarında ticaret yapmaktadırlar; dünya üretiminin yaklaşık yüzde 20'si işlem görmektedir. Ticarete konu olan ürünler dizisi geniş kapsamlıdır. Malların yanı sıra hizmetler de giderek daha fazla işlem görmektedir (Held vd., 2000: 17). Ticari mal ve hizmetlerin küresel çapta dağıtımının yapılması salgın hastalıklarının yayılmasıyla insan hayatını olumsuz etkilemektedir.

Gıda ticareti küreselleşme yoluyla daha iyi ve daha ucuz gıda kaynaklarına erişim sağlasa da küreselleşme güçlerinin aslında gıda güvenliğini tehlikeye attığını ve ülkelerin daha kendi kendine yeterli olmaya çabalamaları gerektiğini savunmaktadır (Lang, 1996: 47). Birçok ülke için, gıda ithalatına artan bağımlılık, küresel pazarlarda ortaya çıkan şoklara karşı daha yüksek bir güvenlik açığı ile birlikte ele alınmaktadır ve bu da ithalat kapasitesini ve gıda ithalatına erişimi etkileyebilir(Huynen vd., 2005: 9). Ayrıca ortaya çıkan bağımlılıktan dolayı ithalatın ihracatı karşılayamama durumu ortaya çıkmasına neden olabildiği gibi ülke ekonomisini olumsuz etkileyebilmektedir.

Ulaşım ve iletişim altyapılarındaki değişiklikler nedeniyle insan göçü benzeri görülmemiş oranlarda artmıştır(Huynen vd., 2005:4). Turizm, kültürel küreselleşmenin en belirgin biçimlerinden biridir ve mevcut toplumların artan-zaman-alan sıkıştırmasını göstermektedir(Held vd., 2000:18). Ancak ekonomik, politik, sosyal ve çevresel sonuçlarıyla meydana gelen göçler küresel göçler sağlık hizmetlerinin yeterliliğini, kalitesini ve sunumunu olumsuz olarak etkileyebilmektedir.

Bulaşıcı hastalıkların yayılması muhtemelen küreselleşmenin en çok bahsedilen sağlık etkilerinden biridir ve geçmiş hastalık salgınları küreselleşme süreciyle ilişkili faktörlerle ilişkilendirilmiştir. İnsanların, mal ve hizmetlerini etkileyen derin değişikliklerin kombinasyonu hastalık yayılma riskinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Örneğin, gıda üretimi, ticareti ve tüketiminin küreselleşmesi, gıda kaynaklı hastalıkların yaygınlaşması ve yayılması ile ilişkilendirilmektedir(Newcomb, 2003). Mevcut küresel durumun bulaşıcı hastalığın patlak vermesini ve hızla yayılmasını desteklediğinden, hastalığın ortaya çıkışına yanıt vermenin hem kavramsal hem de coğrafi olarak küresel bir perspektif gerektirdiğini belirtmektedir. Sonuç olarak, DSÖ tarafından yürütülen politikalar ve eylemler, bulaşıcı hastalıkların küresel düzeyde kontrol edilmesinde giderek önem kazanmaktadır(Wilson, 1995). Dünya genelini tehdit eden Covid-19 salgını küresel çapta bulaşıcı hastalıkların yayılması gösteren en önemli örneklerindedir.

Küreselleşmenin sağlık üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerine bir başka iyi örnek de tütün ürünleri ticaretidir. Tütün ürünleri, Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı ülkelerde çok verimli bir şekilde üretilmektedir. Diğer ülkeler için, serbest ticaret tütün ürünleri fiyatlarının düşmesine, daha fazla sigara içilmesine ve tütünle ilişkili hastalıklara yol açmaktadır (Dollar, 2001: 830). Ayrıca küreselleşme ile illegal olarak yapılan uyuşturucu gibi maddelerinde uluslararası ticaretinin yapılması kolaylık sağlamaktadır. Küreselleşmenin getirdiği kolaylık ile insanları bağımlı hale getiren ve insan sağlığını olumsuz etkileyen bir başka etmendir.

Küreselleşme ile birlikte günümüz iş dünyasında insanlar için çalışma olanaklarını artırmaktadır. Bu da bilgiyle donanımlı insanların çalışmak için başka ülkelere gitmelerine neden olabilmektedir. Bu kapsamda düşünüldüğünde sağlık alanında bilgiyle donanımlı insanların başka ülkelerde çalışmak için gitmesi kendi ülkesinin ihtiyaç duyduğu personel kaybına neden olurken ülkenin gelişmişlik düzeyini artmasını olumsuz etkileyebilmektedir.

4.SONUÇ

Kavram olarak en basit haliyle dünyanın küçük bir köy haline gelmesi durumunu ifade eden küreselleşme, şu anki anlamını buluncaya kadar pek çok farklı süreçten geçmiştir. Tarih boyunca dünyayı toptan etkileyen pek çok farklı ekonomik, siyasi, askeri, toplumsal, sosyal olayın bir sonucu olan kavram, günümüzde artan iletişim, haberleşme ve en önemlisi internet teknolojisiyle birlikte etkisini arttırarak devam etmektedir. Sözü geçen tüm bu alanların küreselleşmenin etkisi altına girmesi, hayatın en temel olmazsa olmazı olan ‘sağlık’ kavramının da küreselleşmeden etkilenmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Ülkeler arasında sağlıkla ilgili küresel örgütlerin kurulması ve anlaşmaların yapılması, küresel sağlığın gelişmesini hızlandırmış; sağlık teknolojilerinin, ulaşımın ve erişilebilirliğin de gelişmesi ile birlikte ülkeler birbirine daha da yakınlaşmış ve çoğu zaman bağımlı hale gelmişlerdir. Dolayısıyla küreselleşmenin sağlık alanında ortaya koyduğu negatif ve pozitif dışsallığını ortaya koymak sağlık alanında ileride atılacak adımlar açısından önemli hale gelmiştir.

Küreselleşme, toplumumuzun doğasında karmaşık ve derin değişikliklere neden oluyor. Küreselleşme ile sağlık alanında doğrudan veya dolaylı olarak negatif ve pozitif etkileri beraberinde getirmektedir. Ticaret, tıp, sosyoloji, epidemiyoloji, siyaset bilimleri, sağlık eğitimi, çevre bilimleri ve ekonomi gibi ilgili alanlardan elde edilen bilgilerden doğrudan veya dolaylı olarak negatif ve pozitif etkileri incelendiğinde küreselleşme ve sağlığa yönelik disiplinler arası bir yaklaşımın gerekli olduğunu açıkça göstermektedir.

Küreselleşmenin sağlık üzerine etkilerinin incelendiği bu araştırmada da görülüyor ki küreselleşmenin sağlık ve sağlık sistemi üzerindeki etkileri hala devam etmektedir. Dünya şuan büyük bir salgın hastalıkla mücadele vermektedir. Her gün binlerce kişi bu hastalığa yakalanmakta ve hastalıktan dolayı hayatını kaybetmektedir. Covid-19 adı verilen bu hastalık, Çin’in bir Hubei eyaletine bağlı Wuhan şehrindeki “Huanan” isimli bir deniz ve et ürünleri pazarında ortaya çıkmıştır. Bu hastalığın, çok kısa sürede Dünyayı etkisi altına alması küreselleşme ile hızlanmıştır. Ülkelerin bir biri ile etkileşimi hastalığın yayılmasını hızlandırmıştır. Aynı şekilde tüm Dünya başta DSÖ olmak üzere işbirliği içinde bu hastalığın tedavisi ve yok olması için çalışmaktadır. Küreselleşme bizim

hayatımızı olumlu ve olumsuz etkileyebilir. Burada insanlığa düşen görev bu denli tehlikeli yönlerinde olduğu küreselleşmeye karşı birlikte hareket ederek mücadele vermektir.

KAYNAKÇA

- Aksakoğlu, G. (2003). Dünya Sağlık Örgütü ve Sağlık Politikalarında Değişim. Sol, 199, 41-45.
- Ateş, D. (2006). Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu? Doğu Üniversitesi Dergisi, 7 (1): 25-38.
- Barca, M., Akdeve, E., Balay, İ. G., (2013). Türkiye Sağlık Turizm Sektörünün Analizi Ve Strateji Önerileri. İşletme Araştırmaları Dergisi, 5(3): 64-92.
- Baskın, O. (2000). Küreselleşme ve Azınlıklar. Ankara: İmaj Yayınevi,
- Braveman, P. (2006). Health Disparities And Health Equity: Concepts And Measurement. Annual Review of Public Health, 27, 167-194.
- Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 52(2): 173-197.
- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT), (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. "Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu." Ankara: DPT Yayınları.
- Dollar, D. (2001). Is Globalization Good For Your Health?. Bulletin Of The World Health Organization, 79, 827-833.
- Ertaş H., Çiftçi Kıraç F. (2017). Küreselleşmenin Ülkelerin Sağlık Sistemleri Ve Politikaları Üzerine Etkileri. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3): 28-34.
- Frenk J., Gómez-Dantés O. (2002). Globalization And The Challenges To Health Systems, Health Affairs. 21(3): 160-165.
- Giddens A. (1998). Modernliğin Sonuçları, Çev: Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Y.,
- Gönç, T. (2017). Neoliberal Politikaların Küresel Düzeyde Sağlık Üzerindeki Etkileri. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1): 159-178.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., Perraton, J. (2000). Global Transformations: Politics, Economics And Culture. In Politics At The Edge. Palgrave Macmillan, London. 14-28.
- Huynen, M. M. T. E., Martens, P., De Groot, R. S. (2004). Linkages Between Biodiversity Loss And Human Health: A Global İndicator Analysis. International Journal Of Environmental Health Research, 14(1): 13-30.
- Huynen, M.M., Martens, P. Hilderink, H.B. (2005). The Health İmpacts Of Globalisation: A Conceptual Framework. Global Health 1, 14. <https://doi.org/10.1186/1744-8603-1-14>
- Kula, N. (2005). Küreselleşme, Ruh Sağlığı Ve Din. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 5(3): 7-30.
- Kutlu, E. (1998). Küreselleşme ve Etkileri. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(1): 363-386.
- Lago, I. M. Y., Goldsbrough, D. J., Chelsky, J. A., Segura-Ubierno, A., Kaufman, M. D., Kayizzi-Mugerwa, S., ... Sembene, D. (2004). Evaluation of the IMF's role in poverty reduction strategy papers and the poverty reduction and growth facility. International Monetary Fund.
- Lang, T. (1996). Food Security: Does It Conflict With Globalization?. Development-Journal Of The Society For International Development-English Edition, (4), 45-50.
- Martens, P., Akin, S. M., Maud, H., & Mohsin, R. (2010). Is Globalization Healthy: A Statistical İndicator Analysis Of The İmpacts Of Globalization On Health. Globalization and health, 6(1): 16.

- Newcomb, J. (2003). *Biology and Borders: SARS and The New Economics Of Biosecurity*. Cambridge, MA: Bio Economic Research Associates.
- Oran, B. (2000). *Küreselleşme ve Azınlıklar*. İmaj Yayınevi. 3. Baskı. Ankara. 2000
- Özmen A. (2015). *Küreselleşme ve Sağlık Hizmetleri*. Sağlık Akademisyenleri Dergisi. 2;(3): 165-170.
- Robertson R. (1999). *Küreselleşme, Çev: Ümit Hüsrev Yolsal*, İstanbul: Bilim ve Sanat Y.,
- Scholte, J. A. (2005). *Globalization: A Critical İntroduction*. Macmillan International Higher Education.
- Skoet, J., Stamoulis, K. G. (2006). *The State of Food Insecurity in the World 2006: Eradicating World Hunger-Taking Stock Ten Years After The World Food Summit*. Food & Agriculture Org
- Üzmez, O. (2006). *Küreselleşmenin Türkiye'de Sağlık Sektörü ve Sağlık Harcamaları Üzerine Etkisi* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Wilson, M. E. (1995). *Travel and The Emergence of İnfectious Diseases*. *Emerging İnfectious Diseases*, 1(2): 39.
- Yeldan, E. (2016). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim Ve Büyüme*. İletişim Yayınları.
- Yıldız H., Turan M. (2010). *Küreselleşme ve Sağlık*. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 36 (1): 39-41.
- Yiğit, A., Erdem, R. (2016). *Sağlık Teknolojisi Değerlendirme: Kavramsal Bir Çerçeve*. *Journal Of Suleyman Demirel University Institute Of Social Sciences*, 23(1).

TÜRKİYE’NİN KARDEŞ ŞEHİR YOLCULUĞUNDA BİR DURAK: ERZURUM-URUMİYE KARDEŞ ŞEHİR UYGULAMASI

Gülseren ERGÜN Çiğdem AKMAN** Hakan CANDAN****

Geliş/Received: 28.08.2020

Kabul/Accepted: 04.09.2020

ÖZET

Şehirler ve ülkeler çok eski tarihlerden bugüne kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkiler kurmaktadır. Kültürel benzerlikler, ortak sorunlar, benzer dinamikler ve çıkarların yakın olması ulusal ve uluslararası alanda belediyelerin birbirleri ile ortaklık kurmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde yerel idarelerin uluslararası alanda diplomatik faaliyet gösterdiği kardeş şehir uygulaması belediyelerin ulusal ve uluslararası ortaklığıdır. Özellikle farklı ülke belediyeleri arasındaki ortaklıklar, yerel politika transferi gerçekleştirmeleri ve belediyelerin uluslararasılaşması gibi birçok fayda sağlamaktadır. Ortadoğu coğrafyasının iki kadim ülkesi Türkiye ve İran İslam Cumhuriyeti resmîyete kavuşturmadıkları da dâhil olmak üzere birçok kardeşlik örneği göstermişlerdir.

Bu çalışmada Erzurum Büyükşehir Belediyesi ve Urumiye Belediyesi arasındaki kardeş şehir uygulaması nitel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma neticesinde, Türkiye'nin kardeş şehir yolculuğunda bir durak olan bu belediyeler arasında -kardeş şehir olma sürecinin uzun ve yorucu olmasına rağmen- kültürel, bürokratik, siyasi, edebi ve ticari ilişkiler geliştirildiği belirlenmiştir. Araştırmanın bulgularının önemli bir yönü de Urumiye Belediyesi yetkililerine göre İran'da merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki idari vesayet denetiminin Türkiye'ye kıyasla daha yüksek düzeyde olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kardeş Şehir, Erzurum, Urumiye, Türkiye, İran

A STATION IN SISTER CITY JOURNEY OF TURKEY: THE PRACTICE OF SISTER CITY BETWEEN ERZURUM AND URUMIYE SISTER CITY

ABSTRACT

Cities and countries have established cultural, economic and political relations from ancient times to today. Cultural similarities, common problems, similar dynamics and close interests have paved the way for national and international partnerships of municipalities with each other. Today, the sister city practice, where local governments operate diplomatically internationally, is the national and international partnership of municipalities. In particular, partnerships between municipalities of different countries provide many benefits, such as local policy transfer and internationalization of municipalities. The two ancient countries of the Middle East, Turkey and the Islamic Republic of Iran, have shown many examples of sister cities, including they do not clarify formality.

In this study, the sister city practice between Erzurum Metropolitan Municipality and Urumiye Municipality was examined by qualitative analysis method. As a result of the study, it was determined that cultural, bureaucratic, political, literary and commercial relations were developed between these municipalities, which are a stop on Turkey's sister city journey although the process of becoming a sister city is long and exhausting. An important aspect of the study's findings is that according to Urumiye Municipality officials, the central government in Iran has a higher level power of administrative tutelage control over local governments than in Turkey.

Key Words: Sister City, Erzurum, Urumiye, Turkey, Iran

* Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, gulserenergun81@gmail.com

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, cigdemargun@hotmail.com

*** Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hakancandan@kmu.edu.tr

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada devletlerin ve yerel halkların sahip oldukları bilgi, beceri, teknoloji, insan gücü kalitesi ve bunların doğurduğu öğrenme ve yenilik istekleri her geçen gün artmaktadır. Bu beklentilerin artması ticaretin gelişmesini ve sınırları aşmasını, blokların dağılmasını, kültürlerin kaynaşmasını, şehirler ve ülkeler arasındaki işbirliklerin giderek çoğalmasını beraberinde getirmiştir.

Tarihte ilk örneğini 836 yılında Paderborn (Almanya) ve Le Mans (Fransa) arasında gördüğümüz şehir eşleştirme projesi (<http://www.yereldiplomasi.gov.tr>) devletlerin ve şehirlerin yüzyıllar öncesinden ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler içerisinde olduklarını göstermektedir. Günümüzde ise yerelliğin önem kazanması ile şehirleri, eyaletleri veya bölgeleri temsil eden yerel idarelerin uluslararası alanda gerçekleştirdikleri diplomatik faaliyetlerden belki de en önemlisi kardeş şehir uygulamalarıdır.

Dünyada örneklerini İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra görmeye başladığımız kardeş şehir ilişkileri özellikle soğuk savaş sonrası artış göstermiştir. Türkiye'de ise ilk kardeş şehir projesi 1965 yılında İstanbul ile Rio De Jenerio (Brezilya) arasında imzalanmıştır (Ogawa, 2012: 11).

Türkiye'de belediyeler 5393 sayılı Belediye Kanununun 74. maddesine göre, belediye meclisinin kararı ile yabancı belediyelerle kardeş şehir ilişkisi kurabilir, ortak projeler ve faaliyetler gerçekleştirebilirler. 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de kardeş şehir çalışmaları başlamış, 2000 yıllarda ise ivme kazanmıştır. 2016 yılının ilk yarısına kadar 1536 kardeş şehir ilişkisi kurulmuştur. İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir ve Antalya büyükşehir belediyeleri en çok kardeş şehir ilişkisi kuran yerel yönetim birimleridir (Akman, 2016: 1055-1065).

Bu çalışma kapsamında Erzurum Büyükşehir Belediyesi ile İran İslam Cumhuriyeti'nin Urumiye Belediyesi ele alınmıştır. Erzurum ilinde İran İslam Cumhuriyeti¹ Başkonsolosluğu'nun bulunması, İranlı turistlerin alışveriş ve eğlence için bu şehri tercih etmesi gibi göstergeler farklı iki ülkenin insanları arasında kültürel bir etkileşimin olduğunu göstermektedir. Bu iki ülke arasında yerel politika transferinin de gerçekleşmekte olduğu görülmektedir. Bu çalışma Türkiye ve İran arasındaki uluslararası bağları kültürel ve yöresel halk tabanına indiren Urumiye ve Erzurum illeri arasında tesis edilen kardeş şehir ilişkisini içermektedir.

Çalışmada öncelikle literatür incelemesi ile kardeş şehir uygulamalarının kavramsal çerçevesi ortaya konulmuştur. Daha sonra da Erzurum ve Urumiye şehirleri arasında yapılan kardeş şehir protokolünde rol oynayan ve şu an uygulamanın devamına katkıda bulunan belediye yetkilileri ile gerçekleştirilen alan araştırmasına yer verilmiştir. Derinlemesine mülakat yöntemi ile yapılan görüşmelerde iki şehir arasındaki kardeş şehir temellerinin nasıl atıldığı, belediyeler arası yürütülen faaliyetler ve etkileşimli olarak yürütülen yerel politikalar, politika transferleri, bu politikaların tasarımı ve uygulanmasındaki amaç ve neticesindeki kazanımlar sorgulanmıştır.

1. Kardeş Şehirlerin Tanımı ve Gelişimi

Şehirler arasındaki işbirliği araştırmaları oldukça yeni olmasına rağmen, kardeş şehir kavramı yeni bir kavram değildir (Buis, 2009: 190). Uluslararası alanda şehirlerin ve bunların oluşturdukları birlikler arasındaki ilişkilerin en somut şekli kardeş şehir ilişkileridir. Kardeş şehircilik ulusal ya da uluslararası, bazen şehirlerarasında bazen de yönetimler arasında kültürel, ticari ve sosyal alanda kalkınma, işbirliği, dayanışma veya bilgi-deneyim, teknoloji alışverişi için tercih edilen bir ortaklık şeklidir (Zeren ve Aktulun, 2018: 8). Kardeş şehir ile ilgili ortak bir tanımlamadan bahsetmek mümkün değildir (Gezici ve Kocaoğlu, 2018: 115). Ancak en somut tanımı ile iki ülkedeki şehirlerarasında geniş tabanlı ve uzun vadeli olarak kurulan bir ortaklık olarak ifade edilmektedir (www.sister-cities.org). Giddens; 'birbirini tanımayan kişiler arasındaki bağlantıyı oluşturup gerçekleştiren yapılar' olarak tanımladığı kardeş şehirleri, diplomatik imkânları daha az olan belediyeleri küresel dünya ile tanıştıran ve kaynaştıran yapılar olarak düşünmemizi sağlamaktadır.

¹ Çalışmanın bundan sonraki kısmında İran olarak ifade edilmiştir.

Yine aynı şekilde Kaltenbrunner, Aragon, Laniado ve Volkovich (2013:7), kardeş şehir eşleştirmelerini analiz ettikleri çalışmalarında farklı iki ülke şehirlerinin kardeş şehir pratiği oluşturmada coğrafi yakınlıktan etkilenmediğini tespit etmişlerdir. Tanımlamada uluslararası bir bağ anlattıkları için kullanılıyor olsa da kardeş şehir bir devletin iki ayrı belediyesi arasındaki ortaklık ilişkilerini de içermektedir.

Yerel yönetimlerin bir ortaklık modeli olan kardeş şehircilik, şehirlerin ticaret potansiyelini arttırmak, gelişimini sağlamak, ortak projeler üretmek, kültürel birikimleri paylaşmak ve çoğaltmak, bilgi ve birikimleri bölüşmek, kimi zamanda savaş yaralarını sarmak için yapılmaktadır. Dolayısıyla yerel yönetim kuruluşu olan belediyelerin kimi zaman gönüllülük esasını ile kimi zaman stratejik konumdan dolayı, kimi zamanda zorunlu olarak kardeş şehir ortaklıklarına girdiği görülmektedir. Aralarında kilometrelerce mesafeler olan iki farklı ülkenin iki farklı şehrinin kardeş şehir protokolü imzalamış olması da bu durumu açıklamaktadır.

Yerel yönetim birimleri kendi yetki ve görev alanlarına giren hizmetleri gerçekleştirmek için diğer belediyeler ile işbirliği veya ortaklık kurabilirler (Tataroğlu, 2013: 98). Dünyanın bütün bölgelerini dolayısıyla bütün insanlığı etkileyen küreselleşmenin bir sonucu olan fiziki sınırların belirsizliği yerel yönetimlerin hem buldukları bölgede hem de dünyanın başka bir bölgesindeki kuruluşlarla işbirliği ve ortaklığa gitmesini zorunlu kılmaktadır (Göymen, 2004: 1-2). Dolayısıyla ne yönetim ne de ortaklık küresel etkilerinden ayrı düşünülemez. Bu anlamda belediyeler uluslararası işbirliği, uluslararası festivaller, uluslararası projeler, ziyaret ve davetler ve kardeş şehir protokolü ile kent diplomasisini tesis etmektedirler (Batmaz, 2016: 105-106).

Yerel yönetimler diyalog, barış ve vatandaşları için güvenli bir çevre yaratma konusunda kendilerini sorumlu hissetmektedirler. Yıllar içerisinde kent diplomasisi farklı açılara vurgu yaparak ‘belediye diplomasisi’, ‘vatandaşlar diplomasisi’, ‘şehir-diplomasisi’ olarak da ifade edilmiştir. Bu konuyu Alexandra Sizoo, Arne Musch, 2008 yılındaki “City Diplomacy” adlı eserlerinde ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Eserde kent diplomasisi; yerel yönetimlerin ve onlara bağlı kuruluşların sosyal uyumu artırma, çatışmadan korunma, çatışma çözümü ve çatışma sonrası yeniden inşa alanlarında, vatandaşların barış, demokrasi ve refah içerisinde bir arada yaşayabilmesi için kullandığı araçlar olarak tanımlanmaktadır (TBB, 2012: 6). Bu söz konusu birliktelik uluslararası olabileceği gibi aynı ülke içerisinde de olabilmektedir.

Belediyeler uygulamaya yönelik sorunlara çözüm bulmak adına farklı uluslararası ilişkiler türleri geliştirmişlerdir. Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (IULA) ve Birleşik İller Örgütü (UTO) gibi birçok uluslararası dernek kurulmuştur (Clarke, 2011). Yine aynı şekilde Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı (UCLG), Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı (UCLG-MEWA) belediyelerimizin aktif katılım sağladığı teşkilatlardır. Kültürel ve dostluk ilişkilerinin geliştirilmesinin desteklenmesi amacı ile şehirlerin, ilçelerin ve kasabaların eşleştirilmesi geleneksel bir araç olarak görülmektedir.

Şehirlerin ve ulusların ekonomik, ticari, siyasal ve kültürel ilişkiler kurmaları oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. Antik Yunan ardından Mezopotamya, Anadolu, İran ve Mısır’da görüldüğü bazı yazarlar tarafından ifade edilmektedir (Ekşi, 2018: 11). Kardeş şehir ilişkilerinin ilk görüldüğü 836 tarihinde Le Mains ile Paderborn (Fransa-Almanya) şehirleri arasındaki işbirliğine dayanmaktadır (Ogawa, 2012: 11). Ancak çağdaş dünyada kardeş şehir ilişkisi I. Dünya Savaşından sonra İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya arasında kurulmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı sonuna kadar herhangi bir gelişme göstermemiştir (Handley, 2006: 4).

1940’lı yıllardan sonra savaşın etkilerini azaltmak, milletlerin kaynaşmasını sağlamak ve en önemlisi yeni bir savaşın yaşanmasını engellemek amacı ile kardeş şehir ilişkileri kurulmaya başlanmıştır. Savaşın yaratmış olduğu yıkımı bertaraf etmek için devletler birbirlerinin yardımına ihtiyaç duymuştur. Bu anlamda da yerel yönetimler karşılıklı ilişkilerini geliştirmek için yeni projeler üretmişlerdir.

II. Dünya Savaşından sonra 1950-1960 yılları arasında parçalanmış ülkelerin yıkıntılarının giderilmesi ve iyileştirilmesi kapsamında kardeş şehir ilişkileri kurulması hız kazanmış, var olanların yeniden canlandırılması adına programlar hazırlanmıştır. Özellikle Alman-İngiliz ve Alman- Fransız

ülke vatandaşlarının ilişkilerinin iyileştirilmesi ve barışın tabandan sağlanması amaçlanmıştır (Campell, 1987: 78). Bu durumda ortak çıkarlara sahip, uzak coğrafyadaki kent yönetimleri hem ortak çıkarlar konusunda projeler üretmek hem de yerel halkın kültürel birlikteliğini sağlamak, barışı daim kılabilmek için kardeş şehir ilişkileri kurmuşlardır. Buradaki amaç söz konusu ilişkilerin sürdürülebilir olmasıdır. Kent yönetimlerinin kurmuş olduğu bu ilişki ağının kopmaması için hazırlanan projelerin belirli aralıklarla tekrarlanması ve yeni faaliyetler hazırlanması elzem bir konu olmuştur (Zelinsky, 1991: 4). Devam eden yıllarda soğuk savaş döneminde de farklı adlandırılmalarla olsa da kardeş şehirler oluşturulmaya devam etmiştir.

Ulus devletlerin ortaya çıkması ile sınırların çizilmesi yüzyıllardır süregelen birlikteliklere resmi engeller koymuştur. Bununla birlikte aynı ülke sınırları içerisinde kalan şehirler birlikte gerçekleştirdikleri ortak hareket etme, iletişim, hayata geçirilen ortak projelere devam etme şansı bulmuşlardır. Bu ortaklık ve birliktelik bazı durumlarda o kadar ileri seviyeler ulaşmıştır ki iki ayrı şehir tek bir şehre dönüşmüştür. Bu duruma literatürde en güzel örnek Macaristan'ın başkenti Budapeşte'dir. Tuna Nehri'nin (Joenniemi ve Sergunin, 2011: 120) iki yakasını oluşturan Buda ve Peşte isimli iki ayrı yerleşim merkezi zamanla birleşerek tek bir şehre dönüşmüşlerdir.

Kardeş şehrin popülerliğini 1980-2000 yılları arasında yaşadığı söylenilebilir. Bunun sebebi Eski Doğu Bloğu ülkelerinin de kardeş şehir çalışmalarını hayata geçirmeye başlamalarıdır (Zelinsky, 1991: 1). Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin projeleri desteklemesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Batı Avrupa ile ilişkilerin ivme kazanması da bu yıllarda kardeş şehir sayısının artmasına sebep olmuştur (Zeren ve Aktulun, 2018: 9). Kardeş şehirler oluşturularak günümüze kadar gelen tarihsel ve kültürel bağları korumak, geliştirmek ve bu çerçevede ilişkilerin sağlam çerçevede sürdürülebilir olmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Kardeş şehir literatürünü incelediğimizde ABD'de 1990'lı yıllardan itibaren ABD şehirleri ile dünyanın geri kalan ülkelerindeki şehirler arasında barış ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesi amacıyla uygulanmıştır (TBB, 2012: 7) Aynı yıllarda ise Avrupa'da kardeş şehir çalışmaları dostluğun pekiştirilmesi amacı ile protokoller imzalanmıştır. Ancak daha önceki yıllarda ise eski sömürgeci devletler ile kolonileri arasında yerel yönetimler bazında iş birliğinin bulunduğu görülmektedir (Buis, 2009: 191). Bu birliktelikler ekonomik amaçlara hizmet etmiştir. Örneğin şu an İngiltere yerel ve bölgesel yönetimlerinin %50 si Fransa, %25'i Almanya ile olan iki binin üzerinde kardeş şehir ilişkisi bulunmaktadır. Geriye kalan %25'ini ise ABD, Çin ve kolonilerindeki şehirler oluşturmaktadır. Bunların birçoğu Afrika, Karayipler ve Hindistan'dadır (Handley, 2006: 5). Ayrıca kolonileri ile resmi kardeş şehir protokolü olmayan birçok birliktelikleri de mevcuttur.

2. Türkiye'nin Kardeş Şehir Yolculuğu

Avrupa'da ve Amerika'da bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de 1960'lı yıllardan itibaren görülmeye başlanan kardeş şehir ilişkileri özellikle soğuk savaş sonrası dönemde giderek artmıştır. Bu dönemden sonra Avrupa, Balkanlar, Orta Asya, Kafkasya ve Ortadoğu da Türkiye ile kardeş şehir ilişkileri ivme kazanmıştır (Kaynak Geliştirme Birimi Görüşme, 2019). 1960'lı yıllarda başlayan kardeş şehir ilişkileri 2000'li yıllardan sonra daha hızlı artış göstermiştir. Belediyelerde kardeş şehirler ile ilgilenen özel birimlerin kurulması, bu birimlerde istihdam edilen personelin nitelikli hale getirilmesi ve yabancı dil bilgisine sahip olması, kardeş şehir uygulamalarının Avrupa Birliği ve Türkiye Belediyeler Birliği tarafından desteklenmesi bu sayısal artışın nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Akman ve Akman, 2017: 232).

Belediyelerin gerçekleştirdiği işbirlikleri içerisinde en önemlilerinden biri olan kardeş şehir birlikteliği tek bir konu ile sınırlı olmayıp birçok alanda ortak noktalar bulunarak yapılmalıdır. Belediyeler açısından önemi, personelin mesleki gelişimine katkı, kurumsal yapıya olumlu katkıları, farklı yönetim yapıları hakkında bilgi edinme, uluslararası fon kaynağına erişebilme ve hem ulusal hem de uluslararası tanınırlık sağlamasıdır (TBB, 2012: 6). Ayrıca kardeş şehir eşleştirmeleri kültürel, ekonomik ve sosyal destek sağlar. Turizmin tanıtılmasında önemli bir araçtır. Ülkeler arasında barışın önemli bir unsurudur. Hem yerel diplomasinin hem de uluslararası diplomasinin gelişimine katkıda bulunur. Ülke vatandaşlarının yardımlaşma ve paylaşma bilincinin gelişmesine katkıda bulunur.

Tarihte ülkeleri kardeş şehir olmaya güdüleyen üç önemli unsur görülmektedir. Birincisi ve en önemlisi ekonomik sebeplerdir. İkincisi politik sebeplerdir. Üçüncüsü ise idealizmdir. Yani dünyada üçüncü bir dünya savaşının çıkmasını engellemek, olası bir durumda Avrupa'nın zarar görmesinin önüne geçmektir. Bunun için de kapitalist ülkeler daha az gelişmiş ülkelerle ortaklıklar yapıp, fakir toplumlara yardımlar götürmektedir (Buis, 2009: 191). Görüldüğü gibi Avrupa'nın sömürgeci geçmişi düşünüldüğünde Avrupa devletlerinin gelişmemiş ülke kaynaklarını kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmak için birçok birliktelik kurdukları görülmektedir (Gezici ve Kocaoğlu, 2018: 118).

Bu konudaki literatür incelendiğinde Osmanlı Devleti'nin mevcut sivil ve yerel toplumlar arasındaki ilişkilerin kardeş şehir ilişkilerinden farklı olmadığı, hatta Osmanlı Devletinin ilişkilerinin sürekliliğinin sağlandığı görülmektedir. Mekke ve Medine henüz Osmanlı topraklarına dâhil olmadan 1389 yılı itibarı ile Surre¹ anlayışı başlamış ve bu durum kutsal toprakların Osmanlı'ya dâhil olmasından sonrada devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulana kadar da bu gelenek devam ettirilmiştir. Bugün beledilerin yaptıkları hizmetler Osmanlıda vakıflar tarafından gerçekleştirilmiş (Bayartan, 2008: 163) ve bu vakıflar aracılığı ile birbirini tanımayan halklar kardeşlik bağları ile bağlanmıştır. Yine aynı şekilde Hicaz Demiryolu'nun yapılması halkların zamandan tasarruf² etmesini sağlamış ve şehirlerin kalkınmasına yardımcı olmuştur. Görüldüğü üzere bahsedilen yıllarda Osmanlı karşılıksız ve büyük bir kardeşlik köprüsü inşa etmiştir.

Günümüzde de ülkeler arasındaki tarihi bağlar, kültürel benzerlikler ve gerçekleştirilen birçok aktivite kardeş şehirleri binaların ve resmi idari yapıların ötesine taşımaktadır. Osmanlı Devletinde olduğu gibi devamı olan Türkiye Cumhuriyeti'nde de kardeş şehir ilişkileri resmiete olmasa bile var olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Balkanlar'da, Ortadoğu'da ve Orta Asya'da bütün halkları kapsayıcı projeler gerçekleştirmektedir. Gerçekleştirilen bu projeler kardeş şehir protokolü adı altında yapılmaya bile Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nden miras aldığı, üç kıtaya yayılmış kültürel zenginliğini dış politikası ile canlı tutmaktadır.

Kardeş şehir ilişkileri birbirine çok yakın kültürler arasında olduğu gibi, çok farklı kültürler ve mesafeler arasında da gerçekleşebilmektedir. Yine benzer şekilde yakın kültürler arasındaki zayıflamış ilişkilerin canlandırılmasında da kardeş şehir politikası önemli bir role sahiptir. Bu anlamda çalışmamıza konu olan İran ve Türkiye, devrimler, yönetim değişiklikleri, siyasi iktidarlar ve yönetimler nedeni ile dönem dönem zayıflamış bürokratik ilişkilerin; savaş, terör ve devlet politikaları nedeni ile halkların kopmasının veya mesafelerin uzamasının önüne geçmek için bir kaynak olan kardeş şehir uygulamaları hayata geçirilmektedir.

Türkiye'nin 2000'li yıllardan günümüze değin her yıl 30 ile 154 arasında kardeş şehir ilişkisi kurduğu görülmektedir (Akman, 2016: 1064). 2019 yılı Aralık ayı itibarı ile Türkiye'nin toplam 1814 kardeş şehri bulunmaktadır. Türkiye, dünyanın pek çok ülkesi ile kardeş şehir ilişkisi kurmayı başarmıştır. İran ile de toplamda 26 adet kardeş şehir ilişkisi oluşturmuştur (Kaynak Geliştirme Birimi Görüşme, 2019)

Tablo 2: Türkiye'nin Uluslararası Kardeş Şehir Sayısı

ÜLKE KONUMLARI	KARDEŞ ŞEHİR SAYISI
AB ÜLKELERİ (AB Üyesi Balkanlar Ülkeleri hariç)	358
BALKANLAR	568

¹ Osmanlı Devletinin fiilen sona ermesine kadar devam eden gelenek, Mekke ve Medine halklarının ihtiyaçlarını karşılamak için gönderilen para ve hediyelerden oluşan destektir. Bu gelenek farklı iki toplum olan Arap ve Türklerin muhabbet ve hürmet bağı olarak gelişmiş, İslam toplumunu kaynaştırmada önemli rol oynamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Murat Akgündüz, Surre-i Hümayun Geleneği ve İslam Toplumunu Kaynaştırmadaki Rolü, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 22, İzmir, 2005, 107-114.

² Hicaz Demir Yolunun yapılış amacı hacılığın kolaylaştırılmasıdır. Daha önce İran'dan gidenler Doğu Arabistan'daki çöl yolu ve deniz yolu ile Cidde'ye ulaşıyor, oradan da kutsal topraklara geçiyorlardı. Afrika'dan gelen hacılar Tur-ı Sina üzerinden Cidde'ye ulaşıyorlardı. Buradan da Medine'ye ve ardından Mekke'ye yolculuk yapıyorlardı. Anadolu ve Şam'dan gelen yolcular ise Şam ve Mekke yolunu takip etmekteydiler. Bu 110 günlük yolculuk II. Abdulhamit'in projesi ile 18 güne düşmüştür. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ufuk Gülsoy, (2010). *Kutsal Proje*. İstanbul: Timaş Yayınları.

DİĞER AVRUPA ÜLKELERİ	98
ORTA ASYA TÜRK DEVLETLERİ	280
ORTADOĞU VE KUZZEY AFRİKA	240
DİĞER ÜLKELER	288
TOPLAM	1831

Kaynak: <https://www.csb.gov.tr/dokumanlar/arama>

Yukarıdaki Tablo 1 incelendiğinde, Türkiye'nin kardeş şehir politikasında AB uyum sürecinin teşvik edici etkisi ve Osmanlı hinterlandıyla bağların tekrar güçlendirilmesi yönünde bir yol izlediği söylenebilir. Aynı zamanda şehirlerin birbirlerine yakın olması, kardeş şehrin kurumsallaşmış bir yapı olması, iletişimin ve ulaşımın diğer ülkelere nispeten daha kolay olması da ilişkileri kuvvetlendirmiştir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Türkî Devletler de Avrupa devletlerinden sonra en çok ilişki kurulan devletler olarak görülmektedir. Türkiye günümüzde Osmanlı hinterlandı ile barışmış, tarihsel, kültürel ve ekonomik tüm imkânları kullanarak yakın coğrafya ile kardeşlik bağlarını güçlendirmiştir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan Arap Baharı ve sonrasında değişen dengeler kardeş şehir görüşmelerinin de askıya alınmasına veya imzalanmış birçok sözleşmenin uygulanma aşamasında sorunlar yaşanmasına neden olmuştur.

3. Köklü Bir Kardeşliğin Örneği: Urumiye ve Erzurum

Urumiye ve Erzurum 5 bin yıllık tarihi geçmişe sahip, coğrafi olarak birbirine yakın kadim şehirlerdir. İran'ın Urumiye, Tebriz, İsfahan gibi birçok yerleşim alanı göç veya sürgünlerle iskân bölgesi olarak kullanılmıştır. Bu nedenle Türk kültür ve medeniyeti bu topraklara yüzlerce yıl hâkim olmuştur. Türk soylarının yüzlerce yıllık varlığı Urumiye'deki Afşarlar, Tebriz'deki Azerî Türk soyları ile yine Tebriz ve Urumiye bölgelerine yerleştirilen Karamanoğulları ailesi gibi geniş hanedan topluluklar Türk kültürünün ve varlığının devamını günümüze kadar sağlamıştır (Çelik, 2016: 2988).

Urumiye, İran İslam Cumhuriyeti'nin 31 eyaletinden Türkiye'ye sınır kapısı olan, İpek Yolu üzerinde bulunmasından dolayı da bölge için stratejik bir konuma sahip sürekli gelişme gösteren şehirdir. Batı Azerbaycan olarak da bilinen İran'ın Urumiye şehri vadilerin arasından geçen nehirlerin döküldüğü UNESCO'nun Dünya Doğal Mirası listesinde yer alan Urumiye Gölü ile Azerbaycan bölgesinin ikinci büyük şehridir. Urumiye'deki iki tarihi eserin dünya miras listesine alınması (Takht-e Soleyman ve Armenian Monastic Ensembles of Iran) şehri İran'ın en çok turist çeken bölgesi haline getirmiştir. Urumiye'nin nüfusunu %85,7 sinin (Azeri) Azerbaycan Türklerinden %10,5'inin Kürt nüfusundan oluşması Urumiye'nin Türkiye ile yakınlığının sadece coğrafi değil, etnik ve kültürel de olduğunu göstermektedir. Azeri halk çoğunlukla Şii'lerden, Kürtler ise çoğunlukla Sünnilerden oluşmaktadır (<https://investment.urmia.ir/>).

Erzurum Doğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük şehri olarak, ekonomik, ulaşım ve kültürel yönden önemli bir merkez ve zengin tarihi geçmişiyle Türkiye'nin turistik illerinden biridir. İpek Yolu'nun önemli bir merkezi olan Erzurum, tarihi boyunca bir savunma şehri olarak düşünülse de günümüzde spor, eğitim, turizm, tarım ve ticaret merkezi olmuştur. Erzurum ve Urumiye şehirlerinin aynı ticari yollar üzerinde bulunması, coğrafi ve kültürel yakınlıkları, mal ve bilgi alışverişinin kolaylığı, ortak dil ve köken birlikteliği gibi pek çok ortak noktası bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda da bu şehirlere ait genel bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3:Erzurum ve Urumiye'ye ait Genel Bilgiler

	Erzurum	Urumiye
Nüfus	761 427 (2020)	736 224 (2016)
Yüzölçümü	25.066 km.	43.660 km (Göl ile Birlikte)
Yönetim	Büyükşehir Belediyesi	Batı Azerbaycan Yönetim Merkezi
Dil	Türkçe	Azeri Türkçesi, Farsça
Ekonomi	Tarım (Kış Turizmi)	Tarım ve Turizm
Din	İslam	İslam

Kaynak: <https://islamansiklopedisi.org.tr/urmiye>

Ortadoğu şehri olan Urumiye, yönetimlerin yaşamakta olduğu devrimler, ayaklanmalar, terör olayları ve coğrafyadan kaynaklanan birçok sıkıntıdan dolayı uluslararası alanda yapılacak işbirliklerin sekteye uğraması veya gecikmesi sebebi ile başarılı sonuçlar elde edememektedir. Ancak Urumiye resmi prosedürler hayata geçirilmeden önce de Erzurum ile birçok işbirliği ve ortak projeye imza atmıştır.

3.1. Araştırmaya İlişkin Bilgiler

3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kavramsal sınırları çizilen araştırmanın kardeş şehir uygulamasının birbirine yakın coğrafyalar olan Türkiye'nin Erzurum şehri ile İran İslam Cumhuriyeti'nin Urumiye şehri arasındaki kültürel bağların belediyelere ve diğer yerel yönetim birimlerine etkisi incelenmiştir. İki şehir arasındaki yüzyıllardır var olan ilişkilerin kardeş şehir ilişkisi ile son 5 yıldır olgun bir döneme girdiği söylenilebilir. Dolayısı ile bu iki şehir arasında oluşabilecek ticari, turizm, bilgi alışverişi ve politika transferinin incelenmesi elzem bir konu olarak karşımıza çıkmıştır.

Araştırmada, uluslararası belediye birliklerinden, farklı ülkelerde yer alan belediyeler arasında kurulan kardeş şehir ilişkisinin belediyelere ve yerel politikalara katkısının irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu konu üzerinde yapılmış diğer çalışmaların incelenmesi ile çok sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Ayrıca, literatürde Ortadoğu ülkesi olan İran ile kardeş şehir uygulamasını konu edinen hiçbir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle de çalışmanın özgünlüğünün literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır.

3.1.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada Erzurum ve Urumiye belediyeleri üzerinde bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Erzurum ve Urumiye belediyelerinde yetkili birimler ile görüşmeler yapılmıştır. Erzurum ve Urumiye şehirleri arasında imzalanan kardeş şehir protokolünün tesisinde rol oynayan ve şu an uygulamanın devamına katkıda bulunan belediye ve diğer kurum ve kuruluşların yetkilileri ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde iki şehir arasındaki kardeş şehir temellerinin nasıl atıldığı, belediyeler arası yürütülen faaliyetler ve etkileşimli olarak yürütülen yerel politikalar, politika transferleri, bu politikaların tasarımı ve uygulanmasındaki amaç ve politikaların uygulanması sonucundaki kazanımlar sorgulanmıştır.

Kardeş şehir ilişkilerinin kuruluş döneminde ve şu an görev üstlenen her iki belediyede görevli kişilerden veriler toplanmıştır. Söz konusu veriler toplanırken mülakat (görüşme) tekniği kullanılmıştır. Görüşme araştırmacı tarafından araştırma soruları çerçevesinde gerçekleştirilen ve yanıtların araştırmacı tarafından kaydedildiği bir veri toplama tekniğidir. Tanımından anlaşılacağı üzere bu görüşme birebir olacağı gibi araştırmacının bir guruba sorular yöneltmesi şeklinde de olabilmektedir (Baydar vd. 2009: 149).

Erzurum ve Urumiye belediyeleri ile yapılan görüşmelerde, yetkililere kardeş şehir olma nedenleri, kardeş şehir olduktan sonra yapılan ortak faaliyetleri ile tamamlanan ve halen yürütülen projeler, bunların belediyelere katkıları, uluslararasılaşması gibi temaları konu alan önceden hazırlanmış sorular sorulmuştur. Urumiye Belediyesi ile çalışanların müsaitlik durumu göz önüne alınarak yüz yüze görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan kişiler U1, U2 ve U3 olarak kodlanmıştır. Görüşmeler not alınmış ve ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Kişiler ile yüz yüze görüşüldüğü gibi telefon ve elektronik posta ile eksikler giderilmiştir. Diyaloglar sırasında alınan yeni bilgiler ile soruların içerikleri küçük oranda değiştirilmiştir. Erzurum Büyükşehir Belediyesi ile telefonda ve elektronik ortamda görüşmeler sağlanmıştır. Görüşme yapılan kişiler E1, E2 ve E3 olarak kodlanmıştır. Toplamda 6 adet yetkili ile görüşülmüştür. Ayrıca Türkiye'nin güncel kardeş şehir sayılarına ilişkin bilgiye ulaşabilmek amacıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yerel Yönetimler Birimi ile görüşülmüştür. Belirlenen sorular, yetkililerin kardeş şehir ilişkisinde üstlendikleri role göre değişik sıralarda sorulmuştur. Bu yönüyle araştırmada "yarı yapılandırılmış mülakat" tekniği kullanılmıştır.

Nitel araştırmalarda, araştırmacılar bireylerle doğrudan veya telefonda konuşarak ve kendi ortamlarındaki davranış ve hareketlerini, mimikleri görerek yakından bilgi toplarlar. Verileri yorumlama aşamasında nicel araştırmacı, daha önce geliştirdikleri hipotezleri test ederek verileri analiz ederken, nitel araştırmacılar yeni kavramlar yaratma ve kuramsal yorumların inşasını

vurgulamakla ilgilenmektedir (Neuman, 2013: 23). Bu durum araştırmacıya yeni kavramsal keşifleri yapma fırsatı sunmaktadır. Kuramsal yaklaşım olarak yorumlayıcı bakış açısına; yöntemsel olarak nitel ölçümlere dayanan bu çalışmanın araştırma süreci istenilen düzeyde gerçekleştirilmiştir.

3.1.3. Araştırmanın Soruları

Saha araştırması kapsamında Urumiye Belediyesi ile yapılan mülakat görüşmede ve Erzurum Büyükşehir Belediyesi ile yapılan telefon ve elektronik ortamda seçilmiş kişiler ile yapılan görüşmelerde kişilerin kardeş şehir projesindeki üstlendikleri görevlere göre soruların tamamı ya da bir kısmı seçilerek aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

- 1- Kaç adet kardeş şehriniz bulunmaktadır?
- 2- Kardeş şehir olabilmek için izlenilen yol nedir?
- 3- İki şehir arasındaki kardeş şehir ilişkisini nasıl ve ne zaman kurmaya başladınız?
- 4- İki şehir arasında düzenli olarak yürütülen faaliyetler ve projeler nelerdir?
- 5- Kardeş şehir ilişkisine başladığımız süreçteki amaçlarınızı bu güne kadar gerçekleştirebildiniz mi?
- 6- Bu süreç içerisinde edindiğiniz deneyimler nelerdir?

Görüşme formunda toplam 6 soru yer almaktadır. İki belediyenin ilgili birimlerinde görev alan personel ile görüşmeler sağlanmıştır. Görüşme yapılan kişilere 6 soru dâhilinde eklemek istedikleri düşüncelerinin olup olmadığı sorulmuştur. Böylece iki farklı ülke yerel yönetiminin kardeş şehir ilişkisi kurmakta karşılaştıkları güçlükler, prosedürler ve mevcut sorunlar için öneriler getirilmesi amaçlanmıştır.

3.1.4. Araştırmanın Kısıtlılıkları

Araştırma 2019 yılında Urumiye Belediyesi ile Erzurum Büyükşehir Belediyesi kardeş şehir birim yetkilileri (dış ilişkiler birimi) ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında görüşülen Erzurum ve Urumiye belediyelerinin kardeş şehir projeleri ile ilgilenen özel birimleri bulunmaktadır. Şehirlerin ulus ötesi işbirlikleri kurması bu birimlerin yetki alanındadır. Araştırmanın en önemli kısıtlılığı kardeş şehir ilişkisinin kurulma aşamasının geçmiş tarihli olması sebebi ile geçmiş dönemde aktif çalışan kişilere ulaşmanın zorluğudur. 4 adet sorunun kardeş şehir ilişkisi kurulduktan günümüze kadar geçen süreyi içeriyor olması katılımcıların hatırlayabildiği veya kayıtlı olan evraklardan aktarabildikleri ile sınırlıdır. Ayrıca İran'ın ulusal yönetiminden ve bürokrasinin katı kurallara bağlı olmasından kaynaklanan zorlukta bir diğer kısıtlılıktır.

3.2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Erzurum ve Urumiye kardeş şehir ilişkisinin kurulması ekonomik, ticari veya coğrafi kaygılara bağlı değildir. Kardeş şehir protokollerinin oluşması, Ortadoğu coğrafyalarında son yıllarda uygulanmaya başlanmıştır. Bu nedenle resmi protokoller günümüze kadar uygulanamamıştır. Urumiye Türkiye'ye sınırı olan İran eyaleti olması, nüfusunun Türk yoğunluğu olması hem ticari hem de kültürel olarak var olan ilişkilerin yerel birimlerce resmi çatı altında dostlukların pekiştirilmesi ve ortaklıkların sağlanması amacıyla gündeme getirilmiştir.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin 11 kardeş şehir başvurusu ve görüşmesi olduğu, şu an 3 adet kardeş şehri bulunduğu ifade edilmiştir (E2, Görüşme: Aralık 2019). Erzurum'un İran şehirlerinden Tebriz ve Urumiye şehirleri ile kardeş şehir ilişkisi bulunmaktadır (E1, Görüşme: Aralık 2019). Urumiye Belediyesi'nin toplamda 3, Türkiye'de ise sadece Erzurum şehri ile kardeş şehir ilişkisi bulunmaktadır (U3, Görüşme: Mayıs 2019). İran, Devrim'den sonra merkezi bir yapıya geçtiği için bürokratik işlemler oldukça yavaş işlemektedir (Akman ve Ergün, 2019: 1635). Bu durumda İran şehristanlarının¹ kardeş şehir ilişkilerinin olmamasına ya da başvuruların oldukça geç sonuçlanmasına neden olmaktadır.

¹ İran'ın mülki idare kademelenmesi 31 il yönetimine bölünmüştür. Bilinen il sisteminden daha farklı bir özelliğe sahiptir. Farsça'da Ostan olarak adlandırılan sınıflama eyalet benzeri bir yapı olup, bölge bazlı olarak belirlenmiştir. Her Ostan, Şehristan adı altında alt kademe ilçelere bölünmektedir. Şehristanlar iki ya da daha fazla Bakhs adı verilen bucaklardan oluşmaktadır. Bakhs, kırsal alt bölgelere yani Dehestan adı altında köylere ayrılmaktadır. Her Dehestan Rusta yani mezradan oluşmaktadır. Şehir de belediye örgütlenmesini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Akman ve Ergün, 2019: 1635)

Araştırma kapsamında söylemler ele alındığında kardeş şehir ilişkilerinin doğuşu, Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi Derya Örs'ün Urumiye Belediyesi'ni ziyareti sonrasında bu fikri sunması ile olmuştur. Araştırmanın yapıldığı dönemde AK Parti Erzurum İl Başkanı Mehmet Emin Öz de Urumiye ve Erzurum Büyükşehir Belediyeleri kardeş şehir protokolünün hazırlanmasında, tarihi kardeşliğin turizm, ticaret ve dostluk kanallarının bürokrasinin de desteği ile kolaylaştırılmasında katkıda bulunmuştur. Daha sonra her iki belediyenin de gayret, istek ve çabaları ile ilerlemiştir.

Hazırlıkları 2011 yılında başlayan ve 2015 yılı Nisan ayında gerçekleştirilen protokolün müzakere süreci yaklaşık 4 yıl sürmüştür. Sürecin uzamasının nedeni belediyelerin uzlaşamaması veya beklentiler değildir. Aksine belediye yetkilileri ve siyasi örgütler, Türkiye'nin doğu bölgesi ve İran Batı Azerbaycan bölgesinde yaşayan halkın uzun süreler göç yaşadıkları, bundan dolayı iki şehir halkının dillerinin, kültürlerinin ve dinlerinin ortak noktaları olduklarını belirtmişlerdir. Büyük oranda aynı dili kullanan iki şehir halkının ticaretle ve turizmde herhangi bir sıkıntı yaşamadığı belirtilmiştir. Ancak sürecin bu kadar uzun olmasının nedeni bürokratik ve siyasi engeller olduğu görüşmelerde belirtilmiştir.

Erzurum ve Urumiye şehirleri arasında kurulan ilişkiler kapsamında ilk adım olarak ihtiyaçlar belirlenmiştir. Her iki şehrin belediyeleri neden bir başka belediye ile ortaklığa gidildiğini, amaçlarının ve beklentilerinin ne olduğunu müzakere ve hazırlık sürecinde her iki tarafın menfaatleri doğrultusunda hareket edildiğini belirtmişlerdir. Erzurum Büyükşehir Belediyesi Kardeş Şehir Birimi (E1, Görüşme: Aralık 2019): *“protokolün somut projeler aracılığı ile geliştirilmesi gerektiğini, ilişkilerin sürdürülebilir bir tabana oturtulabilmesi için protokollerin kişilerin isteğinden çok şehirlerin ihtiyaçlarına göre belirlenmesi gerektiğini”* açıklamıştır. Ortaklık ilişkilerinin kurulabilmesi için taraflar arasında bir konunun, sorunun veya genel bir sorun etrafında ortak çözüm arayışının, bir başka deyişle bir projenin varlığı aranmalıdır (Özcan, 2006: 10). Bu konuda Urumiye Belediyesi birim personeli şunları ifade etmiştir (U1, Görüşme: Mayıs 2019): *“Urumiye şehri Türk nüfusundan oluşmakta ve şehrimiz alışveriş ve tatil için Türkiye'yi tercih etmektedir. Halkımız Türkiye'yi bir hami olarak görmektedir. Yine aynı şekilde Türkiye'den Urumiye'nin tarihi dokusunu görmek veya akrabaların ziyaret edilmesi gibi sebeplerle binlerce misafir ağırlamaktayız.”* Erzurum Kardeş Şehir Birimi (E3, Görüşme: Aralık 2019): *“İran Vatandaşlarının ülkeden çıkışı için belirli bir bedel ödemesi gerekli, yurt dışı çıkış vergisi deniliyor. Her çıkışta bu bedel kademeli olarak arttırılmakta, bu nedenle misafir sayımız beklentilerimizin altında kalıyor. Buna rağmen nevrüzde özellikle çok misafirimiz olur”* açıklamalarında bulunmuşlardır.

Ortaklık kararı alınıp, amaçlar saptandıktan sonra yasal kuruluşların izni ve onayına sunulması aşamasına gelinmiştir. Türkiye'de yasal süreç Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan izin almakla başlamaktadır.¹ 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 18. Maddesi'ne göre, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın izniyle yurt dışındaki belediyeler ve mahallî idare birlikleriyle karşılıklı işbirliği yapılmasına; kardeş şehir ilişkileri kurulmasına; ekonomik ve sosyal ilişkileri geliştirmek amacıyla kültür, sanat ve spor gibi alanlarda faaliyet ve projeler gerçekleştirilmesine; bu çerçevede arsa, bina ve benzeri tesisleri yapma, yaptırma, kiralama veya tahsis etmeye karar vermek amacıyla belediyelerin yurt dışı ilişkiler kurmaları ve kardeş şehir protokolü yapma yetkileri belediye meclisine verilmiştir. Erzurum Büyükşehir Belediyesi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın izni ile belediye meclisinde aldığı karar sonucunda Urumiye Belediyesi ile kardeş şehir olmanın resmi prosedürlerini gerçekleştirmiştir.

İran İslam Cumhuriyeti merkezi bir yapılanmaya sahip olduğu için bürokratik işlemler Türkiye'deki kadar kolay olmamaktadır. Ayrıca İran yönetiminin yerel birimleri birçok konuda yetkili değildir. Görüşmede bu durum şu şekilde belirtilmiştir (U2, Görüşme: Mayıs 2019): *“Türkiye'de belediyeler birçok bürokratik kanallara dâhil olabiliyorlar, ancak İran'da durum böyle değil. İran'da belediyeler görevleri dışında bir şey yapamazlar ve görevleri kısıtlıdır. Yapılabilecek konularda da bürokratik yazışmalar çok zaman almaktadır. İlk önce Urumiye Belediyesi, Erzurum Büyükşehir Belediyesi ile görüşmeler yaptı. Bu teklif bize Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nden geldi. Görüşmeler sonucunda belediye meclisinden onay aldık, Valiliğe Erzurum ile kardeş şehir olmak istediğimizi bildirdik. Valilik Dışişleri Bakanlığı'nun ilgili birimine bildirdi ve süreç başlamış oldu.”*

¹ 29/11/2018 tarihli ve 7153 sayılı Kanununun 28. Maddesi ile “İçişleri” ibaresi “Çevre ve Şehircilik” şeklinde değiştirilmiştir.

Urumiye Erzurum kardeş şehir ilişkisi için gerekli birimler ve yasal kuruluşların izni ile 16.03.2011 tarihinde kardeş şehir ilişkisi protokolleri için gerekli işlemler başlatılmıştır. Urumiye Büyükşehir Belediye Başkanı Muhammed Hazretpur ile belediye meclis üyeleri ve yöneticilerinden oluşan 30 kişilik heyet, “Kardeş Şehir” protokolü imzalamak için Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Sekmen tarafından davet edilmişlerdir. 04.04.2015 tarihinde iki ülke belediye heyetleri tarafından kardeş şehir protokolü imzalanmıştır (<http://www.erkurum.bel.tr>).

Amaç belirlenmiş, durum ve ihtiyaçlar tartışılmış, yasal prosedür uygulanmış ve gerekli kurumsallık sağlanmıştır. Ortaklık kurulduktan sonra kardeşlik ilişkisinin etkinliği için tüm kaynaklar değerlendirilmiştir. Yapılan görüşmeler ve izlenimler eşliğinde kardeş şehir olduktan sonra yapılan projeler her iki şehir ve ülke için olumlu sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu projeler şunlardır:

- Erzurum’un turizm şehri olması birçok İranlı’nın kış tatilini geçirmek için tercih edebileceği yer olması için gerekli tanıtım çalışmalarına başlanmıştır. Bu kapsamda, *Erzurum Kültür ve Turizm Günleri* düzenlenmiştir.
- Erzurum Büyükşehir Belediyesi, kardeş şehrin kutsal günü olan Yelda Gecesi’nde Palandöken’de Başkonsolos Sajad Soltanzadeh’in ev sahipliği yaptığı etkinliğe katılmışlardır.
- Erzurum’da her yıl düzenlenen *Doğu Anadolu Alışveriş Festivali*’nde bu yıl İranlı sanatçılar sahne almış, İran vatandaşları Nevruz Tatili için Erzurum’u tercih etmişlerdir.
- *Erzurum Tarım ve Hayvancılık Fuarı*’na kardeş şehirden hem katılımcı firma hem de alım heyetleri katılmıştır.
- Üniversiteler arasında öğrenci ve akademisyen değişimi yapılmıştır.
- Türk işadamları belediyelerin de özverili çalışmaları sonucunda Urumiye’ye daha fazla yatırım yapmaya başlamışlardır.
- Erzurum ve Urumiye tarihi ipek yolunun üzerinde şehirler olması sebebi ile ticaretin geliştirilmesi, bölgenin kalkınması amacı ile *Türkiye-İran Ekonomik İlişkileri Geliştirme Toplantısı* düzenlenmiş ve bu toplantıya Başkonsolos ve İranlı yetkililer katılmıştır.

Yapılan görüşme sonucunda kardeş şehir protokolünün sonuçlarının olumlu gelişmeler ortaya çıkardığı söylenebilir. Urumiye Belediyesi birim yetkilisi (U3, Görüşme: Mayıs, 2019) kendilerinin yaşadıkları olumsuz durumu şu şekilde açıklamıştır: “*Türkiye’de belediyeler diğer bürokratik yapılar ile işbirliği yapabilmektedir. İran’da bu durum söz konusu değildir. Bundan dolayı sağlık, eğitim gibi birçok konuda Türkiye ile işbirliği yapmak istiyor olmamıza rağmen sürecin uzun ve yorucu olması bizi engellemektedir.*”

Erzurum Büyükşehir Belediyesi çalışanı ortaklık konusunda (E1, Görüşme: Aralık 2019) görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “*Kardeş şehir ilişkileri somut projeler aracılığı ile geliştirilmelidir. Proje iyi değerlendirilirse şehrin dışarıya açılan penceresidir. Biz Urumiye Belediyesi ile yapmış olduğumuz kardeş şehir protokolünü, aşamadığımız bürokratik engeller sebebi ile uygulamada beklentilerimiz altında sonuçlar elde ettik. Ancak somut çalışmalar ile yapılan işbirlikleri olumsuz olan bu durumu daha sürdürülebilir bir zemine kavuşturacaktır. Dezavantaj olarak görünen para ve zaman kaybı israf olarak düşünülebilir, ancak birikimler ve kazanımlar göz ardı edilmemelidir.*”

Erzurum Büyükşehir Belediyesi ile yapılan görüşmeler, toplanan dokümanlar ve incelenen kaynaklara istinaden, Erzurum ve Urumiye kardeş şehir ilişkisinin Erzurum şehri için kazanımları şu şekilde sıralanabilir:

- İki şehir arasında kardeşlik ve dostluk pekiştirilmiştir.
- Turizmin gelişimine katkı sağlamıştır.
- Üniversiteler arasında öğrenci ve akademisyen değişimi sağlanmıştır.
- Ulaşım imkânları geliştirilmiştir. Tebriz ve Erzurum arasında direk uçuşların yapılması için gerekli adımlar atılmıştır.
- Erzurum tanıtım filmleri ve katalogları farsça olarak basılmıştır.

- Tebriz ve Urumiye ile kardeş ilişkileri kapsamında İran ile ticaret kapasitesi artmıştır.
- Düzenlenen kültür gezileri ile kültürel ve diğer hususlarda deneyimler kazanılmıştır

Bu kardeş şehir ilişkisinde öncelikli amaç halkların tarihte var olan dostluk ve kardeşliklerinin pekiştirilmesidir. Bu amaçla atılan adımın daha sonrasında Erzurum kış turizmine önemli katkılar sağladığı söylenebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünyanın her yerinde, sunulan kamu hizmetlerinin kalitesinin artırılması ve devamlılığı için yerleşmenin önemi artarken, İran İslam Cumhuriyetinde rejimden ve siyasi sebeplerden kaynaklanan merkezleşme katı bir şekilde devam etmektedir. Merkezi otoritenin, kardeş şehir ilişkisi kurulmasında ve politika belirlenmesinde İran İslam Cumhuriyeti Batı Azerbaycan merkezi Urumiye şehrindeki etkisi görülmektedir. Türkiye'nin üç kıtanın ortasında yer alması, tarihi kökenleri, Osmanlı hinterlandı coğrafya ile kurulan yerel ilişkiler siyasi veya ideolojik olarak değil kardeşlik olarak adlandırılabilir.

Yapılan bu çalışma, Erzurum ve Urumiye belediyeleri arasında kurulan kardeş şehir ilişkisini, ilişkinin kurulmasında ve sürdürülebilirliğinde rol oynayan kurum ve yetkililer ile yapılan mülakatlar neticesinde derinlemesine incelenmiş ve bu ilişkinin günümüze kadar yerel halka, belediyelere katkısı sorgulanmıştır. Araştırma bulguların doğrultusunda aşağıdaki temel sonuçlara ulaşılmıştır:

- Erzurum ve Urumiye arasında kardeş şehir ilişkisinin kurulmasında Büyükelçi Derya Örs'ün girişimleri ve daha sonra kurumsal girişimler etkili olmuştur.
- Kardeş şehir ilişkilerinin geliştirilmesinde her iki belediyenin girişimleri etkili olmuş ancak tatmin edici düzeyde olmamıştır.
- Kardeş şehir ilişkilerinin gelişmesinde her iki toplumun aynı kültür ve coğrafyadan olması etkilidir.
- Kardeş şehir ilişkisinin amacı kardeş şehir ilişkisinin sürdürülebilir bir tabana oturtulması, farklı iki ülkede bulunan halkların kültürel bağların kaynaştırılmasına bağlıdır. Bununla birlikte turizm potansiyeli artırılarak ekonomik kazanç elde edilmiştir.
- Sosyal ve kültürel ilişkilerin gelişmesinde kardeş şehir politikaları büyük rol oynamaktadır. İki belediye arasında konser, fuar, sergi ve dini etkinlikler yapılmaktadır.
- Erzurum ve Urumiye belediyeleri arasında öğrenci değişimi yapılmıştır. Eğitim alanında yapılan bu etkinlik gibi belediye personelinin eğitimleri ile politika transferi düşünülebilir.
- İki şehir arasında ulaşımın kolaylaştırılması için yetkililer gerekli görüşmeleri yapmıştır.
- Gelişen teknoloji kardeş şehir ilişkilerinin daha sürdürülebilir olmasına imkân sağlayacaktır.
- Araştırmanın en öne çıkan bulgularından birisi de, Urumiye Belediye yetkililerinin İran'daki merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki idari vesayet denetiminin Türkiye'ye kıyasla daha katı olduğu yönündeki görüşleridir.

II. Dünya Savaşından günümüze kadar var olan kardeş şehir uygulamaları, Türkiye'de belediyelerin 1960'lı yıllardan sonra kullandıkları önemli bir ortaklık şekli olmuştur. Türkiye'nin kardeş şehir yolculuğu çok uzun olmamakla beraber olumlu kazanımlar elde etmesini sağlamıştır. Bu çalışmada ele alınan Türkiye'nin kardeş şehir yolculuğunda bir durak olan Erzurum ve Urumiye kardeş şehirlerinin incelemesi de bunu doğrulamaktadır. Türkiye'nin İran ile toplam 26 adet kardeş şehir ilişkisi bulunmaktadır. Ancak bu ilişkiyi ele alan akademik bir çalışma yapılmamıştır. İleride bu konu ile ilgili yapılacak akademik çalışmalar da Türkiye'nin kardeş şehir yolculuğuna önemli katkılar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akman, Ç. (2016). "Evaluating The Current Situation Via Town Twinning Practices In Turkey", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, CİEP Özel Sayısı. s.1055-1071.
- Akman, Ç., Akman, E. (2017). "Türkiye’de Kardeş Şehir Uygulamalarının Dört Büyükşehir Belediyesi Üzerinden Nitel Bir Analizi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(27), 228-254.
- Akman, Ç. Ergün, G. (2019). "İran İslam Cumhuriyeti’nin Yönetim Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme", Journal Of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 6(38), 1627-1640.
- Batmaz, N. Y. (2016). "Yerel Yönetimlerin Üye Oldukları Uluslararası Kuruluşlar Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği", Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 51(1), 103-128.
- Baydar, M. L., Gül, H. , Akçil, A. (2009). *Bilimsel Araştırmanın Temel İlkeleri*, Isparta: SDÜ Yayınları.
- Buis, H. (2009). "The Role of Local Government Associations in Increasing the Effectiveness of City to City Cooperation", Habitat International, 33, 190-194.
- Campell, E. S. (1987). "The Ideals and Origins of the Franco-German, Sister Cities Movement, 1945–70", History of European Ideas, 8(1), 77-95.
- Clarke, N. (2011). "Globalising Care? Town Twinning In Britain Since 1945", Geoforum, S:42, s.115-125. <https://eprints.soton.ac.uk/169119/>
- Çelik, A. (2016). "İran - Türk Müsiki’sine Etnomüzikolojik Yaklaşım", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(8), 2987-2994.
- Ekşi, S. T. (2018). *Dünyada ve Türkiye’de Kardeş Şehircilik*, Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları, İstanbul: Seçil Ofset.
- Fisher, C. (2010), *Researching and Writing a Dissertation: An Essential Guide for Business Students*. PrenticeHall, England.
- Gezici, H. S. , Kocaoğlu, M. (2018). "Dünyada ve Türkiye’de Kardeş Şehir Uygulamaları", Çağdaş Yerel Yönetimler, 17(2), 113-139.
- Göymen, K. (2004). "Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler, Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü", 2004, Konferans Bildirileri, İstanbul Politikalar Merkezi, Sabancı Üniversitesi.
- Handley, S. (2006). *Take your Partners: The Local Authority Handbook on International Partnerships*, LGIB International Reports(10), LocalGovernment International Bureau, London.
http://lymingtontwinning.weebly.com/uploads/6/7/5/2/6752968/take_your_partners.pdf
- Joenniemi, P., Sergunin, A. (2011). "Another Face of Integration: City Twinning in Europe, Research Journal of International Studies, 22, 120-131.
- Kaltenbrunner, A. , Aaragon, P. , Laniado, D., Volkovich, Y. (2013). "Not all paths lead to Rome: Analysing the network of sister cities, Lecture Notes in Computer Science".<https://www.semanticscholar.org/paper/Not-all-paths-lead-to-Rome%3A-Analysing-the-network-Kaltenbrunner-Arag%C3%B3n/683eb218d9deba1dd7a8e778581ee85e3f6d7347> .(23.11.2019).
- Neumann, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (6.Basım).(Çev. Sedef Özge), Ankara: Yayın Odası.

- Ogawa, A. (2012). *Sister City As a Preservation Strategy*, Columbia University. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özcan, Ü. (2006). *Yerel Yönetimler Arasında Ortaklıklar ve Kardeş Şehir İlişkileri El Kitabı*, www.depaturk.com/docs/siyasi/Kardes_Sehir_El_Kitabi_Son_Hali.pdf
- Tataroğlu, M. (2013). "Avusturya Cumhuriyeti". (Ed.M. Okçu, H. Özgür). *Dünyada Yerel Yönetimler, Örnekler- Uygulamalar* (71-108). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türk Belediyeler Birliği. (2012). "Kardeş Şehirler: Uluslararası Belediye İşbirlikleri ve Birliğimizin Rolü", İller ve Belediyeler Dergisi, 776. 6-15.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zeren, H. E. , Aktulun, E. (2018). "Yönetişim Çerçevesinde Ortaklıklar ve Belediyelerin Kardeş Şehir İlişkileri: Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği", Assam Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM-UHAD), S:11, s.1-14.
- Zelinsky, W. (1991). "The Twinning of the World: Sister Cities in Geographic and Historical Perspective", Annals of the Association of American Geographers, 81(1), .1-31.
- <http://www.yereldiplomasi.gov.tr/tarihce> E.T: 30.07.2020
- <http://www.sister-cities.org> E.T: 30.07.2020
- <https://investment.urmia.ir/tr/Urmia-Hakk%C4%B1nda> E.T: 30.07.2020
- <http://www.erzurum.bel.tr/GuncelHaber-iranin-urmiye-heyeti-erzurumda-incelemelerde-bulundu/29/163.html> E.T: 30.07.2020
- <https://www.csb.gov.tr/dokumanlar/arama> E.T: 30.07.2020
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/urmiye> E.T: 30.07.2020

ALMAN DIŞ POLİTİKASININ AVRUPALILAŞMASI: AB'NİN RUSYA-UKRAYNA ÇATIŞMA DURUMUNUNDA YUMUŞAK GÜCÜ*

Yusuf AVAR**

Geliş/Received: 31.08.2020

Kabul/Accepted: 07.09.2020

Öz

Çalışmada Avrupalılaşıma ve yumuşak güç kavramları kullanılarak Alman Dış Politikasının Avrupalılaşması, Avrupa Birliği'nin Rusya-Ukrayna çatışmasında yumuşak güç kullanması üzerinden incelenmektedir. Çalışmanın önemi Avrupalılaşıma ve yumuşak güç kavramlarını kullanarak Ukrayna krizini açıklamayı ve Almanya'nın önderliğinde AB'nin buna yönelik politikalarını değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Çalışmanın temel argümanı, Almanya'nın Rusya-Ukrayna krizinde ulusal tercihlerini başarılı bir şekilde Avrupa Birliği seviyesine yüklerken, Avrupa Birliği de çatışma karşısında sert güç unsurları yerine sivil güç ve yumuşak güç birleşim unsurlarını kullanmasında etkili olduğudur. Bu bağlamda, ilk olarak, Avrupalılaşıma ve yumuşak güç kavramları detaylı bir şekilde sunulmuştur. Daha sonra, çalışmanın ikinci bölümünde Avrupalılaşıma boyutları üzerinden Alman dış politikasının Avrupalılaşması detaylandırılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Almanya'nın Rusya-Ukrayna krizindeki rolü ve Avrupa Birliği'nin krize karşı yumuşak güç kullanmasındaki etkisi incelenmiştir. Çalışmada Almanya'nın Rusya-Ukrayna krizinde ulusal politikasını başarılı bir şekilde Avrupa Birliği seviyesine çıkartmış olduğu ve Avrupa Birliği'nin Rusya'ya karşı kriz boyunca sadece sivil ve yumuşak güç unsurlarını kullandığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupalılaşıma, Yumuşak Güç, Alman Dış Politikası, Rusya-Ukrayna Krizi

EUROPEANIZATION OF GERMAN FOREIGN POLICY: THE EU'S SOFT POWER IN THE CASE OF THE RUSSIA-UKRAINE CONFLICT

Abstract

The Europeanization of German foreign policy is evaluated through an analysis of the case of Germany's role in the Russia-Ukraine crisis in this article. The importance of the study stems from its explanation of the Ukraine crisis using the concepts of Europeanization and soft power, and the evaluation of the EU's policies under the leadership of Germany towards the crisis. The main argument of the study is that Germany successfully uploaded its national preferences to the European Union level during the Russia-Ukraine conflict, and the European Union used combination of civilian and soft power tools in tackling the crisis instead of hard power. In this regard, firstly, the theoretical framework of Europeanization and soft power concepts are presented in detail. Then, in the second chapter of the study, the Europeanization of German foreign policy is elaborated. Finally, Germany's role in the Russia-Ukraine crisis and the European Union's employment of soft power for addressing the crisis is analyzed. The paper concludes that Germany has successfully uploaded its national preferences to the European Union level, and the EU employed combination of civilian and soft power in dealing with the crisis.

Key Words: Europeanization, Soft Power, German Foreign Policy, Russia-Ukraine Crisis

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Tezli Yüksek Lisans Programı kapsamında 22.08.2019 tarihinde savunulmuş ve oy birliği ile başarılı bulunmuş olan Europeanization of German Foreign Policy: The EU's Soft Power in the Case of the Russia-Ukraine Conflict isimli tezden türetilmiştir.

**Öğr. Gör. Yusuf AVAR, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Dış İlişkiler Ofisi, yusufavar@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8507-9579

GİRİŞ

Bu makalede Almanya ile Avrupa dış politikası arasındaki ilişkiyi açıklamak ve AB'nin (Avrupa Birliği) Rusya-Ukrayna krizine tepkisini analiz etmek için Avrupalılaşıma ve yumuşak güç kavramları kullanılmıştır. Ukrayna Soğuk Savaş sonrasında bağımsızlığını kazandıktan sonra yönünü batıya çevirmiştir. AB ise Ukrayna ile ticaret ve ortaklık görüşmelerini başlatmıştır. Ukrayna aynı zamanda 2004'te oluşturulan Avrupa Komşuluk Politikası'na (European Neighbourhood Policy-ENP) ve 2008-2009 yıllarında oluşturulan Doğu Ortaklık Programı'na (Eastern Partnership Program) dahil edilmiştir (Sauer, 2017: 89). Rusya, AB ve Ukrayna arasında gerçekleşen bu ikili iyi ilişkileri hoş karşılamamıştır. AB ve Rusya arasında gelişen iyi ilişkiler sonucunda Rusya'nın Ukrayna'yı kendisi için önemli görmesi ve Ukrayna'yı kaybetmemek istememesinin sonucunda Ukrayna krizi ortaya çıkmıştır.

Ukrayna krizi temel olarak üç aşamada incelenebilir. İlk aşama, Batı müttefikleri tarafından gizlice desteklenen Rus yanlısı hükümete karşı Euromaidan'da gerçekleşen sokak protestolarıdır. İkinci aşama, askeri araçlarla ve Rus yanlısı yerli Kırımlıların desteğiyle gerçekleşen Rusya'nın Kırım ilhakıdır. Son aşama ise Batılı devletlerin desteklediği Ukrayna hükümet güçleri ile Rus destekli ayrılıkçılar arasında devam eden çatışmalardır (Karabulut ve Oğuz, 2018: 82-83). Ukrayna krizi sürecinde; Ukrayna Yanukoviç yönetiminin devrilmesini, Rusya'nın Kırım'ı ilhakını ve doğu bölgelerde Kasım 2013 ile Mayıs 2014 arasında silahlı ayrılıkçı çatışmaları görmüştür (Grytsaienko, 2014: 5).

Rusya-Ukrayna krizinde Almanya yumuşak ve sivil gücünü kullandı. Başka bir ifadeyle diplomatik müzakerelerle sorunu çözmeye çalıştı. Ukrayna Krizinde Almanya AB ülkelerine öncülük etti ve kendi politikalarını AB seviyesine yükledi. Almanya, kriz sırasında Rusya ile görüşmeye devam etti ve çözüm için yumuşak gücü kullanmayı tercih etti. Ancak Rusya, Ukrayna egemenliğini ihlal ederek uluslararası hukuku çiğnedi. Bu nedenle Almanya'nın önerileriyle AB Rusya'ya çeşitli yaptırımlar uyguladı (Lordlar Kamarası, 2015: 32). Alman dış politikası koalisyon kurma aracını kullanarak AB üye devletlerini bir araya getirmede etkili oldu. Aynı zamanda Alman dış politikası Almanya'nın Ukrayna krizi boyunca Avrupa dış politikasına liderlik etmesine yardımcı oldu (Fix, 2018: 12). Ukrayna krizine yönelik Alman diplomasisi, Eylül ateşkesi ve müteakip protokol gibi çeşitli yollarla çatışmayı kalıcı hale getirmeyi ve kapsamlı bir ateşkes sağlamayı hedefledi (Pond, 2015: 30).

Çalışmanın temel amacı, Alman dış politikasının Avrupalılaşımasını ve Ukrayna-Rusya krizinde Almanya'nın öncülüğünde AB'nin yumuşak güç kullanımı üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Çalışma akademik literatürdeki boşluğu doldurmaya çalıştığı için önemli olmakla birlikte Avrupalılaşıma ve yumuşak güç kavramlarını kullanarak Almanya'nın Rusya-Ukrayna krizindeki konumunu değerlendirmeyi ve Almanya'nın politikasını AB düzeyine nasıl başarıyla çıkarttığını incelemektedir.

Bu bağlamda, çalışmanın temel araştırma soruları şunlardır;

- Almanya, AB'nin uluslararası arenadaki rolünü ve yumuşak gücünü nasıl etkilemektedir?
- Rusya-Ukrayna çatışması sırasında Almanya'nın lider konumu AB'nin yumuşak gücünü nasıl etkilemiştir?
- Almanya, Rusya-Ukrayna çatışması durumunda yumuşak güç kullanımı tercihlerini AB seviyesine başarıyla yükledi mi?

Çalışmanın temel argümanı Almanya'nın sivil gücü ile Rusya-Ukrayna krizinde ulusal tercihlerini AB düzeyine başarıyla yüklediğidir. Böylece AB, Rusya-Ukrayna krizine karşı askeri araçlar yerine yumuşak ve sivil araçların birleşimi ile karşılık vermiştir. Çalışmaya göre askeri olmayan araçlar yumuşak güç kavramı içinde değerlendirilebilir ve yumuşak güç sivil güce göre daha geniş kapsamlıdır ve hatta sivil gücünde içinde barındırmaktadır.

Makale üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Avrupalılaşıma ve yumuşak güç kavramları ile ilgili genel bir bakış açısı sunmaktadır. Makalenin ikinci bölümünde Alman Dış politikasının Avrupalılaşıması incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Rusya-Ukrayna krizi ile ilgili detaylı bilgi verilmenin yanında Almanya'nın ulusal politikasını AB seviyesine nasıl yüklediği ile ilgili açıklayıcı

bir çerçeve sunulmuştur. Son olarak AB'nin Rusya-Ukrayna krizinde genel tutumu incelenmiş ve Almanya'nın nasıl başarılı bir şekilde ulusal politikasını AB seviyesine çıkarttığı açıklanmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Avrupalılaşıma

Avrupalılaşıma kendi başına bir teori olmadığı için teorik bir temellendirmeye ihtiyaç duymaktadır (Featherstone ve Radaelli, 2003: 340). Çeşitli kurumsal yaklaşımlar Avrupalılaşıma kavramını açıklamaya yönelik çalışmalar yapmaktadır (Bulmer, 2007: 47). Olsen (2002: 923-924), beş farklı Avrupalılaşıma kullanımını belirlemiştir. Bunlar: 'dış sınırlardaki değişiklikler', 'Avrupa düzeyinde gelişen kurumlar', 'ulusal yönetim sistemine merkezi nüfuz etme' ve 'siyasi örgütlenme biçimlerini ihraç etme ve siyasi birleşme projeleri'dir. Ayrıca Cowles, Caporaso ve Risse (2001: 3), Avrupa düzeyinde, belirli yönetim sistemlerinde (aktörler arasındaki iletişimi metodize eden siyasi problem çözme ile bağlantılı yasal, politik, sosyal kurumlar dahil) ve otoriter Avrupa kurallarının oluşumuna yoğunlaşan politika ağlarında Avrupalılaşımayı ortaya çıkış ve gelişme olarak önermişlerdir. Radaelli ve Bulmer'e göre (2004: 3), "Avrupalılaşıma; AB'nin politik, ekonomik ve sosyo-kültürel dinamiklerinin ulusal politikalara, politika yapma süreçlerine, kurumlarına, söylemlerine ve hatta kimliklerine hâkim olan bir mantığın parçası haline geldiği bir süreci özetlemektedir" (Uğur ve Aksoy, 2015: 166).

Avrupalılaşıma çerçevesinde AB ile üye ülkeler arasında üç tür politika transferi mevcuttur. Yukarıdan aşağıya Avrupalılaşıma yaklaşımı AB tercihlerinin ve politikalarının ulusal düzeye nasıl sirayet ettiğini açıklamaktadır. Aşağıdan yukarıya Avrupalılaşıma yaklaşımı AB üye devletlerinin tercihlerinin ve politikalarının AB düzeyine nasıl çıktığı ile ilgilidir. Çapraz Avrupalılaşıma yaklaşımı ise üye devletlerin fikir alışverişinde buldukları süreci ifade etmektedir (Hang, 2011: 144). Hill ve Wong'a (2011: 13), göre kurumlar, anlaşmalar, sosyalleşme, liderlik, dış federatörler, ölçek politikaları, küresel rolün meşrulaştırılması ve jeo-kültürel kimlik gibi faktörler üye ülkelerin ulusal dış politikalarının Avrupalılaşımasını teşvik etmektedir. Ulusal dış politikanın Avrupalılaşıması, ulusal dış politikalar üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. İlk olarak, dış politika sürecinde AB politik ve bürokratik adaptasyonunu gerektirmektedir. İkinci olarak, ulusal aktörlerin normlarını, değerlerini, kimliklerini ve rol kavramlarını değiştirmektedir. Üçüncü olarak, ulusal dış politikaların güncel içeriği de değiştirmektedir. Son olarak, değişime karşı hem iç hem de dış direncin üstesinden gelinmektedir (Tonra, 1999: 153). Dış politikanın Avrupalılaşıması, biriken ortak kurallar ve normlar oluşturmuştur (Olsen, 2002: 937), ve birçok araştırmacı dış politikada Avrupalılaşımayı, AB düzeyindeki kurumların ve üye devletlerin dış politika süreçlerinin, kimliğinin ve bakış açılarının ilerlemesinde bir uyumlaştırma süreci olarak görmektedir (Batora, 2012: 220).

1.1. Yumuşak Güç

Güç kavramı Uluslararası İlişkiler tarihinde oldukça tartışılmış olmasına rağmen hala karmaşık ve üzerinde uzlaşamayan kavramlardan biridir. Güç, bir şeyler yapmayı veya başkalarını kontrol etmeyi ifade etmektedir. Daha açık bir ifadeyle güç başkalarının aksi takdirde yapmayacaklarını yapmalarını sağlama becerisidir (Nye, 1990: 154). Güç toplam gayri safi yurt içi hasıla, bölge, coğrafya, doğal kaynaklar, nüfus gibi somut/materyal unsurlar ve/ya vatanseverlik, eğitim, politik kültür ve bilimsel ve teknolojik temelin gücü gibi soyut/materyal olmayan unsurlara bağlıdır (Goldstein ve Pevehouse, 2014: 47). Araştırmacılar son zamanlarda sert güç ve yumuşak güç farklılıkları üzerine çok durmuşlardır. Sert güç kavramı tehditlere ve zorlamalara dayanmaktadır. Yumuşak güç kavramı ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasından hemen sonra siyaset teorisyeni Joseph Nye tarafından 1990 yılında yazılan "Bound to Lead: The Changing Nature of American Power" (Liderliğe Zorunluluk: Amerika Gücünün Değişen Doğası) kitapta yer almıştır (Vasilevskyté, 2013: 145). Yumuşak güç çekiciliğe dayanır ve ekonomik ve askeri güç dışındaki hemen hemen her şeyi kapsamaktadır (Wilson, 2008: 114).

Araştırmacılar yumuşak gücü çeşitli kaynaklar kullanarak tanımlamaktadırlar. Bazıları bilginin (Armistead 2004), filantropinin (Jenkins 2007) veya diplomasinin (Kurlantzick 2007) bir yumuşak güç biçimi olarak kullanılmasını ileri sürmüşlerdir (Rothman, 2011: 50). Joseph Nye genel olarak yumuşak gücü zorlama yerine cazibe yoluyla istediğini elde etme yeteneği olarak tanımlamaktadır. Bu bir

ülkenin kültürünün, politik ideallerinin ve politikalarının çekiciliğine dayanmaktadır. Aslında Joseph Nye'den önce bazı araştırmacılar; Gramsci (1988) kültürel hegemonyasında, Bourdieu (1989) sembolik gücünde, Foucault (2000) disiplin gücünde maddi olmayan güç kaynaklarına vurgu yapmıştır (Vasilevskytè, 2013: 145-146). Nye, üç farklı yumuşak güç kaynağını ifade etmiştir. Bunlar: 1) 'kültür' (başkaları için etkileyici olduğu yerlerde), 2) 'siyasi değerler' (yurt içinde ve yurt dışında onlara uyduğunda) ve 3) 'dış politika'dır (Meşru ve ahlaki otoriteye sahip olarak algılandıklarında). Bir ülkenin kültürü başka ülkelerin paylaştığı evrensel değerleri içerisinde barındırıyorsa ve politikasında buna yönelik bir tutum benimsiyorsa istediği sonuçları daha kolay ele edebilir. Politik idealarda bu evrensel değerler çerçevesinde olmalı ve buna yönelik yumuşak güç unsurları kullanılmalıdır. Politik çekicilik ise demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi olgularla kendisini güçlendiren bir kavramdır. Bunlar sonucunda politikalarımız başkalarının gözünde meşru görüldüğünde, yumuşak gücümüz artıyor demektir (Nye, 2004: X).

AB'nin Yumuşak Gücü

AB, önemli yumuşak güce sahip uluslararası bir aktör olarak görülmektedir. AB açısından; yumuşak güç, normatif ve sivil güç şeklini almaktadır (Patalakh, 2017: 149). Nye Avrupa'nın ekonomik ve askeri gücün yanında kültürün ve fikirlerinde demokratikleşmeyi teşvik etmede önemli olduğunu belirtmektedir (Nye, 2004: 48). AB, hukukun üstünlüğüne, müzakereye ve çok taraflı örgütlenmeye dayanmakta (Casey, 2016: 3), ve AB'nin yumuşak gücü, Birliğin normlarını, değerlerini ve fikirlerini koruma yeteneği olarak anlaşılmaktadır (Mazepus ve diğerleri, 2018: 3). AB, Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkeleri içine alarak önemli ölçüde genişlemiş ve bu AB'nin yumuşak güç kavramı cazibesini göstermektedir. AB, yeni üyeler kabul ederek demokrasiyi çok daha başarılı bir şekilde yayarken daha az maliyetle etkin bir şekilde genişlemektedir (Rehn, 2007: 2).

AB'nin güç uygulama yeteneğinin kaynağında dünyanın en büyük tek pazarı olarak çekiciliğinin olması ve AB Komisyonu gibi düzenleyici araç kutusu olan politika girişimine sahip olması yatmaktadır (Goldthau ve Sitter, 2015: 942). Avrupa Komisyonu, koşullar ve üçüncü tarafların AB kurallarına ve yönetmeliklerine uyması da dahil olmak üzere çeşitli yumuşak güç enstrümanlarını araştırmaya ve iyileştirmeye çalışmaktadır (Goldthau ve Sitter, 2015: 950). AB, yumuşak güç için bir modeldir.

2. ALMAN DIŞ POLİTİKASININ AVRUPALILAŞMASI

Almanya'nın siyasi sorumluluğu, Nazilerin İkinci Dünya Savaşı sırasında özellikle de Holokost nedeniyle işlediği insani hatalar nedeniyle bugün eşsizdir (Crossley-Frolick, 2017: 443). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa normları ve değerleri sistemi Batı Almanya Anayasası'nda benimsenmiştir. Bu normlar ekonomik refah ve barışın sağlanması, medeni ve siyasi hakların ve hukukun üstünlüğünün korunmasını kapsamaktadır (Quintana, 2009: 5). Ayrıca Alman Anayasası'nda Almanya'nın bölgesel istikrarın sağlanması için Avrupa entegrasyonunu bir araç olarak görüp ona yönelik çalışması gerektiği belirtilmiştir (Miskimmon, 2002: 1). Almanya, AB'deki en güçlü devlet olarak kabul edilir ve askeri, ekonomik ve sosyal olarak oldukça güçlüdür (Ash, 1994: 68). Almanya'nın öneminde büyüklüğü, gelişmiş ekonomisi, işlevsel kurumları ve yeni ulus ötesi yönetim ağlarının merkezindeki konumu rol oynamaktadır (Hyde-Price, 2001: 690).

Almanya, NATO'ya üye olmasından bu yana, güvenlik ve savunma açısından Batılı müttefiklere, özellikle de ABD'ye bel bağladı. Avrupa entegrasyonu, Almanya'ya egemenliğini geri kazandırmanın yanında aktör olarak konumunu geliştirme şansı sunmuştur (Paterson, 2011: 58). Almanya, AB'nin ve NATO'nun genişleme ve derinleşme sürecinde kilit oyuncu ülkelerden biri olmuştur (Harnisch, 2001: 35). Almanya'nın ve Avrupa'nın çıkarları, Hans-Dietrich Genscher'ın 'ne kadar Avrupalıysa o kadar Alman' sözünden anlaşılacağı üzere birbirleriyle iç içedir (Ash, 2017: 13).

Almanya, AB dış ve güvenlik politikasında da AB müttefiklerinin fikirlerini ve hedeflerini etkilemek için yumuşak güç unsurlarını uygulamıştır (Miskimmon ve Paterson, 2006: 31). Almanya genellikle kendisini Avrupa'nın insani süper gücü olarak görmektedir ancak Almanya'nın, özellikle Avrupa çevresi açısından belirli görevlerde daha fazla sorumluluk alması gerekmektedir (Weinstein, 2017:

56). Alman dış politika tutumu ve siyasi kültürü, kökleri açıkça Nasyonal Sosyalist geçmişin ve İkinci Dünya Savaşı'nın özel bir yönünün bir sonucu olan bir dizi politika ve değer/normdan oluşmaktadır.

Almanya, Avrupa'nın güvenliğinin ve güvensizliklerinin merkezi olmaya devam etmektedir (Hamilton, 2001: 127). Ayrıca 1970'te Avrupa Siyasi İşbirliği'nden bu yana (European Political Cooperation-EPC) Avrupa dış politika işbirliği Alman dış politikasının kilit ve temel dayanağı olmuştur (Miskimmon ve Paterson, 2006: 30). Almanya, 1990'ların başında güvenlik ve savunmanın Avrupalılaşmasında lider bir ülke olmuştur. Fakat sembollerin ve kurumların ötesinde gelişen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (European Security and Defence Policy-ESDP) ile Almanya, askeri güçlerinde reform yapma taahhütlerini yerine getirmede geride kalmı ve tüm planın etkisini tehlikeye atmıştır (Wagner, 2005: 455). Almanya'nın AB politikasındaki bu değişiklikler, istikrarlı bir Avrupalılaşmış kimlik veya siyasi kültür hakkında bazı zorlukları getirmiştir (Wagner, 2005: 455). Ancak unutulmamalıdır ki Almanya, askeri gücü aniden ve sert kullanmak yerine yumuşak güç girişimleri desteklemekte, çatışmaları sona erdirmek için son çare olarak askeri gücü kullanmayı tercih etmektedir. Bu nedenle çalışma, Almanya'nın askeri gücünü kullanma konusunda isteksiz olduğunu iddia etmektedir.

Bonn'un dış politikası, Batı'nın teşvikiyle belirlendi ve Konrad Adenauer'in Batı politikasının temel ilkesi Almanya'nın Avrupa toplumuna ve NATO'ya üye olmasıydı. Adenauer'in Batı politikası, 1970'in başında Willy Brandt'ın Ostpolitik'i tarafından tamamlandı (Webber, 2001: 3). Brandt'ın temel hedefi Avrupa Barış Düzeni oluşturmak ve Doğu-Batı ilişkisinin ilkelerinde reform yapmaktı (Paterson, 2010: 43). Helmut Schmidt, Europapolitik ve Ostpolitik arasındaki bağı geliştirdi (Zabarowski, 2002: 10). Helmut Kohl (1982-1998), ise kalıcılık politikasını benimsedi ve gerçek kurumsal çerçevelerin öngörülebilirliğini güçlendirmeye çalıştı böylece Avrupa entegrasyonunu Birliği genişletirken derinleştirmeye çalıştı. Gerhard Schröder (1998-2005), yeni bir Avrupalılaşma türü ile Alman dış politikasının koordinatlarını güçlendirmeye çalıştı. Schröder, benim neslim ve ondan sonra gelecek olanlar Avrupalıdır çünkü biz zorunda olduğumuz için değil bunu istediğimiz için öyleyiz demiştir. Bu da bizi başkalarıyla ilişkilerimizde daha özgür kılar ifadelerini kullanmıştır (Paterson, 2011: 62). Angela Merkel liderliğindeki Büyük Koalisyon hükümeti (2005-2009) Almanya'yı Avrupa ve Transatlantik siyasetinin merkez sahnesine yerleştirmiştir. Bu politika, müteakip koalisyon hükümeti tarafından da izlenmiştir (Daehnhardt, 2011: 38-39). Merkel bir konuşmasında, daha fazla Avrupa'ya ihtiyacımız var, sadece bir parasal birliğe değil, aynı zamanda çoğunlukla bir siyasi birliğe ihtiyacımız var ifadelerini kullanmıştır (Otero-Iglesias, 2015: 14). Bu ifadeler Almanya'nın Avrupalı tavrını net bir şekilde göstermektedir.

3. RUSYA-UKRAYNA ÇATIŞMASI VE ALMANYA'NIN ROLÜ

3.1. Rusya-Ukrayna Çatışması

Ukrayna bağımsız devlet olarak siyaset sahnesine yer aldıktan sonra yönünü Rusya'nın yerine AB'ye dönmüştür. AB ile Ukrayna arasındaki ilişkiler düzeldiğinde Rusya bu ilerici süreçleri hoş karşılamamış ve sonuç olarak Ukrayna krizi meydana çıkmıştır. Ekonomik, politik, sosyal ve kültürel boyutları olan Ukrayna krizinin birçok nedeni vardır (Valdai, 2014: 7). Ukrayna'nın geçmişte bir devleti yoktu ve Ukrayna yakın tarihini yıkıcı ve çatışmaya yatkın bir potansiyele sahip olarak geçirmiştir (Valdai, 2014: 16). Ukrayna, 2004'te Turuncu devrimini ve 2013'te Ukrayna krizini yaşadı. Ukrayna, bağımsızlığından bu yana sürekli olarak iyi bir şekilde yönetilemedi (Wilson, 2014: 39). Ukrayna siyasetine bölgesel kimlikler arasındaki çatışmalar damgasını vurdu. Ülkenin etnik kökeni Ukrayna krizinin bir başka nedenini oluşturdu. Çoğunlukla ülkenin doğusunda yaşayan Rusça konuşan etnik Ukraynalılar Rusya'yı ve Rusya'nın eylemlerini desteklerken, orta kesimlerde yaşayan etnik Ukraynalılar Batıya yönelme eğilimindedir (Strasheim, 2016: 29). Ukrayna'daki Rusya taraftarları, Ukrayna'yı Avrasya'ya çeviren politikalardan yana olurken; buna karşın Ukraynalı Batılılar, Batı'nın beklediği gibi siyasi ve ekonomik reformlara dayalı Ukrayna devlet ve ulus inşasını desteklemiştir (Mölder, 2016: 37).

Karaganov'a (2019: 2-3) göre, krizin nedenleri şunlardır: İlk olarak, Batı'nın etki alanını sistematik olarak genişletmesi ve Doğu'yu askeri ve ekonomik (NATO ve AB'nin genişlemesi) olarak kontrol etmek isteğidir. İkinci olarak, Bazı Avrupalıların Rusya'yı rahatsız etme niyetine sahip olmasıdır. Son olarak, Batı'nın Rus Avrupa-Asya Projesini bozma arzusunun gütmesidir. Karaganov'un söylediği

nedenlere bakıldığında, AB'yi ve NATO'yu krizin ana nedeni olarak gören Rus görüşü rahatlıkla görülmektedir.

Ukrayna krizi üç aşamada incelenebilir. Ukrayna krizinin ilk aşaması Maidan gösterileridir. Ukrayna 2013'te büyük ekonomik sorunlar yaşadı. Başkan Yanukoviç hükümeti Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) 15 milyar dolarlık yardım paketi şartlarını reddetti ve bunun yerine on yıllık bir Eurobond çıkararak özel piyasalardan borç aldı, ancak bu politika başarısız oldu. Mali krizin bir sonucu olarak, Yanukoviç Rusya'ya yönünü çevirdi ve yardım istedi. Buna karşılık Rusya, 2013 Vilnius Zirvesi'nden sadece bir hafta önce, Ukrayna'nın AB ve Ukrayna ile yaptığı Ortaklık Anlaşmasını reddetmesi için baskı yaptı (Wade, 2015: 365). Yanukoviç U dönüşü yaparak finansal krizin ancak Rusya ile yapılacak müzakerelerle çözüleceğini düşünüyordu (Diuk, 2014).

Şubat 2014'te Başkan Yanukoviç'in AB ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamaması sonucunda birçok kişi Maidan Meydanı'na gelerek Başkan'ı protesto etti (Wilson, 2014: 66). Siyasi ve sosyal huzursuzluk Kasım 2013'te başladı (Faundes, 2016: 145). 21 Şubat'ta, hükümet ve muhalefet, yeni seçimler yapılana kadar Yanukoviç'in görevinde kalacağı konusunda anlaşılabilir. Ancak hemen ardından, anlaşmaya saygı gösterilmedi ve Yanukoviç gözünü kırpmadan Rusya'ya gitme kararı aldı (Mearsheimer, 2014: 4). Yanukovich'in dar görüşlü politikaları protestolara yol açtı ve sonuç olarak konumunu kaybetti (Valdai, 2014: 23).

Yanukoviç Kiev'den kaçtığı anda, ertesi gün Parlamento onu hükümetten uzaklaştırdı ve Oleksandr Turchynov'u geçici başkan olarak atadı. Putin, Yanukoviç'in devrilmesini kınadı ve yeni hükümeti bir Yahudi karşıtı ve faşist olmasının yanında Avrasya entegrasyonu planlarını baltalamak için Batı hilesi olarak nitelendirdi (Kuzio, 2018: 10). Yeni hükümeti yetkisiz olarak eleştiren Rusya tanımazken, yeni hükümet AB ve ABD tarafından tanındı (Turkina, 2015: 185). Ukrayna seçimleri 25 Mayıs'ta yapıldı ve Petro Poroshenko kazandı ve Ukrayna'nın beşinci başkanı oldu. Başkan Petro Poroshenko, 27 Haziran 2014'te Brüksel'de AB ile Ukrayna tarihinde bir dönüm noktası haline gelen Ortaklık Anlaşması'nı imzaladı. AB ve özellikle Almanya için, Avrupa değerlerini ve normlarını ihraç etmek için Ortaklık anlaşmaları hazırlanmıştır (Koeth, 2016: 108). Almanya ve AB'nin yumuşak güçleriyle norm ve değerlerini yaymak istediği net bir şekilde görülmektedir.

Krizin ikinci aşaması, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakıdır. Ukrayna Parlamentosu'nun Yanukoviç'i görevden almasının ardından Putin, 16 Mart'ta Kırım'ı ilhak etmeye karar verdi (Rutland, 2016: 130). 27 Şubat 2014'te Rus yanlısı ayrılıkçılar, Kırım'daki kamu binalarını Rusya'nın yardımıyla ele geçirdi ve kontrol etti (Wade, 2015: 366). İlhak için yalnızca altmış adam kullanıldı ve bu durum o dönemde Rusya'nın propagandasının ne kadar etkili olduğunu göstermektedir (Ratiu ve Munteanu, 2018: 198). Rusya, Kırım'ı ilhak ederek kasıtlı olarak etkinliğini Güney Ukrayna, Azak Denizi, Kerç Boğazları, hatta Karadeniz'in kuzeyi, Balkanlar ve Doğu Akdeniz'e yaymak istemiştir (Gardner, 2016: 2). 4 Mart 2014'te Putin, Aksyonov'u Kırım'ın meşru lideri olarak tanıdı (Shuster, 2014). 6 Mart'ta Kırım Parlamentosu, Kırım'ın Rusya'ya ilhakına karar verdi ve referandum çağrısında bulundu (Faundes, 2016: 147). Rus yetkililer, 16 Mart'ta yapılan referandumda Rusya ile birleşme lehine % 96,7 oy çıktığını iddia etti (Somn, 2014). Resmi verilere göre referandumda Kırım vatandaşlarının % 81'inden fazlası katıldı (Faundes, 2016: 147). Ancak bu rakamlar tarafsız ve uluslararası gözlemler tarafından kontrol edilip onaylanamadı (Bebler, 2015: 14), dolayısıyla bu ilhak tartışmalı bir referandumla dayanmaktadır (Karabulut ve Oğuz, 2018: 83).

Kırım'ın ilhakından sonra ABD ve AB, Rusya'ya karşı yaptırım uygulamaya karar verdiler (BBC, 2014). Bu yaptırımlara rağmen 21 Mart 2014'te Rusya Parlamentosu Kırım'ın ilhakını tanıdı ve onayladı (McDougal, 2015: 1847), ve Putin, Kırım Cumhuriyeti ve Sivastopol şehrinin kabulüne ilişkin bir yasa imzaladı. Rusya'nın Kırım'ı ilhakının meşruiyetine ilişkin iddiaları, uluslararası hukukta 'halkların kendi kaderini tayin hakkı'na dayanıyordu (Wydra, 2014: 312-313). Putin, Kırım'ın ortak tarihi mirasları ve bölgesel istikrar açısından çok önemli bir faktör olduğunu ve bu stratejik bölgenin, bugün yalnızca Rus olabilen güçlü ve istikrarlı bir egemenliğin parçası olduğunu ifade etti (Wilson, 2014: 33).

Ukrayna krizinin son aşaması, Ukrayna'nın doğu kesiminde, özellikle Donbas'ta yaşanan çatışmadır. Donbas: Donetsk ve Luhansk bölgelerinden oluşmaktadır, toplam yedi milyon nüfusa (Wagner, 2017: 38) ve büyük bir endüstri kapasitesine sahiptir (Cohen ve Heuvel, 2014: 5). Rusya yanlısı ayrılıkçılar,

Kırım'ın ilhakından hemen sonra Donetsk ve Luhansk'ın bağımsızlığını ilan ettiler ve ardından durum Ukrayna ile Rusya yanlısı ayrılıkçılar arasında silahlı bir çatışmaya dönüştü (Ratiu ve Munteanu, 2018: 194). Ukrayna başkanı bu ayrılıkçıları terörist olarak nitelendirdi (Vrsanska ve Kavicky, 2016: 99). Rusya'nın Donbas'ta, muhalefet güçlerinin Ukrayna hükümetinin kontrolüne meydan okuyacak eylemleri için gerekli milisleri düzenlemeye yardımcı olabilecek etkili elamanları vardı (Wasterlund ve Norberg, 2016: 593). Rusya yanlısı ayrılıkçılar 1-6 Mart 2014 tarihleri arasında Donetsk Devlet Yönetimi binalarını devralmış olsalarda bunlar daha sonra Ukrayna hükümetinin güvenlik servisi tarafından geri alındılar (Heinsch, 2015: 328). Ancak ayrılıkçı gruplar 6 Nisan'da Donetsk, Luhansk ve Kharkif'teki kamu binalarının kontrolünü ikinci kez devraldılar ve ertesi gün 11 Mayıs'ta referandum yapılması çağrısında bulundular (Faundes, 2016: 150-151).

Donetsk ve Luhansk bölgelerinde yapılan referandumda bölgelerini egemen/özerk olarak görmek isteyip istemedikleri sorusu soruldu (Valdai, 2014: 49-50). Katılım Donetsk'te yaklaşık%75 ve Luhansk'ta% 81 idi (Valdai, 2014: 49-50). Her iki bölgede de nüfusun%96'sından fazlası egemenlikten yanaydı (Valdai, 2014: 49-50). Bu rakam, kendilerini bağımsız cumhuriyetler olarak ilan etmelerine neden oldu, buna karşın Ukrayna askeri operasyonları artırarak cevap verdi (Valdai, 2014: 49-50). Ancak Rusya bu ayrılıkçılara sempatisini gizlemedi ama onları tanımak ve korumak için Rus silahlı kuvvetleri göndermekten kaçındı (Trenin, 2014: 7). Bazı analistlere göre adalet, tarafsızlık ve şeffaflık gibi demokratik seçim ilkelerini karşılamadığı için bu referandumun dünya nezdinde güvenilirliği yoktur (Blair, 2014). Bu nedenle Donetsk referandumu BM, AB ve ABD tarafından yasa dışı ilan edildi (Gregory, 2014).

Rusya yanlısı ayrılıkçılar, Malezya Havayolları'na ait bir MH17 uçağını düşürdü ve bunun sonucunda 17 Temmuz 2014'te 298 kişi öldü. Ukrayna ve Batı, uçağı vurmakla Rusya yanlısı isyancıları suçlarken, Rusya ve Ukraynalı ayrılıkçılar tüm sorumluluğu reddetti ve Ukrayna ordusunun suçlanması gerektiğini iddia etti (BBC, 2015). 2014'te Ukrayna krizinin başlamasından bu yana Donbas'ta Rusya yanlısı ayrılıkçılar ile Ukrayna güçleri arasındaki çatışmada 13.000'den fazla insan öldü (Birleşmiş Milletler, 2019).

5 Eylül 2014'te Minsk'te ateşkes sağlandı ve anlaşma Rusya, Ukrayna ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerinin liderleri arasında imzalandı. Ancak anlaşma başarısız oldu ve ardından 2015'te Minsk IIde yeni tedbir paketiyle bir zirve daha yapıldı (Ratiu ve Munteanu, 2018: 194). 11-12 Şubat 2015 tarihlerinde Minsk II Anlaşması ile Minsk Anlaşmalarının uygulanması için anayasal reformların başlatılması ve egemen sınırların kontrolünün yeniden tesis edilmesini içeren bir tedbir paketi imzalandı (Wagner, 2017: 38-37). Acil ateşkes çağrısı yapıldı ve çatışmaya siyasi çözüm için plan hazırlandı, ancak Rusya saldırılarını durdurmadı (Maiorova, 2017: 43).

3.2. Ukrayna Krizinde Alman Politikasının Avrupalılaştırılması

Ukrayna ve Rusya arasındaki çatışma, AB-Rusya ilişkileri arasında derin bir donma dönemini başlamasına yol açtı. Son 25 yılda ilk kez AB, Rusya'yı Sovyetler Birliği sonrası dönemde doğrudan düşman olarak tanımladı (Nitoiu, 2016: 1-2). Mart 2014'te, Avrupa Konseyi, Rusya'nın Ukrayna'daki eylemlerine cevaben ilk diplomatik önlemleri kabul etti (Avrupa Birliği, 2019). AB'nin diplomatik yaptırımları arasında AB-Rusya Zirvesi'nin 2014'te iptal edilmesi ve Rusya'daki G8 zirvesi yerine Brüksel'de G7 toplantısı yapılması yer alıyordu (Cross ve Karolewski, 2017: 5). AB ayrıca Rusya ile düzenli ikili zirveler düzenlememe kararı aldı (Avrupa Konseyi, 2019). Ek olarak, AB liderleri, Rusya'nın geri adım atmaması ve Ukrayna'daki durumun daha fazla istikrarsızlaşması durumunda AB-Rusya ilişkileri için ek geniş kapsamlı ilave önlemler için ikinci bir aşama belirlediler (Avrupa Birliği, 2019). Rusya Federasyonu'nun geri adım atmamasının sonucu, 17 Mart 2014 tarihinde AB, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne karşı eylemlerde bulunan kişilere karşı ilk seyahat yasakları ve mal varlığı dondurma uygulamalarını yürürlüğe koydu (Avrupa Birliği, 2019). 155 kişi ve 44 kuruluş eylemleri nedeniyle varlık dondurma ve seyahat yasağına tabi tutuldu (Avrupa Konseyi, 2019).

Mart 2015'te, Avrupa Konseyi bu ekonomik kısıtlamaların süresini Minsk anlaşmalarının tam olarak uygulanmasıyla ilişkilendirdi (Avrupa Birliği, 2019). AB, Rusya'nın aktif olarak ve belirsizlikler olmadan sürece katkıda bulunmaya başladığında kararlarını tersine çevirmeye ve Rusya ile yeniden ilişki kurmaya hazır olduğunu belirtmiştir (Avrupa Birliği, 2019). AB ayrıca Rusya'nın AB'deki

sermaye piyasalarına erişimini kısıtladı ve tahvil, hisse senedi ve hizmet alım satımını yasakladı. Ayrıca, silah ithalatı ve ihracatı ile ikili kullanım mallarının ihracatı da yasaklandı (Haukkala, 2018: 85). 15 Mart 2019'da AB, Kerç Boğazı ve Azak Denizi'ndeki turmanışa yanıt verdi ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne karşı eylemler üzerindeki yaptırımları yeniledi (Avrupa Konseyi, 2014).

AB üye devletlerinin Rusya-Ukrayna çatışmasına yönelik eylemleri aynı değildi. Yunanistan, İtalya ve Macaristan gibi ülkeler Rusya'ya karşı daha yatıştırıcı politikalara sahip olmuş ve yaptırımların uygulanmasına karşı çıkmışlardır (Kuzio, 2017: 111), İspanya ve Portekiz krizle ilgilenmemiş, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ise Rusya'ya bağlı ekonomik çıkarları ve ortak bir AB tepkisine sahip olma ihtiyacı arasında denge kurma konusunda zorluk yaşamışlardır (Nitoiu, 2016: 378). Baltık Devletleri ve Polonya, Rusya'nın Ukrayna'daki müdahaleci politikasını dengelemek için NATO'ya yönünü çevirmişlerdir (Meister, 2014: 9). İngiltere ve bazı İskandinav ülkelerinin politikaları da daha çok ABD benzeri bir çatışmacı yaklaşımdı (Koeth, 2016: 112). Baltık ve Polonya'nın taleplerine karşı Almanya, NATO-Rusya Kurucu Senedi'nin geçerliliğini sürdürmesi gerektiğini ancak Rusya'ya karşı herhangi bir askeri müdahale olmaması gerektiğini savunuyordu (Fix, 2018: 8). Süreç sonunda, tüm Baltık ülkeleri AB'nin politikalarını benimsemiş, AB prosedürlerine uyum sağlamış ve bu ülkeler uluslararası hukuka saygı gibi Avrupa değer ve normlarına atıfta bulunuyorlardı (Vilson, 2015: 67).

Almanya'nın dış politika yapıcıları, Almanya'nın bireysel girişimlerinin krizle başa çıkmak için yeterli olmayacağını sezmişler ve Rusya-Ukrayna çatışmasına yönelik politikasının ancak AB tarafından desteklendiğinde etkili olabileceğini düşünmüşlerdir (House of Lords, 2015: 32). AB içinde Almanya liderliği üstlendi ve ulusal politikalarını başarıyla AB seviyesine taşımıştır. Alman dış politikası, koalisyon kurma aracını kullanarak AB üye devletlerini bir araya getirmede etkili olmuş ve Almanya'nın Ukrayna krizinde Avrupa dış politikasına liderlik etmesine yardımcı olmuştur (Fix, 2018: 12). Almanya Dışişleri Bakanı Steinmeier'e göre, krize karşı Avrupa bir bütün olarak durmalı ve ortak bir yanıt vermelidir (Sjursen ve Rosen, 2016: 27). Almanya, kurallara dayalı çok taraflı bir dış politikanın sıkı bir destekçisi olmuştur (Koeth, 2016: 102). Özgürlüğü ve demokrasiyi geliştirme rolü, Almanya'nın çok taraflılığa ve yumuşak güce dayanan kimliğini daha çok güçlendirmesine vesile olmuştur (Koeth, 2016: 104).

Ukrayna krizi sırasında Alman politikaları, diplomasiyi, ekonomik angajmanı, değerleri ve normları içeren saygıya dayalı yeni bir Ostpolitik türünü önermiştir (Siddi, 2016: 675). Alman seçkinleri her zaman Avrupa'da istikrar ve barışının Rusya ile sağlanabileceğine inanmışlardır. Almanya'nın üçüncü büyük ortağı Rusya'dır ve ayrıca Almanya'nın en önemli enerji tedarikçisi şirketleri de Rus'tur (Meister, 2014: 2). Rusya'ya yönelik Alman dış politikası, Avrupalılaşıma, fiili Batılılaşma ve ikili ve çok taraflı bağlamlarda angajman yolu ile ilişkilerin normalleşmesi, modernleşme ve demokratikleşmeye dayanmaktadır (Daehnhardt ve Handl, 2018: 449). Modernizasyon için Alman-Rus Ortaklığı 2008'de başlatıldı, Almanya Rusya'da ekonomik çıkarlarını desteklemek ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmeye yardımcı olmak istemiş buna karşılık Rusya'da Avrupa'dan ekonomik konsolidasyon ve teknoloji transferlerini yapmayı istiyordu. Almanya, Rusya'da demokratik reformları teşvik etmek ve özellikle Rusya'nın DTÖ'ye (Dünya Ticaret Örtüğü) katılımı yoluyla ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla 2010 yılında politikasını AB seviyesine yükledi (Siddi, 2016: 667). Bu gelişmeler, Almanya'nın AB'yi çok taraflı diplomasisini geliştirmesi için cesaretlendirdiğini kanıtlarken, Almanya'nın yumuşak ve sivil gücünü başarıyla geliştirdiğini de göstermektedir.

Rusya-Ukrayna krizi ile Almanya, İngiltere ve Fransa, Yüksek Temsilci'yi güçlendirmek yerine Rusya ile ikili görüşmeler yapmak istemişlerdir. Almanya'nın kriz boyunca diplomatik çabaları Rusya'nın işgalini ve askeri eylemlerini durdurmaya, Rusya ilhakının Kırım'ın ötesine genişlemesini engellemeye ve çatışmayı sona erdirmek için karşılıklı ilişkiler yürütmeye yöneliktir (Kwiatkowska-Drozd ve Poplawski, 2014: 1). Şubat 2014'te Almanya, Fransa ve Polonya Dışişleri Bakanları, kontrol edilemeyen şiddeti sona erdirecek bir anlaşma geliştirmek için Kiev'e gittiler (Horga ve Costea, 2014: 187). Bu geçici anlaşma, Yanukoviç'in başkanlık seçimlerine kadar en az on ay daha görevde kalmasına izin vermiştir (Dragneva ve Wolczuk, 2015: 97). Almanya krizin çözümünde bir anlaşma bulmak için diplomatik müzakereleri destekledi, ancak Rusya Kırım'ı ilhak ettiğinde Merkel, AB ve Almanya'nın Rusya'ya Soğuk Savaşın bittiğini hatırlatması gerektiğini belirtmiştir (Spiegel, 2014).

Merkel, diplomasisini desteklemek için Alman iş dünyasını harekete geçirdi (Pond, 2015: 29). Merkel, çatışmaya diplomatik bir çözüm bulma çabalarının merkezinde yer alıyordu (Fisher, 2015). Alman iş dünyası ve Merkel'in partisi Rusya'ya daha derin yaptırımlar uygulama konusunda isteksizdi çünkü bu durum Alman ekonomisini olumsuz etkileyebilir ve sonuçta da Alman şirketleri de olumsuz etkilenirdi (Horga ve Costea, 2014: 193). Merkel, krizin Avrupa'nın tüm ulusların toprak bütünlüğüne dayanan savaş sonrası düzenine meydan okuduğu konusunda uyarı yaptı (DW-World 2015). Merkel, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesine, işgale ve Doğu Ukrayna'daki Rus askeri müdahalesine sert tepki gösterdi (Forsberg, 2016: 29). Ukrayna'nın doğu kesimindeki Rus eylemine yönelik Alman dış politikası, Rusya ile işbirliğine dayalı ve kapsayıcı ilişkilerden bir sapmayı temsil ediyordu (Daehnhardt ve Handl, 2018: 445). Nihayetinde, Almanya'nın liderliğinde AB, bireysel kısıtlayıcı önlemler (seyahat kısıtlamaları ve varlıkların dondurulması), diplomatik tedbirler, Kırım ve Sivastopol ile ekonomik ilişkilere getirilen kısıtlamalar, ekonomik yaptırımlar ve ekonomik işbirliğine getirilen kısıtlamalar gibi birçok yaptırımı uyguladı (Avrupa Birliği, 2019). Bu, Almanya'nın politikasını AB düzeyine yüklediğinin açık bir örneğidir.

Öte yandan Almanya Başbakan Yardımcısı ve Ekonomi Bakanı Sigmar Gabriel, yaptırımların Ukrayna'daki krizi çözmeyi amaçlaması gerektiğini ve Rusya'da siyasi ve ekonomik kaos yaratma niyetinde olmaması gerektiğini belirtti (Kostanyan ve Meister, 2016: 9). AB yaptırımları halen devam etmektedir (Averre, 2016: 713), ancak Rus politikacılarla iletişim, Rus toplumu ile diyalog ve pragmatik işbirliği Kuzey Akım II boru hattının inşası da dahil olmak üzere birçok girişim devam etmektedir (Daehnhardt ve Handl, 2018: 451). 2015 yılında Alman politikacılar, Rusya ve Alman işletmeleri de dahil olmak üzere ortak enerji projelerinin yeniden başlatılmasını, en önemlisi de ilave Rus gazını doğrudan Almanya'ya taşıyacak olan Kuzey AkımII boru hattının (Siddi, 2018: 45) inşasını savundu (Fix, 2017: 8). Bu nedenle, Ukrayna krizinde Almanya'nın AB içinde zorlayıcı ekonomik önlemlere karşı yumuşak bir güç duruşu sürdürmesini istediği iddia edilebilir. Elbette bu tamamen normatif bir duruş sergilemekle ilgili değil, esas olarak Almanya'nın ulusal çıkarlarını gözetmekle ilgilidir. Yine de Almanya, bu politika duruşunu AB düzeyine yüklemeye kadar başarılı oldu.

Almanya, Weimar üçgeninden (Fransa ve Polonya ile) Normandiya grubuna (Almanya, Fransa, Rusya ve Ukrayna) kadar AB içinde birçok format başlattı ve en önemlisi Merkel, 2015 yılında Minsk II anlaşmasına kadar diplomatik müzakerelere öncülük etti (Siddi, 2016: 665). Almanya, ağırlıklı olarak Fransa ile birlikte liderlik rolünü üstlendi ve özellikle Minsk anlaşmalarının müzakere edildiği Normandiya Formatı (Haukkala, 2018: 89) çalışmalarında krizle başa çıkmada AB'yi temsil etti (Nitoiu, 2015: 379). Merkel, Rusya ile Ukrayna arasında 12 Şubat 2015 tarihinde imzalanan Minsk II anlaşmasının küçük bir umut getirdiğini ifade etti (Lundin, 2014: 278). Şubat 2015'teki yıllık konferansta Merkel, Rusya'yı uluslararası hukuku ihlal ettiği için doğrudan ve şiddetle eleştirdi ve Ukrayna'daki krizin güç kullanarak bitemeyeceğini, bunun yerine sabır ve uzun zaman gerektirdiğini vurguladı (Forsberg, 2016: 30). Her iki Minsk Anlaşması da taraflar arasındaki çatışmaları kısmen sınırlayabilmiştir (Heinsch, 2015: 324).

Speck (2015), Rusya-Ukrayna krizinin Alman dış politikasının zayıf ve güçlü yönlerini ortaya çıkarttığını dile getirmiştir. Almanya kriz sırasında diplomatik becerilerini ve ekonomik güçlerini başarıyla kullandı, ancak bu durum askeri güçten yoksun olduğunu kapatmamıştır (Speck, 2015). Speck'e göre, Almanya'nın Ukrayna krizinde lider olmasına ve ulusal politikasını AB düzeyine başarıyla taşımasının nedenleri şunlardır:

- Almanya 1990'da yeniden birleşmesinden bu yana gücünü arttırdı. Almanya AB içinde yalnızca en büyük ekonomiye ve en büyük nüfusa sahip değil, aynı zamanda coğrafi olarak birliğin merkezinde yer almakta ve AB yapılarının derinliklerine sahip bir ülkedir.
- Almanya'nın doğusunda tüm jeopolitik düzen tehlikede olduğu için kriz Almanya için hayati önem taşımaktadır.
- Liderliği alacak başka ülke yoktu. Paris, son yıllarda zayıflamış, Londra AB'den giderek daha fazla kopuyor ve Washington, Avrupa meselelerinden geri adım atmıştı. Brüksel ise AB'yi dış politikada yönetme yeteneğinden yoksundur (2015).

Başka bir ifadeyle Almanya'nın Rusya'ya yaklaşımı askeri güç yerine her zaman diplomasi ve müzakereye yolu olmuş ve bu Ukrayna krizi patlak verdikten sonra önemli ölçüde değişmemiştir (Forsberg, 2016: 23-24). Bu açıkça bir yumuşak güç yaklaşımıdır. Almanya'nın liderliği, AB içinde diplomatik bir stratejik sabır sürecini teşvik etmenin bir aracı olmuştur (Dragneva ve Wolczuk, 2015: 97). Fix'e göre Almanya'nın Ukrayna krizindeki liderlik konumu sivil güç kavramına benziyor çünkü güçlü potansiyele sahip olan ülke kurallara dayalı bir düzen yoluyla uluslararası siyasetin uygarlığını hedeflemiş ve askeri araçları kullanmakta isteksiz olmuştur (Fix, 2018: 13). Makarychev'de Almanya'nın sivil toplum katılımına ve insan hakları konularına duyarlı ve uluslar üstü entegrasyona açık olduğunu savunan yaklaşımı sonucunda Almanya'nın temelde yumuşak güç araçları kullandığını ifade etmiştir (Yoder, 2015: 61).

Almanya liderliğindeki AB, Ukrayna krizini diplomatik müzakerelerle çözmeye çalıştı ve sivil ve yumuşak güç araçlarının bir kombinasyonunu kullanmıştır. Avrupa'nın yumuşak gücünün çoğu ekonomik gücünden kaynaklanmaktadır. AB, krizi barışçıl bir şekilde çözmek istiyordu ancak Rusya'ya yaptırımlar kaçınılmaz oldu. Bu yaptırımlar, Rusya'yı müzakereye dayalı bir çözüme davet etmek için kullanılmıştır. AB, diplomatik ve ekonomik gibi yaptırımlar uygulamayı tercih etti, ancak AB krizi çözmek için hiçbir zaman askeri yöntemler kullanmamıştır. Almanya ulusal tercihlerini başarıyla AB düzeyine yükledi, böylece AB kriz sırasında sadece sivil ve yumuşak güç kaynaklarının birleşimini kullanmıştır.

SONUÇ

Çalışmada Avrupalılaştırma ve yumuşak güç kavramları kullanılarak Rusya-Ukrayna çatışmasında Alman dış politikasının rolü incelenmiştir. Çalışmanın argümanında Alman politikaları sayesinde AB'nin Rusya'ya karşı askeri güçten ziyade sivil ve yumuşak güç unsurlarından oluşan bir kombinasyonla cevap verdiği görülmüştür. Rusya'ya karşı olan bu krizi AB içinde Almanya yönetmiş ve bu alanda ilk deneyimini yaşamıştır.

Almanya geçmişinde otoriter rejimden savaflara kadar pek çok zorluk yaşadı. Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki eylemlerinden dolayı bugün Almanya'nın siyasi sorumluluğu uluslararası politikada eşsizdir (Crossley-Frolick, 2017: 443). Bu zorlu yıllardan sonra Almanya, 'bir daha asla savaş olmasın' anlamına gelen 'nie wieder krieg' kavramını benimsedi. Avrupa değerleri ve normları Alman Anayasası tarafından benimsenmiştir ve Almanya, özellikle güvenlik ve savunma konularında AB'yi genellikle bir ana vagon olarak görmüştür.

Almanya'nın ulusal politikaları AB'yi etkilerken AB politikalarında Almanya'yı etkilemiştir. Almanya sivil ve yumuşak gücünü geliştirdi ve bu durum AB'nin uluslararası arenadaki rolünü oldukça etkiledi. Almanya ve AB çıkarları iç içe geçmiş durumdadır. Almanya dış politikasını güçlendirmek için AB en önemli çerçeve olmuştur. Bu bakımdan AB, siyaset, yönetim ve kamu politikaları dahil olmak üzere Alman siyasi sisteminin hemen hemen tüm sektörlerini etkilemiştir (Zerkavis, 2004: 109). Diğer bir ifadeyle AB, yukarıdan aşağıya Avrupalılaştırma süreciyle Alman siyasetini, idare yapısını, yapısını ve dış politikasını etkilemiştir. Ayrıca, Almanya da kendi dış politika tercihlerini de başarıyla AB düzeyine yüklemiştir. Almanya, AB ve müttefiklerinin fikirlerini ve hedeflerini etkilemek için sivil ve yumuşak gücün birleşimini geliştirmiş ve bunu aynı zamanda Avrupa dış politikasında başarıyla kullandırmıştır (Miskimmon ve Paterson, 2006: 31).

Ukrayna bağımsızlığını kazandıktan sonra yönünü Rusya dönmek yerine AB'yi tercih etmiştir. Buna karşın AB, Ukrayna ile ilişkilerini geliştirmiş ve Ukrayna'nın demokrasisine, ekonomisine ve insan haklarına destek vermiştir. Ancak Rusya, Ukrayna'yı kendi etki alanında ve Rusya'nın ulusal güvenliği için jeopolitik açıdan hayati bir alan olarak gördüğü için AB ve Ukrayna arasında gerçekleşen bu ilerlemeleri içine sindiremedi. Rusya sürekli olarak Ukrayna'nın ekonomik, politik ve kültürel durumunu istismar etmeye çalışmıştır (Boulègue vd., 2018: 7). Ukraynalılar, Ukrayna'nın egemen bir devlet olarak varlığını hiçbir zaman tam olarak kabul etmediği için Rusya'nın tavrından şikayet etmişlerdir (Sauer, 2017: 89). Ayrıca Rusya yakın komşuluğunda NATO'yu ve AB'yi görünce kuşatılmış olduğunu hissetti ve NATO ile AB'nin Gürcistan ve Ukrayna ile yakın ilişkilerini hiç hoş karşılamadı. Rusya-Ukrayna krizi bu koşullarda patlak verdi. Ukrayna 2013 yılında büyük ekonomik sorunlar yaşadı ve Ukrayna Başkanı Yanukoviç Rusya'dan yardım istedi. Buna karşılık Rusya,

Ukrayna'nın AB ile Ortaklık Anlaşmasını reddetmesini istedi (Wade, 2015: 365). Rusya, alternatif bir yol olarak Avrasya Ekonomik Birliği'ni göstererek Ukrayna'ya üye olması için baskı yaptı.

Yanukoviç hükümetinin AB ile Ortaklık Anlaşmasını reddetmesi sonucu, birçok kişi Meidan'a gelerek Başkan Yanukoviç'i protesto etti, bu gelişmeler Yanukoviç'in iktidardan düşmesine, Rusya'nın Kırım yanlısı ilhakına ve Doğu Ukrayna'da Rus ayrılıkçı ayaklanmalarına yol açmıştır. Rusya, Kırım'ı ilhak ederek ve Donbas bölgesindeki ayrılıkçıları destekleyerek Ukrayna'nın egemenliğine zarar vermiş ve uluslararası hukuku ihlal etmiştir (McDougal, 2016: 1872).

AB krize tepki olarak Rusya'ya bir dizi yaptırım uygulamıştır. AB üye ülkeleri bazı yaptırımlar üzerinde anlaşabildikleri halde, AB üye devletlerinin krize yönelik farklı çıkarları, politikaları ve tutumları olmuştur. Bazı ülkeler AB'nin Rusya'ya karşı daha ağır yaptırımlar ve hatta askeri hareket uygulamasını talep ederken, bazı ülkelerde (Almanya liderliğinde) yumuşak güç unsurlarını kullanmayı tercih etti.

Kriz boyunca Almanya Rusya'nın askeri genişlemesinin durdurmasını ve diplomatik yollarla sorunu çözmeyi istemiştir. Almanya, Rusya'nın Kırım ilhakına ve Doğu Ukrayna da Rusya'nın askeri müdahalelerine sert tepki göstermiş (Forsberg, 2016: 29), ancak AB'nin Rusya'ya karşı askeri araçlar kullanmasını istememiştir. Almanya liderliğindeki AB, Rusya'ya karşı bireysel kısıtlayıcı tedbirler, diplomatik tedbirler ve ekonomik yaptırımlar gibi çeşitli yumuşak önlemler uygulamıştır (Avrupa Birliği, 2019).

Alman AB içinde Weimar üçgeni (Fransa ve Polonya ile) ve Normandiya grubu (Fransa, Rusya ve Ukrayna ile) gibi çok taraflı birçok format başlatmış ve Minsk anlaşmaları için müzakerelere önderlik etmiştir (Siddi, 2016: 665). Çalışma, Almanya'nın liderliğinin AB'nin Rusya-Ukrayna krizine yönelik politikalarını etkilediğini ve bu yüzden de AB'nin siyasi, ekonomik ve güvenlik düzeylerinde diplomasi ve işbirliğine öncelik vererek krizle mücadelede sivil ve yumuşak güç kombinasyonunu kullandığı sonucuna varmıştır. AB bir yandan Ukrayna'ya ekonomi, insan hakları ve demokrasi konularında yardım ederken, diğer taraftan Rusya'ya karşı birçok yaptırım uygulamıştır. Polonya ve Baltık ülkeleri gibi bazı AB üye devletleri askeri araçların kullanımını da içerecek şekilde Rusya'ya karşı daha sert önlemleri savunmalarına rağmen oldukça Avrupalılaştırmış bir devlet olarak Almanya, krizi özellikle diplomatik görüşmelerle yumuşak güç unsurlarını tercih ederek ulusal politikalarını başarıyla AB düzeyine çıkartmıştır.

KAYNAKÇA

Ash, T. G. (1994). "Germany's Choice." *Foreign Affairs*, 73(4): 65-81.

Ash, T. G. (2017). Think Global, Act Regional. The Berlin Pulse, Körber Stiftung, German Foreign Policy in Perspective, 26 Aralık 2018 tarihinde https://www.koerberstiftung.de/fileadmin/user_upload/koerberstiftung/redaktion/berliner-forum/massenpolitik/pdf/2017/The-Berlin-Pulse.pdf adresinden erişildi.

Averre, D. (2016). "The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance." *Europe-Asia Studies* 68(4): 699-725.

Batora, J. (2012) "Europeanization of Foreign Policy: Whither Central Europe" *Regional and International Relations of Central Europe* (Der.), Zlatko Sabic and Petr Drulak, Palgrave Macmillan. 219-238

BBC, (2014). Ukraine: Putin Signs Crimea Annexation 25 Şubat 201 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-europe-26686949> adresinden erişildi.

BBC, (2015). MH17: 'Russian-made missile parts' at Ukraine crash site. 25 Şubat 2015 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-europe-33865420> adresinden erişildi.

Blair, D., (2014) Ukraine crisis: rebels proclaim birth of sovereign People's Republic. 25 Şubat 2015 tarihinde <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/10823960/Ukraine-crisis-rebels-proclaim-birth-of-sovereign-Peoples-Republic.html> adresinden erişildi.

- Bulmer, S. (2007). "Theorising Europeanization" *Europeanization New Research Agendas*, (Der.)Paolo Graziano and Maarten P. Vink. Palgrave Macmillan Ltd, 46-58
- Bulmer, S. J.,& Radaelli, C. M. (2004). "The Europeanisation of national policy?" (No. p0042). Queens University Belfast.
- Casey, T. (2006). "Of Power and Plenty? Europe, Soft Power, and 'Genteel Stagnation'." *Comparative European Politics*, 4(4): 399-422.
- Chaban, N., & O'Loughlin, B. (2018). "The EU's crisis diplomacy in Ukraine: The matrix of possibilities". *Journal of International Affairs*, 71(1.5): 61-68.
- Club, V. D. (2014). The crisis in Ukraine: Root causes and scenarios for the Future. *Valdai Discussion Club Report*.
- Cohen, S. F., & Heuvel, V. K. (2014). *War with Russia? Kiev's Siege of the Donbass*. The Nation, Nation Company, L.P.
- Cowles, M. G., Caporaso, J. A., & Risse-Kappen, T. (Eds.). (2001). *Transforming Europe: Europeanization and domestic change*. Cornell University Press.
- Cross, M. A. K. D., & Karolewski, I. P. (2017). "What type of power has the EU exercised in the Ukraine–Russia crisis? A framework of analysis." *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 55(1): 3-19.
- Crossley-Frolick, K. (2017) "Revisiting and Reimagining the Notion of Responsibility in German Foreign Policy" *International Studies Perspectives*,(18): 443-464.
- Daehnhardt, P. (2011) "Germany in the European Union" *National and European Foreign Policies Towards Europeanization*,(Eds.), Reuben Wong and Christopher Hill, New York: Routledge
- Daehnhardt, P., & Handl, V. (2018). "Germany's Eastern Challenge and the Russia– Ukraine Crisis: A New Ostpolitik in the Making?" *German Politics*, 27(4): 445-459.
- Diuk, N. (2014). "Euromaidan: Ukraine's self-organizing revolution." *World Affairs*, 176(6): 9-16.
- Dragneva-Lewers, R.,& Wolczuk, K. (2015). *Ukraine between the EU and Russia: The integration challenge*. Springer.Spiegel, (2014) How the EU Lost Russia Over Ukraine. 21 Mart 2019 tarihinde <https://www.spiegel.de/international/europe/war-in-ukraine-a-result-of-misunderstandings-between-europe-and-russia-a-1004706.html> adresinden erişildi.
- DW (2015). Germany Warns Against Tougher Sanctions on Russia 22 Mart 2019 tarihinde <https://www.dw.com/en/germany-warns-against-tougher-sanctions-on-russia/a-18169784> adresinden erişildi.
- European Council (2014) Timeline-EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine 11 Nisan 2019 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/historyukraine-crisis/> adresinden erişildi.
- European Council (2019) EU Relations with Ukraine 11 Nisan 2019 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/ukraine/> adresinden erişildi.
- European Council (2019) EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine 11 Nisan 2019 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/> adresinden erişildi.
- European Union Newsroom, EU Sanctions Against Russia over Ukraine Crisis, 23 Mart 2019 tarihinde https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en adresinden erişildi.
- Faundes, C. (2016). "An analysis of the crisis in Ukraine, and its three conflicts (21 of november 2013, through 23 of may 2014). *Revista de Relaciones Internacionales, Estrategia y Seguridad*, 11(2): 137-159.
- Featherstone, K.,& Radaelli, C. M. (Eds.). (2003). *The politics of Europeanization*. OUP Oxford.

- Fisher, J., (2015). Angela Merkel's Moment of Truth 24 Mart 2019 tarihinde <https://www.project-syndicate.org/commentary/merkel-greece-ukraine-crisesby-joschka-fischer-201502?barrier=accesspaylog> adresinden erişildi.
- Fix, L. (2018). "The Different Shades of German Power: Germany and EU Foreign Policy during the Ukraine Conflict." *German Politics*, 27(4): 498-515.
- Forsberg, T. (2016). "From Ostpolitik to "frostpolitik"? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia." *International Affairs*, 92(1): 21-42.
- Gardner, H. (2016). "The Russian annexation of Crimea: regional and global ramifications." *European Politics and Society*, 17(4): 490-505.
- Goldstain, J. S. and Pevehouse, J. C. (2014) *International Relations*, 10th edition, United States: Pearson
- Goldthau, A., & Sitter, N. (2015). "Soft power with a hard edge: EU policy tools and energy security." *Review of International Political Economy*, 22(5): 941-965.
- Grytsaienko, O. (2014). *The Crisis in Ukraine: An Insider's View*. Russia/NIS Center, Paris.
- Hamilton, D. (2001) "A More European Germany, a More German Europe" *Journal of International Affairs*, 45(1): 128-149.
- Hang N. T. T. (2011) "Europeanization: Simply a Top-Down Process?" *Marmara Journal of European Studies*, 19(1): 135-151.
- Harnisch, S. (2001) "Change and Continuity in Post-Unification German Foreign Policy" *German Politics*, 10 (1): 35-60.
- Haukkala, H. (2018). Crowdfunded Diplomacy? The EU's Role in the Triangular Diplomacy Over the Ukraine Crisis. In *Triangular Diplomacy among the United States, the European Union, and the Russian Federation* (pp. 77-94). Palgrave Macmillan, Cham.
- Heinsch, R. (2015). "Conflict Classification in Ukraine: The Return of the "Proxy War"?" *International Law Studies*, 91(1): 9.
- Hill, C. & Wong, R. (2011) *National and European Foreign Policies: Towards Europeanization* London/New York: Routledge Advances in European Politics
- Horga, I., & Costea, A. M. (2014). The Ukrainian Crisis: Between National Preferences/Interests of EU Member States and the EU Security. *Euroimes. The Security Dimension of European Frontier vs the Legitimacy of Political Priorities of EU and EU Members States National Preferences*, 18, 183-199.
- House of Lords European Union Committee. (2015). The EU and Russia: before and beyond the crisis in Ukraine. *6th report, HL paper*, 115.
- Hyde-Price, A. (2001) "Germany in the European Union: Constructing Normality" *Journal of Common Market Studies*, 39(4): 689-717.
- Karabulut, B., & Oğuz, Ş. (2018). Proxy Warfare in Ukraine. *Journal of Defense Sciences/Savunma Bilimleri Dergisi*, 17(1): 75-100.
- Karaganov, S., (2014). Europe and Russia: Preventing a New Cold War. 22 Mart 2019 tarihinde <https://eng.globalaffairs.ru/number/Europe-and-Russia-Preventing-a-New-Cold-War-16701> adresinden erişildi.
- Koeth, W. (2016). "Leadership Revised: How Did the Ukraine Crisis and the Annexation of Crimea Affirm Germany's Leading Role in EU Foreign Policy?" *Lithuanian Annual Strategic Review*, 14(1): 101-116.
- Kostanyan, H., & Meister, S. (2016). Ukraine, Russia and the EU: Breaking the deadlock in the Minsk process. CEPS Working Document, No: 423.

- Kuzio, T. (2018). "Russia–Ukraine crisis: The blame game, geopolitics and national identity." *Europe-Asia Studies*, 70(3): 462-473.
- Kwiatkowska-Drożdż, A., & Popławski, K. (2014) The German reaction to the Russian- Ukrainian conflict–shock and disbelief. Center for Eastern Studies, Number 132,
- Lundin, L. E. (2014). "The Ukraine Crisis as a Challenge to Human Security in Europe." *Security and Human Rights*, 25(3): 277-286.
- Maiorova, A. (2017). Donbas in Flames: Guide to the Conflict Zone. Security environment research center, Prometheus, Canada.
- Mazepus, H., Dimitrova, A., Toshkov, D., Chulitskaya, T., & Frear M., (2018) "Getting the Message Across: How can the EU Bolster its Soft Power in the Eastern Neighbourhood" EU-STRAT Policy Brief Series No. 3, October 2018, EU-STRAT
- McDougal, T. (2015). A New Imperialism: Evaluating Russia's Acquisition of Crimea in the Context of National and International Law. *BYU L. Rev.*, 1847.
- Mearsheimer, J. J. (2014). "Why the Ukraine crisis is the West's fault: the liberal delusions that provoked Putin." *Foreign Affairs*, 93(5): 77-84.
- Meister, S. (2014). *Reframing Germany's Russia Policy: An Opportunity for the EU* (p. 9). European Council on Foreign Relations (ECFR).
- Miskimmon, A. (2002) "Europeanisation and German Foreign and Security Policy-the Case of Stability Pact for South-Eastern Europe" Institute for German Studies European Research Institute, University of Birmingham, 22 Mart 2019 tarihinde http://www.lse.ac.uk/internationalrelations/assets/documents/efpu/conference-2002/paper-Miskimmon.pdf?from_serp=1 adresinden erişildi.
- Miskimmon, A., & Paterson, W. E. (2006). Adapting to Europe? German Foreign Policy, Domestic Constraints, and the Limitations of Europeanization since Unification. In *Germany's uncertain power* (pp. 29-46). Palgrave Macmillan, London.
- Mauil (eds), *Germany's Uncertain Power* London: Palgrave Macmillan
- Mölder, H., (2016). A Comparative Analysis of the Development of Security Narratives in Ukraine and Russia. Russian Information Campaign Against the Ukrainian State and Defence Forces. *Riga and Tartu: NATO STRATCOM Centre of Excellence and Estonian National Defence College*
- Nitoiu, C. (2016). "Towards conflict or cooperation? The Ukraine crisis and EU-Russia relations." *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(3): 375-390.
- Nye, J. (1990) "Soft Power" *Foreign Policy*, No 80, Twentieth Anniversary, Washingtonpost.Newsweek Interactive (LLC), published at JSTOR, www.jstor.org/stable/1148580, 153-171
- Nye, J. (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs
- Olsen, J. P. (2002) "The Many Faces of Europeanization" *Journal of Common Market Studies*, 40(5): 921-952.
- Otero-Iglesiass, M. (2015) "Germany and Political Union in Europe: Nothing Moves Without France" Paper Presented at the 14th Biennial Conference of the European Union Studies Association (EUSA), Boston, 5-7 March 2015, 20 Şubat tarihinde <http://aei.pitt.edu/79456/1/Otero-Iglesias.pdf> adresinden erişildi.
- Patalakh, A. (2017) "EU's Soft Power in the Eastern Neighbourhood and the Western Balkans in the Context of the Crisis" *Baltic Journal of European Studies*, 7(2): 148-167.
- Paterson, W. E. (2010). Does Germany still have a European vocation?. *German Politics*, 19(1): 41-52.
- Paterson, W. E. (2011) "The Reluctant Hegemon? Germany Moves Centre Stage in the European Union" *Journal of Common Market Studies*, 49: 57-75.

- Pond, E., (2015). Putin's Long Away. *New Statesmen*
- Quintana, V. (2009) "Germany: A look at One EU Member State's Path to Europeanization" Miami,- Florida European Union Centre of Excellence, European Union Miami Analyses, Policy Paper, 6 (6), 2009,21 Aralık 2018 tarihinde <http://aei.pitt.edu/15023/1/QuintanaEUUMA09RevEdi.pdf> adresinden erişildi.
- Rațiu, A., & Munteanu, A. (2018). "Hybrid warfare and the Russian Federation informational strategy to influence civilian population in Ukraine." *Landforces academy review*, 23(3): 192-200.
- Rehn, O. (2007). The EU's soft power and the changing face of world politics. *A speech delivered at Euroklubi. Helsinki*, 20.
- Rothman, S. B. (2011) "Revising the Soft Power Concept: Where are the Means and Mechanisms of Soft Power?" *Journal of Political Power*, 4(1): 49-64.
- Rutland, P. (2015). An unnecessary war: the geopolitical roots of the Ukraine crisis. *Ukraine and Russia: People, politics, propaganda and perspectives*, 129.
- Sauer, T. (2017). "The origins of the Ukraine crisis and the need for collective security between Russia and the West." *Global Policy*, 8(1): 82-91.
- Shuster, S., (2014) Putin's Man in Crimea is Ukraine's Worst Nightmare, 25 Şubat 2019 tarihinde <http://time.com/19097/putin-crimea-russia-ukraineaksonov/> adresinden erişildi.
- Siddi, M. (2016). "German foreign policy towards Russia in the aftermath of the Ukraine crisis: A new Ostpolitik?." *Europe-Asia Studies*, 68(4): 665-677.
- Sjursen, H., & Rosén, G. (2017). "Arguing sanctions. On the EU's response to the crisis in Ukraine." *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 55(1): 20-36.
- Speck, U. (2015). German power and the Ukraine conflict. *Carnegie Europe*, 26.
- Strasheim, J. (2016). "Power-sharing, commitment problems, and armed conflict in Ukraine." *Civil wars*, 18(1): 25-44.
- Tonra, B. (1999). "The Europeanisation of Irish foreign affairs." *Irish Studies in International Affairs*, 10: 149-165.
- Trenin, D. (2014). *The Ukraine crisis and the resumption of great-power rivalry*. Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Turkina, E. (2015). "Russia-Ukraine Crisis: Value-Based and Generational Perspective." *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 15(1): 185-197.
- United Nations (2019) Briefing Security Council on Ukraine, Under-Secretary-General Expresses Concern over Language Law, Ceasefire Violations, SC/13884, 16 Haziran 2019 tarihinde <https://www.un.org/press/en/2019/sc13884.doc.htm> adresinden erişildi.
- Vasilevskytė, S. (2013) "Discussing Soft Power Theory After Nye: The Case of Geun Lee's Theoretical Approach" *Regioninès Studijos*, 7, 145-157. 28 Kasım 2018 tarihinde https://elitalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/32333/ISSN2029-2074_2013_V_7.PG_145_157.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden erişildi.
- Vilson, M. (2015). "The Foreign Policy of the Baltic States and the Ukrainian Crisis: A Case of Europeanization?." *New Perspectives*, 23(2): 49-76.
- Vrsanska, I., & Kavicky, V. (2016). "The Conflict in Eastern Ukraine-The New Geopolitical Source of Terrorism." *Int. J. Hum. Soc. Sci*, 6: 95-103.
- Wade, R. H. (2015). "Reinterpreting the Ukraine conflict: The drive for ethnic subordination and existential enemies." *Challenge*, 58(4), 361-371.

Wagner, P. M., (2017) Peacekeepers in Donbas. JFQ 91, 4th Quarter 19 Şubat 2019 tarihinde https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-91/jfq-91_37-39_Wagner.pdf adresinden erişildi.

Wagner, W. (2005) “From Vanguard to Laggard: Germany in European Security and Defence Policy” *German Politics*, 14(4): 455-469.

Webber, D. (2001) “Introduction: German European and Foreign Policy Before and After Unification” *German Politics*, 10 (1): 1-18.

Weinstein, K. R. (2017) “How Trump Can Make Europe Great Again” The Berlin Pulse, Körber Stiftung, German Foreign Policy in Perspective, 20 Aralık 2018 tarihinde https://www.koerberstiftung.de/fileadmin/user_upload/koarberstiftung/redaktion/berliner-forum-assenpolitik/pdf/2017/The-Berlin-Pulse.pdf adresinden erişildi.

Westerlund, F., & Norberg, J. (2016). “Military means for non-military measures: The Russian approach to the use of armed force as seen in Ukraine.” *The Journal of Slavic Military Studies*, 29(4): 576-601.

Wilson, A. (2014). *Ukraine crisis: What it means for the West*. Yale University Press.

Wilson, G. (2015). “Crimea: Some Observations on Secession and Intervention in Partial Response to Müllerson and Tolstykh.” *Chinese Journal of International Law*, 14(1): 217-223.

Wydra, D. (2014). “What Went Wrong with Crimean Autonomy?” *Security and Human Rights*, 25(3): 312-327.

Yoder, J. A. (2015). “From Amity to Enmity: German-Russian Relations in the Post Cold War Period.” *German Politics and Society*, 33(3): 49-69.

Zaborowski, M. (2002) “Europeanisation as a Consensus Building Process: The Case of Polish-German Relations” Thesis for discussion at a workshop on Europeanisation and Foreign Policy held at the London School of Economics on 5th June 2002

Zerkavis, P. A. (2004) “The Europeanization of the Political System and the Public Administration in Germany” *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 13: 105-134.

İRAN'DA SAFEVİ DEVLETİNİN KURULMASINA ZEMİN HAZIRLAYAN YEREL Şİİ DEVLETLER

Azam AHMADI

Geliş/Received: 06.09.2020

Kabul/Accepted: 24.09.2020

Öz

Sünni-İslam dünyasının dini hegemonyası olan Osmanlı Devleti'ne karşı yeni ve güçlü bir devlet olarak kurulan Safevi Devleti, uzun dönemli bir çaba sonucunda kurulmuştur. İslam dünyası 1501'de Safevi İmparatorluğu'nun kurulmasıyla büyük bir dönüşüme girmiştir. Safevi Devlet'i ile Osmanlı imparatorluğu arasında uzun süre devam eden mezhepsel savaşlar, İslam dünyasının sorunlarını derinleştirmiştir. Ortadoğu'daki mezhepsel çatışmaların belirginleşmesinde önemli yeri olan Safeviler'in, Şiiilerin devletleşmesinde de önemli katkıları olmuştur. Ancak, Şiiilerin devletleşmesinde Safeviler'in etkisi kadar kuruluşundan önce Şiiilerin güçlü bir devlet inşası için gösterdikleri çaba da önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışma, Safevilerin kuruluşundan önce varlık göstermeye çalışan Şiiilerin bu çabasını ortaya koymaya çalışmaktadır. Bulgulara göre İran'daki Şiiilerin varlığı, Emevi ve Abbasi döneminde yaşanan bazı olaylara kadar götürülmektedir. Bu dönemde yaşanan olaylar neticesinde Şiiiler, Arap coğrafyasında maruz kaldıkları baskılardan dolayı siyasi iktidar merkezinden İran gibi uzak topraklara sevk edilmiştir. Ayrıca, hilafet merkezinin zayıflaması, yerel hükümetlerin bölgesel rekabetleri ve komşular tarafından yapılan saldırılar gibi nedenlerle ortaya çıkan siyasal durum, halkı bu keşmekeşliğe son vermek arzusuyla kurtarıcı bir otoriteye yöneltmiştir. Şiiiliğe destek vererek inşa edilen yerel devletler, bu ihtiyaçla kendini göstermiştir. Taberistan Alevileri, Büveyhoğulları, İsmail'iler ve Serbidariler ise bu devletler arasında önemli bir yere sahiptir. Çalışmada bu devletlerin incelenecek olması, İran'da hem Şiiiliğin varlık göstermesi ve yayılması açısından hem de nasıl bir toplumsal etki bıraktıklarını ortaya koymak açısından faydalı olacaktır.

Anahtar kelimeler: İran, Taberistan Alevileri, Büveyhoğulları, İsmail'iler, Serbidariler

THE ROLE OF THE LOCAL SHIA GOVERNMENTS IN THE FORMATION OF SAFAVID GOVERNMENT IN IRAN

Abstract

The Islamic world was subjected to a major transformation in 1501 with the establishment of the Safavid Empire. The main reason was the formation of a powerful state in its eastern borders that challenged the Ottoman Empire. There was a long effort behind the establishment of the Safavid Empire. This article shows the pre-Safavid Shiite efforts to building a strong state over the centuries. The situation in which this effort is carried out constitutes the problematic of the research. According to findings, the origins of Shi'ism in Iran are some events that occurred during the Umayyad and Abbasi caliphates, when the Shiites referred to the present Iranian territories because they were not able to find their rights in Arabian geography. The people generally were needed rescuers while they were exposed to attacks from everywhere for a long time. Moreover, in some circumstances, they supported Shiism which showed itself in the form of local states. Tabaristan Alawis, Buyids, Ismailids and Sarbidarid have an important place among these states. The study will be beneficial in terms of the existence and spread of Shiism in Iran and revealing the social impact they have left.

Key words: Iran, Tabaristan Alevis, Buyids, Ismailis, The Sarbadarid

¹ Dr. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, e-posta: ahmadi_azam@yahoo.com

1. Giriş

Peygamberin vefatından hemen sonra Ensâr ve Saideoğulları Sakife denilen yerde toplanmış ve halife seçmek istemiştir. Fakat Sa'd b. Ubâde'yin adaylığı kararı oybirliği ile alınmış bir karar değildir. Bu karara karşı Ömer, Ebu Ubeyde ve Ebu Bekir söz alarak, Kur'ân'da Ensâr kadar Muhâcirûn'dan da övgüyle bahsedildiğini hatırlatmıştır. Aynı zamanda, Arapların Kureys'ten başkalarına itaat etmeyeceklerine dair hadisleri referans göstererek Kureys'in üstünlüğünü vurgulamış, Ebu Ubeyde ile Ömer'den birisine bey'at edilmesini talep etmişlerdir. Fakat Ömer ve Ebu Bekir bu teklifi reddederek bu iş için Ebu Bekir'in seçilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bunlar tartışılırken peygamberin damadı olan Hz. Ali ve Kureys'in Haşemi kolundan herhangi birinin bu kararlar hakkında bilgisi olmamıştır (Vaqeeye Seqifeye Beni Saede, 2019). Sürecin sonunda Ali ve taraftarları alınan kararı onaylamamalarına rağmen Ebu Bekir'e bey'at etmiştir. Oysaki bu bey'at memnuniyetsizliğe son vermediği gibi Ebu Bekir'in hilafeti Ömer'e vasiyet etmesiyle siyasi tartışmalar daha çok artmıştır. Bu süreçte meydana gelen siyasi tartışmalar günümüze kadar devam eden mezhepsel ayrışmanın da kaynağını oluşturmaktadır. Aslında Şiiliğin de bu sürecin sonucu olarak ortaya çıktığını düşünebiliriz.

Kelime olarak 'Şia' ve 'Şiiliğin' ne zaman ortaya çıktığına dair net bilgi yoktur (Fığlalı, 1993, s. 33). Bununla birlikte, Emevi ve Abbasilerin son dönemlerine doğru İslam toplumunda hilafet merkezinin resmi din anlayışına karşı Şiilik de dâhil, sofi ve irfan denilen fırkalar artmaya başlamıştır. Yine bu dönemde, Moğolların saldırısı sonrası İslam ve Harezmîlerin merkezi devletlerinin yıkılması, Şii ve diğer İslam fırkalarının güçlenmesini sağlamıştır. Bu dönemde Abbasilerin ayrımcılık politikaları ise Arap olmayan halkı hilafete karşı hazırlamıştır (Ahmadi, 2020, s. 18). Horasan ve Orta Asya'nın doğusunda bulunan uzak bölgelerde ise İslam'ın yayılması için önemli bir çaba sarf edilmiştir. Bu gibi sebeplerden ötürü dini, siyasi ve mezhepsel ayaklanmalara şahit olunmuştur. Bu durum ise bölgenin kontrolünü daha zor hale getirmiştir. Böylelikle Safevi döneminden önce Taberistan Alevileri, Büveyhiler, İsmail'iler ve Sarbedaran devletleri ortaya çıkmış ve Abbasi halifesine karşı mücadele vermiştir (Deftary, 2006, s. 140). İslam-Arap Halifeliğinin doğrudan yönetimi altında ve bugün ki İran topraklarında bulunan bu devletler, öncesinde Emeviler ve Abbasiler döneminde özerk beylikler olarak, sonrasında bağımsız yeni devletler olarak varlık göstermiştir. Ayrıca bu devletler, İslam Hilafet merkezi ile Müslüman olmayanlar arasında bir mesafe yaratarak İslam Hilafet merkezinin sürekli saldırılara uğramasını engellemiştir. Ancak, 1219-1221 yıllarında Harezmîlerin tahrikiyle Moğollar bölge devletlerini yıkıp kendi devletlerini kurmuştur. Böylece, Moğolların istilası Bağdat'taki Halifeliğin dağılmasına neden olmuştur. Bağdat'da Halifeliğin merkezi otoritesinin dağılması, yerel cemaatlerin ve mezheplerin güç kazanmasına neden olmuştur. Böylece, Safevi İmparatorluğu'nun kurulmasının yolu açılmış ve Şia mezhebi bir devletin resmî ideolojisine dönüşmüştür. Safevi imparatorluğunun kurulması, Şia mezhebinin nüfusunun ve etkinliğinin artması ise İran'ın Sünni İslam dünyasından ayrılmasıyla sonuçlanmıştır.

1. Şii Grupların İran'a Göç Etmesi

Tüm dini inançlarda olduğu gibi Şia mezhebine göre de, yaratıcı kullarını rehbersiz bırakmamıştır. Bu yüzden de özellikle toplumların ahlaki olarak yozlaştığı dönemlerde her toplum için peygamber gönderilmiştir. İslam inancına göre ise Hz. Muhammed İslam inancına rehberlik etmek amacıyla gönderilmiştir. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra oluşan otorite boşluğu ise halifeler ile doldurulmaya çalışılmıştır. Halifeliğin seçimleri sürecinde meydana gelen gelişmeler ile farklı görüşte olan taraflar, İslam çatısı altında farklı mezheplere ayrılmıştır. Şia mezhebinin İslam'ın diğer mezheplerinden ayıran nokta ise "İmamet" konusu olmuştur. Şia mezhebine göre de İslam son din olarak kabul edilmiştir. Ancak, toplumun rehberliği peygamberden sonra imamlara devredilmiştir. İmam kelimesi "rehber" ve "öncü" anlamına gelmektedir. Ayrıca imamlar, peygamberlerin getirildiği din ve ilahi amirlerin muhafaza edilmesinden sorumlu olmakla birlikte imam, Allah'ın halifesi olarak kabul edilmiştir. Bazen Nübüvvet ve İmamet ikisi birden bir kişide toplanmıştır bazen de ayrı ayrı vazifelendirilmiştir. Böylece Şia mezhebine göre peygamberden sonra damadı olan Ali İbne Abutalip ilk imam olarak tanımlanır. Sonra imam görevi Ali'nin oğlu olan Hasan ve Hüseyin'e geçer. Diğer imamlar ise Hüseyin'in soyundan 12. İmama dek devam edilir (Sadr, 2009). Mehdi denilen 12. imam gözlerden kayıp olarak zuhur ettiği zaman dünyayı tüm kötülüklerden arındırarak adaleti koruyacaktır. Ancak Şiilerin de arasında Mehdi'nin kim olduğu üzerinde hemfikirlik yoktur ve onlarda farklı dallara ayrılmaktadır. Dört İmama inananlar Zeydiye, yeddi imama inananlar İsmail'iler, on iki imama inananlar ise İmamiye olarak tanınırlar.

9. yüzyıl, İran'daki Şiiilerin sosyal-kültürel gelişim dönemi olarak düşünülmektedir. Şii misyonerlerin çabaları ile İmam-iye Şiiliği'nin İran'da kanat açtığı bilgisi mevcuttur. Cafer Sadık (Şii inancına göre 6. İmam) döneminde Kum, İran'ın ilk Şii kenti olarak ortaya çıkmıştır. El-Eşari'ler, Kum şehrinde yerleşmiş olan Cafer Sadık'ın ilk takipçileri sayılmaktadır. El-Eşari'ler Kufe'den Kum'a gelip Şiiliğin İran'a transfer edilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. İran'a Şii transferinin önemli bir kısmı ise, Abbasi döneminde Şiiilerin sekizinci imamı Hz. Rıza'nın Halife olan Emin tarafından veliaht seçilerek Horasan'a varmasıyla gerçekleşmiştir. 816'da gerçekleşen bu yolculukta İmam Rıza'nın önemli bir etkisi olmuştur. Bu dönemde, İmam Rıza'nın peşinden çok sayıda Şii Horasan'a taşınmıştır. Bu gelişmeler, İran Şiiilerinin dinamiklerini ve büyümesini önemli ölçüde değiştirdiği gibi, İran Şiiilerinin sosyal kimliğinin oluşmasına da katkı sağlamıştır. Şii nüfusunun önemli bir kısmı Zeydi mezhebinden İmamiyye mezhebine (12. İmamlık/ Caferi) geçmiştir. Rey, Kazvin, İsfahan, Ahvaz, Şiraz, Neyşabur, Sebzevar gibi şehirler Şiiilerin en yoğun olduğu şehirler olmakla birlikte, Şii nüfusu giderek artış göstermiştir. Hatta önceleri, çoğunluğunu Arap-Sünni nüfusunun oluşturduğu Ahvaz şehrinin yarısını da artık Şiiiler oluşturmaktadır (Askeri, 2012, s. 57-64). Ayrıca, Allameye Helli, Şeyh Tusi, Şeyh Kuleyni, Şeyh Müfid, Seyid Murteza gibi yazarlar ve bilim adamları İran'da Şii nüfusunun gelişmesine ve yetişmesine katkı sağlayarak, İran'ın geleceğine yön vermiştir. Bu da halkı Safevi dönemine hazırlamada önemli rol oynamıştır (Teghi, 2007, s. 126-151).

2. Taberistan Alevi Devleti (864-929)

Taberistan bölgesi, Hazar denizinin güneyinde yer almaktadır. Güneyde Rey, doğuda Gorgan ve Horasan, batıda Gilanbölgelerini içeren Taberistan, genel olarak yüksek dağlarla kuşatılmıştır. Yağmurlu ikliminden dolayı ziraata uygun bir bölge sayılmaktadır. Bu yüzden Taberistan, klasik tarihçilerin ve yazarlarında dikkatini çekmiştir. Örneğin, Kalkaşendî, Taberistan'ın güzelliğine hayran olduğunu şöyle ifade eder: "*Civarda Taberistan'a denk başka bir memleket yoktur*". Ayrıca Taberistan verimli topraklarından ötürü tarım ve ticaret ileri derecede geliştiği bir bölgedir. Özellikle gelişmiş ipek üretimi ve komşu bölgelere gerçekleştirilen ipek ihracatı bölgenin gelişmesine önemli düzeyde katkı sağlamıştır. Bu etkenlerden ötürü bölge, tarım ve stratejik yönden oldukça gelişmiştir (Yaşaroğlu, 2008, s. 22).

Günümüzde İran'ın kuzeyinde bulunan bu bölge, coğrafi nedenlerden ötürü Müslümanlar tarafından fethedilen son bölgelerden biridir. Abbasiler döneminde ise bu bölge İslam'ın hilafet merkezi olan Bağdat hâkimiyetinden uzak kalmıştır. 1109 yılına kadar Müslüman olmayan bölge halkı, çoğunlukla Zerdüş ve Mani dinlerine inanmaktaydılar. II. Hicri asırdan sonra İslam dini Teberistan bölgesine nüfuz etmeye başlamıştır (Yaşaroğlu, 2008, s. 26). Özellikle, Abbasiler döneminde uygulanan ayrımcılık politikaları nedeniyle halk arasında artan memnuniyetsizlik, yine bu tür politikaların peygamberin soyundan gelen kişiler tarafından da memnuniyetsizlik ile karşılanması, halkın hilafet merkezinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Böylece Taberistan bölgesi, Abbasiler tarafından yapılan baskılara maruz kalan kişilere güvenilir bir sığınak oluşturmuştur (Hakshenas, 2015).

Bununla birlikte, bölgenin coğrafi şartları da dini inançlarından dolayı saldırıya maruz kalan kişiler için de güvenilir bir bölge olarak görülmesinin diğer bir nedenini oluşturmaktadır. Çevresi dağlar ve Hazar denizi tarafından kuşatılan Taberistan'ın fethedilmesi çok ciddi askeri güç ve planlar gerektirdiğinden, bu bölge İran'ın diğer bölgeleriyle kıyaslandığında çok geç İslam ordusunun eline geçmiştir. Yaşaroğlu'ya göre "*Hisar vazifesi gören bu dağlar, Taberistan'ı İslâm akınlarına karşı koruyordu. Bu sebeple Müslümanlar Rey'i fethettikten sonra, kuzeydeki Taberistan'a değil, Elburz'un güneyindeki vadide, doğuya doğru uzanan Rey-Kûmis hattından, çok daha uzak mesafede bulunan Cürcan'a yönelmişlerdir*" (Yaşaroğlu, 2008, s. 26). İslam nüfusunun bölgede çoğunluğu oluşturması ise bir asır kadar sürmüştür. Bölgede artan İslam nüfusu ile birlikte, İslam ve diğer dinler yüz yıl beraber yaşamıştır. Zamanla bölgede artan nüfus, Bağdat hilafetine karşı meydan okuma amacıyla siyasi iktidarı ele geçirmek çabalarını güçlendirmiştir. Bu gibi gelişmeler ise, Abdullah Memun Abbasi tarafından Horasan'a vali olarak atanan Tahir b. Hüseyin, Tahiroğulları adlandırarak özerk bir yönetim kurduğunu ilan etmesi ile sonuçlanmıştır. Bu şekilde, 821 yılında ilk İran yerel hükümetinin kurulması gerçekleşmiştir. Tüm bunlar ile birlikte bazı tarihçiler, İran özerk yönetiminin kurucuları olan Tahiroğullarının soyunu, Mekke'nin ünlü aşiretlerinden olan Hazaei kabilesine dayandırmaktadır. Tahiroğulları ise İranlı halkın arasında meşruiyet kazanmak amacıyla kendi soylarını İran'ın efsanevi kahramanı olan Rüstem'e dayandırmıştır (Frye, 1984, s. 186). Bu tür iddialar ile Tahiroğulları, kendi

iktidarlarının sınırlarını Taberistan bölgesine kadar uzatmayı başarmıştır. Ancak, İslam topraklarının dört bir yanından bölgeye göç edenler Tahiroğulları için önemli bir muhalefet oluşturmuştur. Tahiroğullarının bu nedenle göç eden muhalefete karşı baskıları artmıştır. Uzun bir süre Taberistan bölgesinde yan yana sorun yaşamaksızın varlıklarını gösteren farklı inançlar, Tahiroğulları tarafından artan baskılar nedeniyle, Zeydiyye gibi isyancı fırkaların birleşerek yeni bir devlet kurmasına neden olmuştur. Baskı gören muhalif gruplar Teberistan halkı Sebzevar şehrinde yaşayan Hasan İbn-e Zeyd'e mektup yazarak kendilerini desteklemesini talep etmiştir. Hasan İbn-e Zeyd'in Teberistan'a gitmesiyle beraber muhalefet güçlenmiştir. Zamanla, bazı şehirlerin kontrolünü ele geçiren ve Zeydi inancını benimseyen Hasan İbn-e Zeyd Taberistan Alevi devletini kurdu (Deftary, 2006, s. 150).

Hasan İbn-e Zeyd, Şii gruplardan sayılan Zeydiyye mezhebine bağlıydı. Peygamberin torunu olan Hz. Hüseyin'in öldürülmesi ve Emevilerin İslam'a aykırı davranışları toplumun tepkisini çekmiş ve bir isyana yaklaştırmıştır. Böylece 740 yılında, Hz. Hüseyin'in torunu ve Zeynülabedin'in oğlu olan Zeyd İbn-e Ali'nin önderliğinde Kerbela olayının intikamını almak için, Küfe şehrinin Emevi halifesine karşı bir isyan düzenlenmiştir. Bu isyan başarısız olmuş ve ön gördüğü hedefe ulaşamamıştır. Ancak fırka olarak kendi hayatını sürdürmekte devam edebilmiştir. Zeyd İbn-e Ali'nin isyanından sonra bir dizi isyanlar ortaya çıkmıştır. Bu isyanlar giderek liderin ismini alıp Zeydiyye isyanları olarak anılmıştır. Sonraları Zeydiyye olarak anılan bu kişiler, zamanla radikal bir siyasi hareketten ılımlı bir mezhebe dönüşmüştür. Dolayısıyla Zeydiyye devrimci bir hareket olarak dönemin siyasetinde ve Şiilik tarihinde önemli bir rol oynamıştır (Deftary, 2006, s. 150). Zeydiyye Şiiliğin egemen kolu olan Caferi mezhebi ile hem benzer hem farklı öğretilere sahiptir. Caferi mezhebi Hz. Hüseyin'in oğlu olan Zeynülabedin'i 4. İmam kabul edilirken, Zeydiyye inancına göre Aşure günü Kerbela'da ortaya çıkan savaşa katılmayan Zeynülabedin İmamlık vasfını kaybetmiştir. Bununla birlikte, Zeydiyye mezhebi başlangıç olarak hükümete karşı isyanlarla ortaya çıkıp gelişme göstermiştir. Diğer bir fark olarak, Caferi mezhebine göre var olan hükümete karşı isyan etmek tavsiye edilmez. Yine, Zeydiyye Şiilerine göre İmam Zeynülabedin yani liderleri olan Zeyd'in babası hükümet gasp eden Emevilere karşı isyan etmediği için İmam şartını taşımazken, Zeynülabedin bir âlim olarak kabul edilmiştir (Behniyafer, 2008, s. 49-76).

Abbasiler dönemi hilafetin baskılarından dolayı farklı bölgelere göç eden diğer bir fırka Zeydiyye Şiileri olmuştur. Taberistan Bölgesi'nin İslam ordusu tarafından ele geçirilmemesi ve merkezi iktidarın kontrolünden uzak kalması Zeydiyye dâhil, diğer farklı fırkalar içinde iktidara karşı önemli bir sığınak olmuştur. Zeydiye Şiilerin Teberistan'a akması, Zeydiyye fırkasının önemli oranda gelişmesini sağlamıştır. Aynı zamanda, Taberistan halkının İslam dünyasının resmi mezhebi olan Sünni mezhep ile tanışmadan evvel Zeydiyye fırkasıyla tanışması, bölge halkının bu fırkaya eğilimini kolaylaştırmıştır (Reyisussadat, 1991, s. 78-82). Bu nedenle, Zeydiyye devletinin kurulması İran'da yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir. Zeydiyye Şiileri, Hilafet merkezinin resmi mezhebi olan Sünniliğe ve ardından resmi dili olan Arapçaya karşı yerel dilleri desteklemiştir. Ayrıca Zeydiyye Şiileri, İslam öncesi İran'da Sasani devletinin divan mirasını sahiplenmiş, Fars bilim adamları ise hükümet tarafından ağırlandı ve teşvik edilmiştir (Meskob, 2006, s. 95-97 & 48). Bu haliyle, Taberistan Alevileri olarak tanınan Zeydiyye Şiileri, İslam dinini bu bölgede yayarak İslam Dünyasına katkı sağlarken, aynı zamanda İslam kültürünü bölgeye taşıyarak bölge halkının Müslümanlaşmasını sağlamıştır. Zamanla, Zeydiyye Şiileri bölgede sağladıkları güç ve Bağdat Hilafeti'ne karşı yaptıkları ayaklanmalar, İran geleceğinde önemli rol oynayan İmamiyye (12. İmamlık/ Caferi) fırkasının güçlenmesine zemin hazırlamıştır (Deftary, 2006, s. 72).

Taberistan'da kurdukları hükümeti, Abbasi Halifeliği ile denk bir devlet olarak gördüğünü bildiren Zeydiyye, diğer yerel hükümetlere karşı yukarıdan aşağı bir tutum sergilemiştir. Bu tutum ile Zeydiyye'nin üçüncü hükümdarı olan Nasir-i Kebir (844- 916), yerel hükümetlerin desteğini alırken, Taberistan'daki tarım alanları ve topraklarını köylülere dağıtması ile köylülerin desteğini kazanmayı başarmıştır (Reyisussadat, 1991, s. 81). Zeydiyye hükümetinin zayıflaması ile yerini Büveyhiler almıştır. Zeydiyye devletinin zayıflamasından sonra birkaç küçük yerel devlet kendilerini Zeydiyye'nin devamı olarak göstermeye çabalamıştır. Fakat Büveyhilerin devletinin ortaya çıkmasıyla Zeydiyye'nin devlet mirası onların eline geçti. İsmaililer fırkasının güçlenmesi ile Zeydiyye fırkasının izleri 13. yüzyılda Teberistan bölgesinden tamamen silinmiştir (Madelung, 2005, s. 177-192).

3. Büveyhiler (932-1055)

Safevilerden önce kurulan Şii devletler arasında Büveyhoğulları Devleti en büyük ve güçlü devlettir. Büveyhoğulları 932 yılında Ali, Hasan ve Ahmet kardeşler tarafından kurulmuştur. Ana vatanları Teberistan bölgesinin komşusu olan Gilan bölgesidir. Zamanla Büveyhoğulları İran ve Irak'ın kuzey toprakları hariç diğer tüm bölgelerdeki topraklarına hâkim olmuştur. 945 yılında Hasan Büveyh'nin Bağdat'a varmasıyla, 110 yıllık Büveyhoğulları tarihi Bağdat'ın egemenliklerine girmesi ile başlamıştır. Sadece İran'da değil, İslam tarihinde Büveyhoğulları'nın önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Büveyhoğulları gücünü ve büyüklüğünü ise üstün askeri yeteneklerinden almaktadır. Yine bu güce dayanarak İslam topraklarının geniş coğrafyasında hilafet merkezi olan Bağdat hükümetine ve diğer yerel hükümetlere karşı meydan okumayı başarmıştır. Uzun sürmeden birçok bölgeyi ele geçiren Büveyhoğulları, Farsi olan taraftarlarından birçok mal ve ganimet toplamayı başarmıştır. Büveyhoğulları'nın hâkimiyeti, Şii'lerin siyasi ve sosyal yaşamlarını büyük oranda etkilemiştir. Büveyhoğulları 945 yılında Bağdat'ı ele geçirdikten sonra, Şii kimliklerini Halifeye kabul ettirmeyi başarmıştır (Azer, 2006, s. 83-100).

Büveyhoğulları'nın Bağdat'ta saldırmalarıyla ve iktidarı ele geçirmesiyle Halifenin durumu zayıflamış ve giderek önemini kaybetmiştir. Halifeliliğin önemini kaybetmesi ile sadece siyasi alanda değil, aynı zamanda dönemin dini, sosyal ve iktisadi yapısında da önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bağdat'ın Büveyhoğulları'nın egemenliğine girmesi ile Muizzu'd-Devle (Hasan Büveyh'nin lakabı) Halifeyi öldürüp Zeydi Şii'lerden birisini Halifelığe geçirmeyi düşünmüşse de, danışmanlarının engellemesi ile bu düşüncesinden vazgeçmiştir (Azimli, 2005, s. 19-32). Zamanla Büveyhoğulları bu fikri gerçekleştirmeye gerek kalmadan Bağdat'da siyasi iktidarı, halifelerin otoritesini ve kadınların yetkilerini eline geçirmiştir (Çahardehi, 1965, s. 103-125). Abbasi halifeliliğinin zayıflamasıyla Büveyhoğulları, yeni bir düzen kurarak bölgedeki güç ve iktidar boşluğunu doldurmaya çalışmıştır. Büveyhoğulları Bağdat'ı ele geçirdikten sonra kargaşa ve düzensizlik bir nebze de olsa sona ermiştir. Büveyhoğulları Şii mezhebine bağlı olsalar da, Sünni halifeliliği ortadan kaldırmamıştır. Bir süre Hilafeti Şii'liğe geçirmek için çabalamıştır. Ancak bu kararı ile hem hilafeti Şii'liğe dâhil ederek Şii destekçilerinin, hem de Bağdat'da kurdukları bu yeni düzen sayesinde kazandığı diğer destekleyici olan azınlık grupların tepkisini almaktan çekinmiştir. Ayrıca, Büveyhoğulları hilafet konusunu fırsata çevirerek Sünni mezhebinden olan cemaatlerle ilişkilerinin devamlılığını sağlamıştır. Bu şekilde, hilafetin de kontrolünü ele geçiren Büveyhoğulları, istediği kişiyi halife olarak atayıp geri çekerek Sünni halifeliliğin kontrolünü de ele geçirmiştir. Bağdat hilafetinin Büveyhoğulları'nın eline geçmesi siyasi kontrolü sağlaması açısından büyük bir kazanç olmuştur (Azimli, 2005, s. 12-32).

Geniş topraklarda hâkimiyet kuran Büveyhoğulları'nın egemenlik sağladığı topraklarda meşruiyet sağlamakta zorlandığına dair görüşler de mevcuttur. Ahmet Güner'e göre " Büveyhoğulları, hâkim oldukları topraklarda bir meşruiyet sorunu ile karşı karşıyaydılar. Onların bu soruna çözüm üretme yönünde attıkları adımlar, önemli ölçüde zamanın şartları ile kendilerinin ve kurdukları hanedanlığının bazı niteliklerinin gerektirdiği şekillenmeler içinde gerçekleşti ve bir takım farklı arayışları temsil etti. Anavatanlarında (Deylem/ Gilan) Zeydiyye mensup olan ve hanedanı kurduktan sonra da zaman içinde bir ölçüde İmâmiyye'ye (12. İmamlık/ Caferi) meyleden Büveyhoğulları, bu dini fırkalara mensup zümrelerin kendilerinden beklediği gibi bir Şii hilafet kurarak meşruiyetlerini buna dayandırma yoluna gitmediler" (Güner, 2005, s. 57-75). Büveyhoğulları'nın meşruiyet sorunu yaşamasının en önemli nedeni, Şii inanca sahip olmalarına rağmen, Mısırda iktidarda olan Fatimi Şii'lerine karşı çıkması olmuştur. Bu bağlamda, "Bağdat'taki Sünni halife Kadir Billah'ın Fatimilerin nesebinin sahih olmadığına dair hazırladığı rapora destek oldukları gibi, ayrıca Musul'da Fatimiler adına hutbe okuyan Ukayli emrine karşı ordu gönderilmesini rica eden halifenin isteğini derhal yerine getirip, burada tekrar Sünni halife Kadir Billah adına hutbe okunmasını sağladılar". Büveyhoğulları'nın Fatimilere karşı olmasının nedeni aynı zamanda tabi olmak istememesi olmuştur. Bu nedenle, Fatimi devletine karşı olan yerel devletleri desteklediği bilgisi de mevcuttur. Yine bu dönemde, Fatimilere karşı Karmatileri tarafından düzenlenen eylemler de sürekli Büveyhoğulları tarafından desteklenmiştir. Hatta Büveyhoğulları ile Fatimileri bu dönemde yakınlaştıran tek ortak nokta Bizans düşmanlığı olmuştur (Azimli, 2005, s. 12-32).

Büveyhiler meşruiyet sorunu yaşamış olsa da mezhep konusunda herhangi bir çatışmaya müsaade etmemiştir. Bu nedenle, Büveyhoğulları Dönemi'nin İslam tarihinde özgürlük açısından da kayda değer bir dönem olduğu görülmektedir. Ayrıca herkes kendisini, kendi fırkasının öğretilerini ifade etmekte serbest bırakılmıştır (Barani, 2014, s. 7-30). Yine, Büveyhoğulları'nın iktidarı ele geçirmesi

ile İslam kültüründe ve bilimsel alanlarda önemli gelişmeler olmuştur. Büveyhoğullarına ait sarayda bilim adamları, şairler, tabipler ve müneccimler barındırılarak, İslam kültürüne önemli katkılar sağlanmıştır. Özellikle, İzdud-Devle döneminde bilim ve kültür önem kazanarak gelişmiştir. Çeşitli yerlerde camiler, kütüphaneler, bilim merkezleri ve manastırlar inşa edilmiştir. Bu merkezlerden çok sayıda kişi İslami bilimlere katkı sağlamıştır. Farklı kültürel ve sosyal öğretiler ile tanışılması sonucunda, farklı mezhepler bir arada yaşamayı öğrenmiştir. İslam fırkaları arasında yaşanan bu olumlu etkileşim, savaşa ve çatışma ile tarafların birbirini reddetmesi yerine, mezhepler arasında barışçıl yollar ile sürdürülen ikili tartışmaları geliştirmiştir. Özellikle Sünni dünyasının önemli iki kelam ekolü olan Mutezile ve Eşaire gibi fırkalar birbirinden etkilenmiştir. (Barani, 2014, s. 7-30). Bu dönemde Büveyhoğulları'nın desteğini alarak Mutezile fırkası da kaybettiği saygınlık ve gücü yeniden ele geçirerek, çeşitli bölgelerde nüfuzunu arttırmıştır. Büveyhoğulları devletinin veziri Sahib İbn-e Abbad (995) döneminde Mutezile en güçlü konumuna ulaşmıştır. Mutezile'nin bu dönemde etkinliğinin artmasında kültürel alanda yaşanan gelişmeler de önemli bir yere sahiptir. Örneğin Kadı Abdülcebar'ın yazdığı kitaplar Mutezile düşünce sistemini anlamakta önemli bir yere sahiptir. Günümüze dâhil Mutezile öğretileri Abdülcebar'ın eserleri üzerinden aktarılmıştır (Yurdagür, 1986, s. 117-136).

Devlet yönetiminde kendilerine has bir yönetime sahip olmayan ve Abbasilerin idari sistemini değiştirmeksizin kullanan Büveyhoğulları'nın etkinliği 983 yılında İzdu-l Devle'nin ölümüyle zayıflamaya başlamıştır. Bu süreçte Halife Kadir Billâh da Büveyhoğullarına karşı örgütlenen yerel aktörlerle birleşip Büveyhoğulları'nı zayıflatmayı başarmıştır. Özellikle Büveyhoğulları'nın bütün Şii'leri bir çatı altında birleştirecek bir halifelik merkezi kurmaması bu süreci hızlandırmıştır. Diğer taraftan, önemli bir askeri güce sahip olan Türkler ile uzun süre savaşan Büveyhoğulları, zamanla güçlerini kaybetme durumuna gelmiştir. 1055'te de Selçuklu Tuğrul Bey'i Bağdat'ı ele geçirerek Büveyhoğulları'nın son sultanı olan Melik Rehim'iyi tutuklamıştır. Bu olayın ardından çok kısa bir süre sonra Fars vilayetininin fethedilmesi ile Büveyhoğulları'nın varlığı ve etkinliği sona ermiştir (Fakihi, 1999, s. 62).

İsmail'iler (1090-1256)

İsmail'ilerin öğretisi olan İsmaililer hareketi, bugün İran denilen topraklarda ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Mısır Fatimileri ile ilişkisini keserek, bir yerel hareket olarak varlığını sürdüren bağımsız bir devlet haline gelmiştir. İsmail'iler ya da İsmailiye kendilerini Şii'lerin altıncı İmamı olan Cafer Sadık'ın İsmail oğluna dayandırmaktadır. Bunun nedeni, Cafer Sadık'ın hayattayken en büyük oğlu olan İsmail'i kendi halefi olarak seçmiş olmasıdır. Ancak Cafer Sadık hayattayken oğlu İsmail vefat etti. Cafer Sadık oğlu Musa Kazım'ı kendi halefi olarak imam seçmesine rağmen bazı Şii'ler tarafından bu seçim kabul görülmedi. Böylece İsmail'in vefatından sonra iki grup İsmail'in taraftarı olarak ortaya çıktı. (Madelung, 2006, s. 281). Bu gruplar bir toplumsal harekete dönüşmek için çok küçük ve önemsizdiler. Ancak yeni bir inanç ve akideyi temsil ederek küçük grup olarak ortaya çıktılar.

İsmail'ilerin inancına göre vahiy, ilahi bir mesaj taşıyan "*Natık bir peygamber ile başlatılan yedi nebevi devrinde nazil olmuştur*" (Madelung, 2006, s. 282). İsmail'iler inancına göre Âdem, Nuh, İbrahim, İsa, Musa ve Muhammed peygamber olarak gelmiş ve her peygamber getirdiği mesajın açıklanması amacıyla bir Vasi atamıştır. Bu inanca göre Âdem'in imamı Şeys, Nuh'un imamı Sam, İbrahim'in imamı İsmail, Musa'nın imamı Harun, İsa'nın imamı Şemun ve Hz. Muhammed'in imamı ve vasisi ise Ali'dir. Böylece her peygamberin dönemi bir Vasi ve her Vasinin devamı olarak bir imam ile devam etmiştir. İsmail'ilere göre "İmam" ve "İmamet'in" konumu çok önemlidir. Bu fırkaya göre "İmam" masumdur. İmam göklerin merkezi ve yeryüzünün kutbudur. Yani dünyanın oluşturulması İmam'a bağlı ve onunla ilgilidir. Ayrıca aynı zaman ve mekân dairesinde birden çok İmam olamaz. İmamiyye (12. İmamlık/ Caferi) Şiiliğe göre İsmail'iler Şiiliğin Haricisi diye sayılabilir (Cavid, 2012, s. 84-85). İsmail'ilerin inancına göre ise, Şii'lerin 6. İmamı olarak Cafer Sadık'ın oğlu İsmail'in babasından sonra imam olacağı düşünülmüştür. Fakat İsmail'in babasından evvel ölmesi üzerine Şii'ler iki gruba ayrılmıştır. Bir grup, Cafer Sadık'ın diğer oğlu olan Musa Kazım'ın imametini kabul ederken, diğer grup ise, İmamet'in kardeşten kardeşe geçemeyeceği iddiasıyla, İsmail'in ölmesini reddedip onu vaat edilen ve gözlerden kayıp olan Mehdi olarak kabul etmiştir (Cavid, 2012, s. 84-85). İsmail'in ölmesi ile onu Mehdi olarak kabul eden grup Vakifiyye olarak tanınmaktadır. Vakifiyye'ye göre, Şii İmameti İsmail'in ölümü ile sonlanmıştır. İkincisi Mubarekiyye'dir ki İmamet'in İsmail'in

ölümünden sonra İsmail'in diğer oğlunun hakkı olduğunu savunmaktadırlar. Mısır'da iktidarı ele geçiren Fatımiler Devleti, kendi soylarını İsmail'in oğluna dayandırarak Mubarekiyye kolunu güçlendirmiştir (Khalatbari, 1990, s. 57-58). Ayrıca İsmaililer Kuran'ın teviline inandıkları için toplumun her zaman bir imama ihtiyaç duyduğunu ileri sürmüştür. İmam yoksa toplumu yönlendirmek isteyecek ve bu iktidar boşluğunu dolduracak bir Dâi (davet eden) onun yerine geçecektir (Tan, 2015, s. 90). Bunun örneği tarihte yaşanmıştır. 910 yılında İsmailiye mezhebinin büyük Dâisi Ubeydullah, Fas'a giderek Aglebiye devletini ortadan kaldırmıştır. Böylece gücüne güç katan Ubeydullah, Fas'ı tamamen kontrol altına almıştır. Ubeydullah, kendi soyunu peygamberin kızı olan Fadime'ye dayandırarak kendi kurduğu devlete de Fatimi adını vermiştir ve sonra İsmail'iler, Fatimi devletini geliştirerek Mısır'da devlet kurmuştur (Üçok, 1968, s. 112).

İsmail'ilerin arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklardan dolayı İran İsmail'ileri 1093'te Hasan Sabbah adlı Dâi tarafından yeni bir hükümet kurmuştur. Kurulan bu hükümetin merkezi olarak Alemut Kalesi belirlenmiştir. Bölge halkı kayıp imamın temsilcisi olan Hasan Sabbah'ın liderliğini kabul etmiştir. Yine bu dönemde Hasan Sabbah'ın öncülüğünde, Suriye gibi bölgeler ele geçirilmiştir. Hasan Sabbah güç kazandığı sürede Mısır'daki Fatimi halifeliği ile iyi geçinmeye ve Selçuklularla işbirliği yapmaya gayret etmiştir (Üçok, 1968, s. 112). Bu yüzden hilafet merkezi olan Bağdat'a meydan okuma cesareti göstermiştir. Bağdat hükümeti Selçuklar ve Harezmîler gibi yerel güçleri İsmail'ilere karşı kullanmakta başarısız olmuştur. İsmail'ilerin güç kazanmasının en önemli nedeni, hiç şüphesiz Bağdat, Selçuklular ve Harezmîleri karşı karşıya getirmek amacıyla uyguladığı stratejiler olmuştur. İsmail'iler dengeyi korumak amacıyla daima güçlü hükümetlere yakın olmuştur (Şarifi, 2002, s. 125-126). Fakat tüm bu çabalara rağmen zamanla halk arasında itibarlarını kaybetmiştir. 1255 yılına gelindiğinde, Moğol Holaku Han saldırısında İsmaili devleti yıkılmış ve 200 yıl boyunca İslam topraklarındaki etkinliği sona ermiştir.

İsmail'iler özellikle Nasir Hüsrev ve Hasan Sabah döneminde yoğun bir şekilde kendilerine taraftar edinme çabasına girmiştir. Aynı zamanda Sünni hilafete ve onun otoritesini temellendiren din anlayışına karşı olmaları nedeni ile çoğu zaman bu desteği bulamamıştır. Ancak kendi inanç öğretilerini referans alan yeni bir din ve kültürel anlayışının temellerini kurmak için çalışmıştır. Bu sebeple, İsmail'ilerin İran'da oluşunun Fars dili ve edebiyatının gelişmesine önemli katkıları olmuştur. Aynı zamanda bu dönemde bilim insanları Fars dili ve Şiilik üzerine çalışma yapması amacıyla desteklenmiştir. Buna ilave olarak, Bağdat'a karşı İran'da yaşayan Şii nüfusun eski geleneklerini yeniden canlandırarak onlara yeni bir kimlik ve milli duygu yaratmaya gayret göstermiştir (Meskob, 2006, s. 97-100).

4. Serbedari Devleti (1333-1381)

Moğolların Horasan bölgesine saldırması ile dönemin önemli devletlerinden olan Harezmîler zayıflamış, Şii ve diğer İslam fırkaları ise güç kazanmıştır (Ahmadi, 2020, s. 18). 1335 yılında son Moğol İlhanı olan Abu Sait Bahadır Han'ın ölümünden sonra ise İran'ın bazı bölgelerinde yerel ve küçük devletler ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu devletlerden biri de İran'ın merkezinde bulunan Sebzevar (Baştın) şehrinde kurulan Serbedaran Devleti'dir (Sadrazadeh, 2005, s. 100-112).

Serbedari Devleti Sebzevar kentinin içerisinde bulunduğu siyasi ve sosyal durumun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Gelir durumu düşük ve katı Şii inancına sahip ailelerin yaşadığı köylerin birleşiminden oluşan bölge halkı Moğolların yönetimi altında olmaktan memnun değildir. Bölgenin önemli isimlerinden olan ve sözü dinlenen Şii din adamı olan Şey Hasan, köyleri tek tek gezerek Şii mezhebinin tebliğ etmiştir. Zamanla Şeyh Hasan'ın destekçileri artmıştır. Bu durum yerel Moğol yönetimi altındaki hükümdarları zor durumda bırakmıştır. Moğol hükümetinin ikazı üzerine Şeyh Hasan tutuklanmıştır. Bu olayın ardından, Serbedari halkından iki dindar ailenin Moğol elçilerine ev sahipliği yapacağına duyulması üzerine halk aileye karşı ciddi bir tepki vermiştir. Halkın tepkisinden sonra elçilerin ağırlandığının reddedilmesi üzerine elçiler aileye karşı taciz edici davranışlarda bulunmuştur. Gerek aile gerek bölge halkı bu saygısızlığa karşı tepki vererek elçileri öldürmüştür. Halkın isyanı bunun ile de sınırlı kalmamıştır. Amir Abdul Rezzak adında bir gencin önderliğinde bu isyanlar büyümüş, Moğol hükümdarının yıkılmasına kadar sürmüştür. Moğollar yıkıldıktan sonra da devam eden isyanlar, Serbedaran devletinin kurulması için ilk adım olmuştur. Horasan vilayetinin küçük kentinde başlayan bu siyasi-dini eylemler kısa süre içinde bölge halkına güven ve istikrar için ümit olmuştur. Halkın Serbedarlara destek vermesinin diğer önemli bir nedeni ise, Serbedarların kendi

hâkimiyetlerini zulüm ve adaletsizliğe son verme çabası üzerine kurmayı amaçladıklarını sık sık dile getirmesidir. Bu düşünce üzerine kurulan Serbedarlar Devleti, devleti başka bir devletten miras olarak almamış veya bu hareketin liderleri farklı ailelerden geldiği için bir hanedanlıkta kurmamıştır (Mir Ahund, 1960, s. 435).

Serbedarlar bir taraftan toplumsal eşitliği benimsemiş olmakla birlikte diğer yandan radikal dini görüşleri ile de dikkat çekmiştir. İbn-e Batute bir taraftan Serbedarlara hırsız derken, diğer taraftan, Serbedarlar Devleti'nin bölgede sosyal adaleti ve güvenliği sağlarken önemli bir yönetim sağladığını söyler; İbn-e Batute "*Serbedarlar yönetiminde altın paraların yere düştüğünde sahibi bulunana dek kimse ona dokunmazdı*" şeklinde ifade etmiştir. Bu haliyle, toplumsal adaletin nasıl uygulandığını da belirtilmiştir (Batute, 1991, s. 464).

Serbedaran hükümetinin İmamiye (12. İmamlık/ Caferi) Şiiliği alenen tebliğ etmesi ve onu Doğu'da olan Sünni komşularına karşı savunması, bölgede önem kazanmasında ve yerel halktan destek görmesinde etkili olmuştur (Perviz, 1969, s. 101-118). Serbedarlar Devleti Şii mezhebini yaymak amacıyla Şii ulemalarını ağırılarak onları kitap yazmaya teşvik etmiştir. Bunun için tüm maddi desteği de sağlamıştır. Bunun yanı sıra İran sınırlarında Şii ulemanın sayısı az olduğu için sınır dışında yaşayan Şii ulemalarını kendi hükümetlerinin sınırlarına davet ederek, onların konumunu güçlendirmeye çalışmıştır. Ulema bu davete kimi zaman Sebzevar bölgesine göç ederek karşılık verirken, kimi zaman ise kitap ve risale yazıp hükümet başkanına ithaf ederek desteğini göstermiştir. Serbedarların bu daveti sadece ulemayı değil aynı zamanda sanatçıları, şairleri ve bilim insanlarını da kapsamıştır. Aynı zamanda cami, medrese, hamam vs. yapılması ile de mimari anlamda kültürün yansıtılmasına önemli katkı sağlamıştır. Ayrıca Serbedarlar döneminde önemli mimari ve tarihi yapıların inşa edilmiş olması Behyak, Neyşabur ve Tus gibi şehirlerin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Serbedarlar Devleti bu şekilde Şii kültürüne ve kimliğine katkı sağlarken bir taraftan da yoksul aileleri, yetimleri ve dul kadınları koruyarak önemli bir destek kazanmıştır (Perhizkari, 2014, s. 31-50).

1380'da Timur'un Horasan'a saldırısı zamanla Serbedarların bölgesine de sıçramıştır. Timur ilk olarak bu bölgeye saldırmayı düşünse de, hükümet yeni başkan olan Hacı Ali Mueyyit, bölge halkını tehlikeye atmamak için 1381'de Timur'a direnmemiştir. Böylelikle Serbedarlar Devleti bir süre, Timur'un yakıp yıkmaya politikasına maruz kalmamıştır. Ancak zamanla Sebzevar bölgesinde hükümete karşı ayaklanmalar ortaya çıkmaya başlamış, bu ayaklanmalar sonucunda Timur kentte olağanüstü tedbirler almıştır (Perviz, 1969, s. 101-118). Timur'un zamanla uyguladığı tedbirlerde ileri giderek Serbedarlar Devleti'nin varlığına son vermiştir.

Sonuç

Emeviler ve Abbasilerin artan ayrımcılık politikaları yüzünden İslam topraklarında bu politikalara karşı isyanların da sayısı yükselmiştir. İslam'ın yozlaşmasını ileri süren fırkaların birçoğu, hilafet merkezinin resmi din anlayışına da karşı çıkmışlardır. Bu sebepten dolayı Arapça dilinin kutsallığı da sorgulanıp yerel dillerde kitap yazmak teşvik edilmiştir. Başka bir deyişle, İslam hükümetinin yozlaşmasıyla toplumsal hareketler hızlıca mezhepsel çatışmalara dönüşüp kendi hükümetlerini inşa etmek istemişlerdi. Bu bağlamda, yeni hükümetler meşruiyet kazanmak için yerel dil ve kültürleri desteklemişlerdi.

İran'ın Taberistan bölgesi gibi bazı bölgelerinin coğrafi şartlarından dolayı İslam ordusunu eline geçmemesi muhalefet gruplara sığınacak yer haline dönüşmüştü. Bu yüzden muhalefetin bu bölgelere göç etmesi, yerel halkın ilk İslam ile karşılaşması da bu gruplar vasıtasıyla olmuştur. Böylece yeni Müslüman olanlar bu hareketleri destekleyerek onların yeni hükümet kurmaya gösterdikleri çabalarda yardımcı olmuşlardır. Diğer taraftan da yerel hükümetler halkın dil ve geleneksellerini hilafet merkezine karşı olarak korumaya çalışmıştı.

Böylece sözü geçen Taberistan Alevileri, Büveyhoğulları, İsmail'iler ve Serbedarlar gibi yerel hükümetler İran'ın İslam'dan önce sahip olduğu kültürün yeni nesillere aktarılmasında önemli rol oynadılar. Ayrıca İran'da Şiiliğin farklı dallarının yayılmasında ve Farsça dilin gelişmesinde de kayda değer rol ifa ettiler. Safevi devletinin kurulmasına zemin hazırlayan bu devletler sonralar Safevilerin otoriter bir devlet kurmasında başarı elde etmeleriyle beraber İmamiye (12. İmamlık/ Caferi) mezhebi devletin resmi dinine dönüştü. Böylece İmamiye mezhebinin resmîleşmesiyle Sünni mezhebi dâhil, diğer dini ve mezhepsel gruplara karşı baskılar arttı ve bu mezheplere inanan kişiler ya İmamiye Şiiliği kabul edip İran sınırlarında hayatta kaldılar ya da başka topraklara göç ettiler. Son olarak Safevi devletinin resmi dini olan On İki İmamlık Şia mezhebi yüzünden yapılan savaşlar

nedeniyle İran, İslam Sünni dünyasından ayrıldı ve günümüze dek süren mezhepsel çatışmaların büyük kaynağı oldu.

KAYNAKÇA

Ahmadi, A. (2020). İran Tarihinde Dönemler ve Döüm Noktaları. Ö. S. Güneş içinde, *İslam Cumhuriyetinde 40 Yıl* (s. 12-28). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Askeri, S. H. (2012). İlk Yüzyıllarda Şiilerin Tarihi Coğrafyası. *Sephehr* (21 (83)), 57-64.

Azer, P. T. (2006). Alı Buye, Abbasian ve Teşeyyo'e. *Feslnameye Tarikh-e İslam* (7), 83-100.

Azimli, M. (2005). Sünni Hilafete Tahakküm Kurmuş Bir Şii. Hanedan: Büveyhiler. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, VII (II), 19-32.

Barani, M. R. (2014). Berresi-ye Tetbigi-ye Revadari-ye Mezhebi-ye Alı Buye ve Salacege der Umur-e Elmi ve Ferhengi. *Journal of The History of Islamic Culture and Civilization* (5 (16)), 7-30.

Batute, İ.-e. (1991). *Sefernameye Ebn-e Batute [İbn-e Batute'nin Seyahat Namesi]* (Cilt I). (M. Movahhed, Çev.) Tahran: Ageh.

Behniyafer, A. R. (2008). Nagş-e Şerayete Dahiliye İran Der Şeklgiriye Aleviyane Taberistan [Taberistan Alevilerin oluşumunda İran İç Şartlarının Rolü]. *Pejuheşnameye Engelebe Eslami* (7 (14)), 49-76.

Çahardehi, M. M. (1965). Hulefa Der Gelemro-e Al-e Buyeh. *Berresihaye Tarihi* (7), 103-125.

Cavid, A. K. (2012). Egayed-e Siyasi-ye Esmailyan-e Nezari [Nezari İsmaililerin Siyasi Düşünceleri]. *Heradnameh* (3 (8)), 79-95.

Deftary, F. (2006). Emeviler Döneminde Ve Abbasilerin İlk Dönemlerinde İran, Horasan ve Mâverâünnehir'deki Mezhebi ve Milliyetçi Hareketler Sayı: 4, Num: 2, s. 140. (M. Atalan, Dü.) *Kelam Araştırmaları*, 2 (4), 139-158.

Fakihi, A. A. (1999). *Tarih-e Al-ı Buye [Büveyhiler Tarihi]*. Tahran: SEMT.

Fığlalı, E. R. (1993). Şialığın Doğuşu ve Gelişmesi. *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu* (s. 33). İstanbul: Polat Ofset ve Ambalaj San.,

Frye, R. N. (1984). *Esr-e Zerrin Ferheng-e İran'i [İran Kültürünün Parlak Çağı]*. (M. Recebniya, Çev.) Tahran: Sourosh.

Güner, A. (2005). Hamza el-İsfehâni ve Büveyhiler (II) . *D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi* (XXI), 57-75.

Hakshenas, S. M. (2015, 04 07). *Berresiye Hukumet-e Aleviyan-e Taberistan*. 08 16, 2020 tarihinde Rasekhun: <http://rasekhon.net/article/show/1044660> adresinden alındı

Hekimiyan, A. (1989). *Aleviyan-e Taberistan [Taberistan alevileri]*. Tahran: Elham.

Khalatbari, A. (1990). Esmailyan-e Nezari der Tarih-e İran. *Pejuheşname-ye Edebiyat ve Ulum-e Ensani*, (1 & 2), 56-70.

Madelung, W. (2006). İsmaililik: Eski ve Yeni Davet. (M. Tan, Çev.) *Dini Araştırmalar*, 9 (25), 281-294.

Madelung, W. (2005). Zeydiyye. (S. M. Menafiyân, Çev.) *Tolu*, 4 (18), 177-192.

- Meskob, S. (2006). *Hoviyet-e İrani ve Zeban-e Farsi [İnan Kimliği ve Farsça Dil]*. Tahran: Ferzan Yayınevi.
- Mir Ahund, M. İ.-e. (1960). *Rozet-ul Seffa* (Cilt III). (C. Kiyanser, Dü.) Tahran: Asatir yayımlar.
- Perhizkari, S. R. (2014). Nekş-e Dolet-e Şii-ye Serbidaran-e Horasan der Gostereş-e Teşeyyoe ve Temeddon-e Eslami. *The History Of Islamic Culture and Civilization* (4 (13)), 31-50.
- Perviz, A. (1969). Serbidaran. *Berresiha-ye Tarihi* (23 & 24), 101-118.
- Reyisussadat, S. H. (1991). Aleviyan-e Taberistan. *Meşkat* (29), 78-82.
- Sadr, S. M. (2009). Derengi der Ayeye Emamet Hz. İbrahim [Hz. İbrahim'in İmamet Hakkında Olan Kuran Ayetinde Bir İnceleme]. <https://tinyurl.com/y64o7atx> . Kum, Kum, İnan.
- Sadrzadeh, M. (2005). Tehlili ber Mahiyet-e Hukümet-e Serbedaran-e Beyheq [Beyhak Bölgesinde Bulunan Serbearan Hükümetinin İçerikliđine Dair Bir Analiz]. *Tarih Pejoshi* (6 (20)), 100-112.
- Şarifi, M. (2002). Esmailyan-e Nezari ve Eade-ye Şeryet [Nezari İsmaililer ve Şeriati Yeniden Uygulama]. *Feslanam-ye Ulum-e Ensani-ye Daneşgah-e Ezzehra* (11 (43)), 112-140.
- Tan, M. (2015). İsmaili Davet. *Dini Araştırmala* , 18 (47), 79-95.
- Teghi, M. H. (2007). Eshab, Muheddisan ve Ulemaye İmami'ye Rey. *Ulum-e Hedis* (22), 126-151.
- Üçok, B. (1968). *İslam Tarihi; Emeviler, Abbasiler*. Ankara: Sevinç Matbaas.
- Vaqeeye Seqifeye Beni Saede [Beni Saeide'nin Sakife Olayı]*. (2019, 12 1). 08 16, 2020 tarihinde Daneshnameye Eslami [İslami Ansiklopedi]: <https://tinyurl.com/y2ou27ey> adresinden alındı
- Yaşaroğlu, H. (2008). *Taberistan Zeydileri*. Ankara: Afşar Matbaası.
- Yurdagür, M. (1986). Son Dönem Mu'tezilesinin En Meşhur Kelamcısı Kadı Abdülcebbar Hayatı ve Eserleri. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergis* (4), 117-136.

ENTROPIC ANALYSIS OF CONCENTRATIONS IN EUROPE'S HIGHEST BUDGET FOOTBALL LEAGUES

Birol ERKAN*

Geliş/Received: 06.10.2020

Kabul/Accepted: 19.10.2020

Abstract

In this study, it is aimed to determine and compare the concentration (competition) level of football leagues (the English, Spanish, Italian, German, French and Turkish) with the highest market value and transfer budget in Europe. For this purpose, the Entropy Index (EI) is used as the concentration criterion in the study, which covered the 10-year period between 2008-2009 and 2018-2019 seasons. According to the results, the football leagues with the highest EI scores (the lowest concentration and the highest competition level) are the French, English, Italian, Spanish, German, Turkish football leagues respectively.

Key Words: European Football Leagues, Concentration, Competition, Entropy Index

AVRUPA'NIN EN YÜKSEK BÜTÇELİ FUTBOL LİGLERİNDEKİ YOĞUNLAŞMALARIN ENTROPİK ANALİZİ

Öz

Bu çalışmada Avrupa'da piyasa değeri ve transfer bütçesi en yüksek futbol liglerinin (İngiltere, İspanya, İtalya, Almanya, Fransa ve Türkiye) yoğunlaşma (rekabet) düzeyinin belirlenmesi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, 2008-2009 ile 2018-2019 sezonları arasındaki 10 yıllık dönemin ele alındığı çalışmada yoğunlaşma ölçütü olarak Entropi Endeksi (EI) kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, EI skorları en yüksek (yoğunlaşma düzeyi en düşük ve rekabet düzeyi en yüksek) futbol ligleri sırasıyla Fransız, İngiliz, İtalyan, İspanyol, Alman, Türk futbol ligleridir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Futbol Ligleri, Yoğunlaşma, Rekabet, Entropi Endeksi

1. Introduction

Sports with the highest industrial diversity and added value creation are basketball and volleyball, especially football. These three sports are popular sports that millions of people at all levels play or watch as spectators around the world. Although football is mainly a sports industry, the potential of basketball and volleyball is increasing every day.

Especially in the field of football, there is a system of competitions organized at national and international levels. Clubs compete against each other in these competitions. Achievements and failures in sports are tracked as statistical data. The competition process has been transformed into digitized criteria by giving different scores to the winning, drawn and defeated teams. Although the scoring system is different in each sport, a similar logic is driven (Kara, Pehlivan, Tiryaki, Bayhan, & Atsay, 2017).

In our age, football is not only a sport that is watched with pleasure, but also a sector that has huge material dimensions. It is obvious that football is the most popular and most popular sport in the world. In addition, today, football has become an industry that creates income and employment through its priori and backward connections, creating added value in very important dimensions. As a result, both national and club-based football competitions and rivalries of countries have become widely watched in the world. In this case, significant financial contributions are made to football clubs through advertising, broadcasting and sponsorship revenues. Football clubs have also made efforts to

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, birol.erk@usak.edu.tr, ORCID ID NUMBER: 0000-0001-8363-5543

increase the level of competition on a national and global basis, providing them with more financial resources and moving to the front row in the race.

Table 1. Market Values and Transfer Spendings of the Six Football Leagues (2009-2018)

Leagues	Value (Million Euro)	009	010	011	012	013	014	015	016	017	018
English	Market Value	.090	.380	.290	.100	.190	.700	.630	.730	.380	.930
	Transfer Spending	.100	.650	.470	.220	.25	.75	.40	.99	.94	.56
Spanish	Market Value	.060	.730	.140	.640	.750	.620	.720	.700	.550	.250
	Transfer Spending	.55	.21	.13	.44	.50	.59	.98	.14	.03	.88
Italian	Market Value	.300	.110	.820	.800	.830	.420	.500	.790	.550	.300
	Transfer Spending	.56	.62	.03	.41	.63	.61	.19	.62	.43	.89
German	Market Value	.880	.580	.520	.400	.140	.890	.820	.810	.720	.460
	Transfer Spending	.17	.73	.73	.68	.05	.89	.19	.13	.46	.83
French	Market Value	.050	.740	.630	.520	.720	.580	.530	.590	.420	.240
	Transfer Spending	.39	.60	.64	.74	.14	.59	.47	.55	.70	.58
Turkish	Market Value	.040	.160	.200	.020	.060	.080	.88	.64	.29	.77
	Transfer Spending	.26	.7	.08	.5	.20	.19	.29	.14	.8	.2

Source: The data was obtained from <https://www.transfermarket.com.tr/>

The financial power of football teams in the world is growing, and European football clubs receive the highest share of this pie. This is undoubtedly an indication that the market value of European football clubs is higher. At the same time, it is clear that the transfer power and spending of the clubs in question, whose market value is higher, will also be higher. Table 1 shows the highest budget football leagues in Europe. Taken in terms of market value, the highest budget football leagues are the English, Spanish, Italian, German, French and Turkish football leagues respectively (<https://www.transfermarket.com.tr/>). As can be seen in Table 1, transfer expenditures in these leagues are also approximately shaped according to market values.

In this study, the competition situation between clubs in the highest budget football leagues in Europe is discussed in terms of intensification over the years (from 2009-2010 season to 2018-2019 season). The entropy index is also used as the concentration criterion. In this way, we will try to determine which football league is more competitive.

2. Data and Method

The study analyzes the level of competition in Europe with the highest budget and also the most popular football leagues (English, German, French, Italian, Spanish, Turkish). The study analyzes the 10-year period between 2008-2009 and the 2018-2019 season. In the analysis, the condensation method and the EI are used.

In the study, the points obtained by the football teams in question in that season are used in the analysis of the level of competition of the football leagues of the countries. These scores are obtained from the website Maçkolik (<https://www.mackolik.com/puan-durumu/>) and adapted by me for concentration analysis. The points obtained by the football teams in that season are used in the

analysis of the level of competition of the football leagues of the countries. These scores obtained are adapted by me for concentration analysis.

In the article, the EI scores of the countries' football leagues are shown individually. However, the charts used values set as 2009=100 along with index values. The aim here is to interpret the course of indices more accurately and easily according to the years.

The concept of entropy was originally developed as a measure of disorder in thermodynamics and statistical mechanics. The EI was put forward by Theil (1972), which represents the diversity or spread of a distribution (Theil, 1972). The EI, traditionally used in science, communications, business, finance and economics, indicates extreme expertise or concentration within a commodity (Samen, 2010). The EI is also a preferred measure of export diversification.

The EI is a weighted total concentration measure. These weights are the natural logarithms of the market shares of sellers and are inversely related to market shares. The minimum value of the index is zero, and this occurs in the case of a monopoly. Maximal values occur when the market shares of sellers are equal, and these maximal values are equal to the respective weights (Pisanie, 2013). In other words, the maximum value indicates the minimum concentration and the full (maximum) diversification (the shares obtained by the units are equal) (Palan, 2010). In the case of the probability of a discrete event, if the entropy is denoted by H, the formula is as follows:

$$H = - \sum s \cdot \ln s$$

Maximum entropy is reached when every probability of every discrete event is equal. If "n" is considered the number of events, it can be expressed as $s = 1/n$. If entropy is used as a measure of the degree of competitiveness; s is the proportional market value of the firm within the industry. The higher the entropy value, the higher the degree of competitiveness (Nawrockia & Carter, 2010).

The EI, which is mainly used in foreign trade, is also formulated as follows (Şimşek, Seymen, & Utkulu, 2010):

$$EI = \sum_{i=1}^m P_i \times \ln(1/P_i) \quad \text{with} \quad 0 < P_i < 1 \quad \text{and} \quad \sum_{i=1}^m P_i = 1$$

In the formula, P_i shows that the share of foreign trade of country i from the opposite country. The increased index value means that the spread rate also increases. In other words, an increased index value indicates that the level of integration between units is higher and that the level of integration is increasing in the near future (Erkan, 2014). A low index indicates that diversification is low, and a high index indicates that diversification is high (Laaser & Schrader, 2002). If a country trades at the same rate as all its trading partners, integration is excellent. In this case, the entropy index is also the highest (Seymen & Bilici, 2009).

If adapted to the subject, the EI indicates the level of points spread between football teams. P_i denotes the share that the football team i received from the total of points in the football league. The index is inversely proportional to the degree of diversification. The lower the index score, $\ln(1/P_i)$ and all the scores are concentrated on a football team's line. In this case, the scores on other lines are equal to 0 (excellent concentration, zero diversification and competition) (Balavac, 2012).

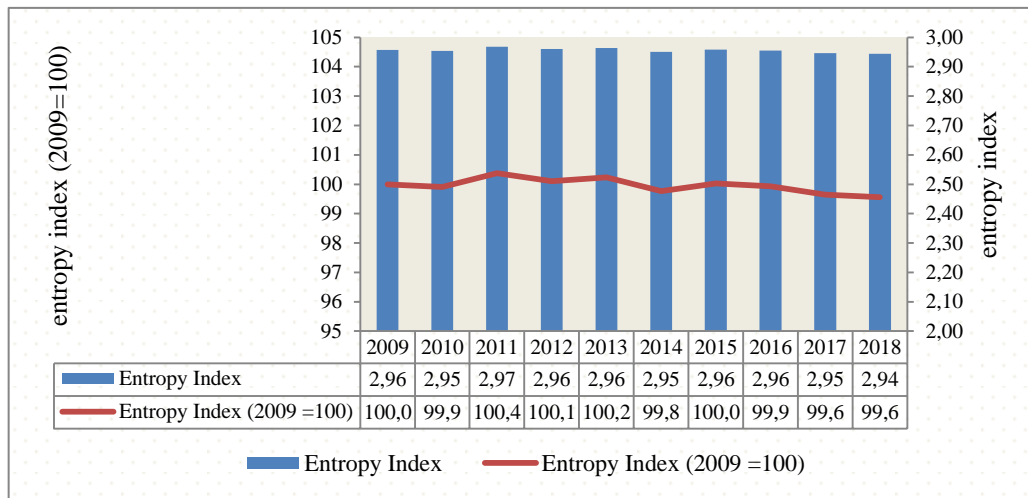
The higher the index indicates, the more evenly spread the scores, and the concentration level of the scores achieved by football teams is low. In other words, the level of competition between the football teams in the league in question is high. As a result, it is desirable for this index to be high in terms of competition. On the other hand, the upper limit of the index is equal to $\ln(1/P_i)$. In this case, all teams in the football league have equal points and a minimum (zero) concentration (Junior, Rezende, & Oliveira, 2013).

3. Entropy Index Analysis

As mentioned in the method section of the study, the higher the EI, the lower the concentration level. That is, football leagues with higher EI scores are more competitive than football leagues in other countries. In this case, the scores of the football teams in the competitive league in question converged relatively more together.

When the concentration values of the six highest budget football leagues in Europe are compared for the period 2009-2018, the highest EI scores (the lowest concentration) are observed in the French, English, Italian, Spanish, German and Turkish football leagues, respectively. The concentration view of the French Football League with the relatively highest EI scores is given in Chart 1. The relative height of EI scores in the French league reveals the relatively competitive structure of the league.

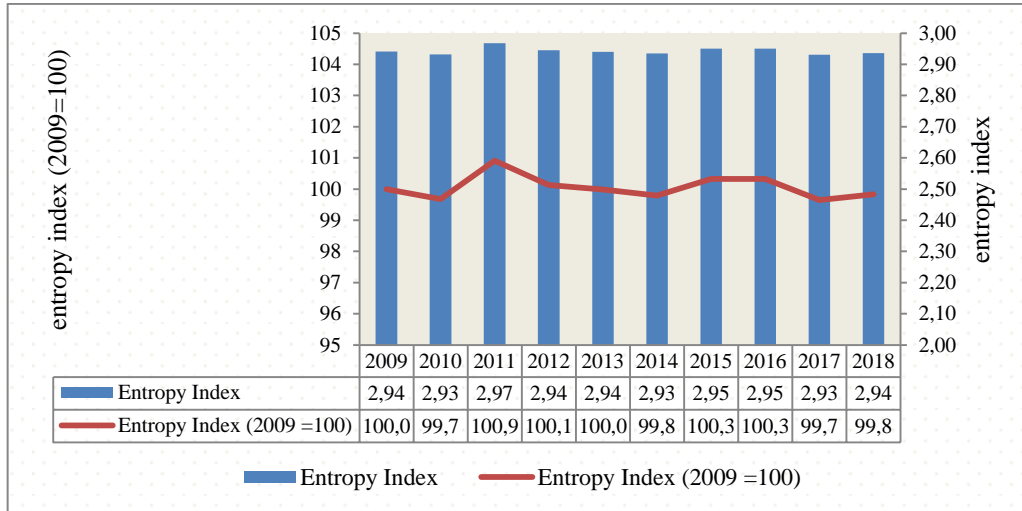
Chart 1. Entropy Index Values of the French Football League (2008-2009, 2018-2019)

Source: It was calculated and created by using data obtained from <https://www.mackolik.com/>

The season with the lowest concentration level in the French Football League is 2010-2011. In this season, the EI score reached its highest level (2.97). Although the concentration level in the French league is relatively low, the EI scores have been rising in recent years (Chart 1). This is a negative development in terms of the competitive structure of the league.

Chart 2. Entropy Index Values of the English Football League (2008-2009, 2018-2019)

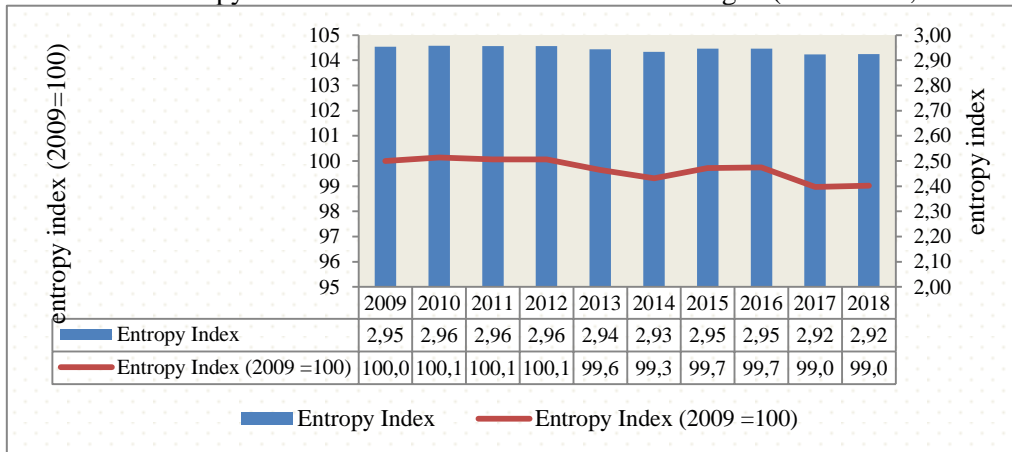
Source: It was calculated and created by using data obtained from <https://www.mackolik.com/>

The league with the highest EI scores (lowest concentration level) after the French league is the English league. The EI values in the English Football League are on an unstable course. Because the EI values, which were relatively lower in the first seasons, then rose and fell again (Chart 2).

The season with the lowest concentration level in the English Football League is 2010-2011. In this season, the EI score reached its highest level (2.97). However, in other seasons the index value has steadily declined.

Following the English Football League, the lowest level of concentration is the Italian Football League. The relative height of EI scores in the first four seasons in the league is remarkable. In recent years, however, the EI scores in the Italian Football League have been declining and concentration levels have been rising. As a matter of fact, the competitive structure in the league has been steadily deteriorating in recent years (Chart 3).

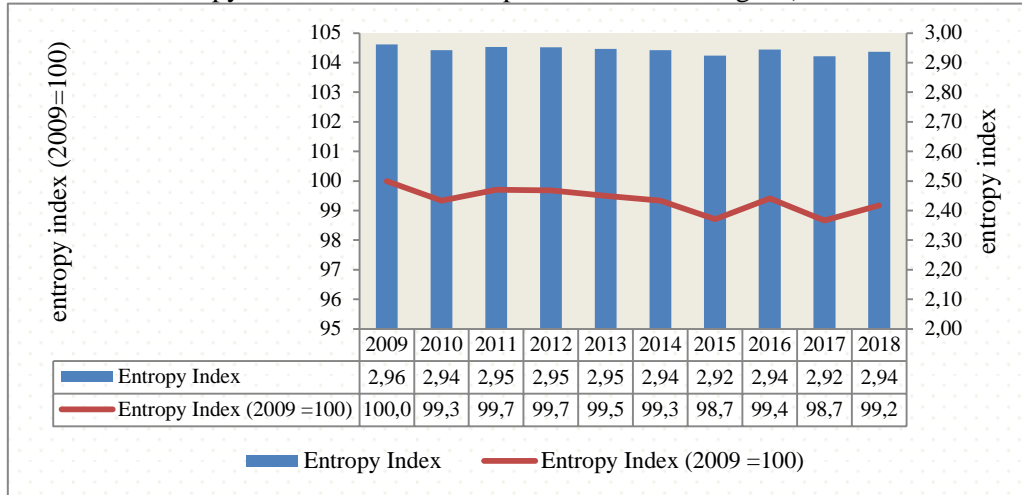
Chart 3. Entropy Index Values of the Italian Football League (2008-2009, 2018-2019)

Source: It was calculated and created by using data obtained from <https://www.mackolik.com/>

Following the Italian Football League, the lowest level of concentration is the Spanish league. The highest EI score in the Spanish Football League was in the 2008-2009 season. As it stands, this season is relatively competitive (Chart 4).

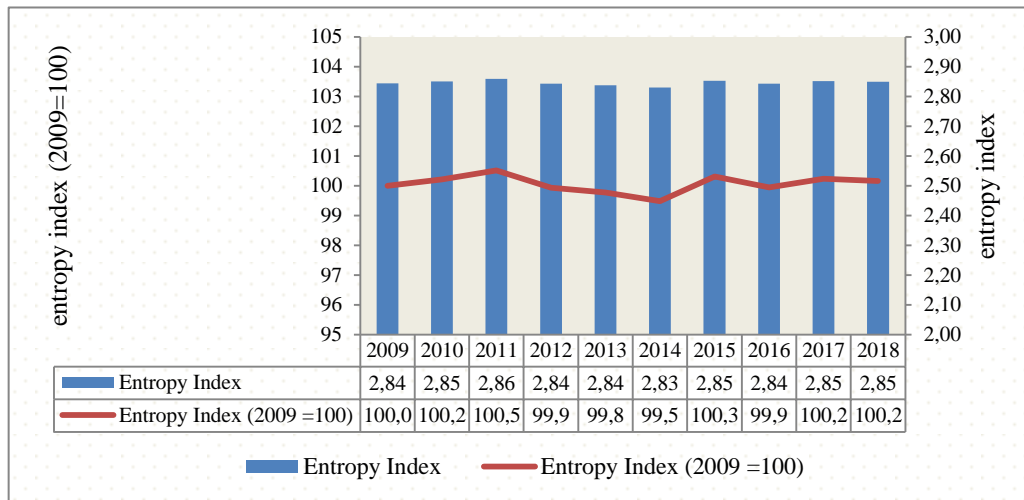
Chart 4. Entropy Index Values of the Spanish Football League (2008-2009, 2018-1019)

Source: It was calculated and created by using data obtained from <https://www.mackolik.com/>

In the Spanish Football League, the EI scores have decreased in recent years. This indicates that the concentration in the league has increased, the competitive level has decreased.

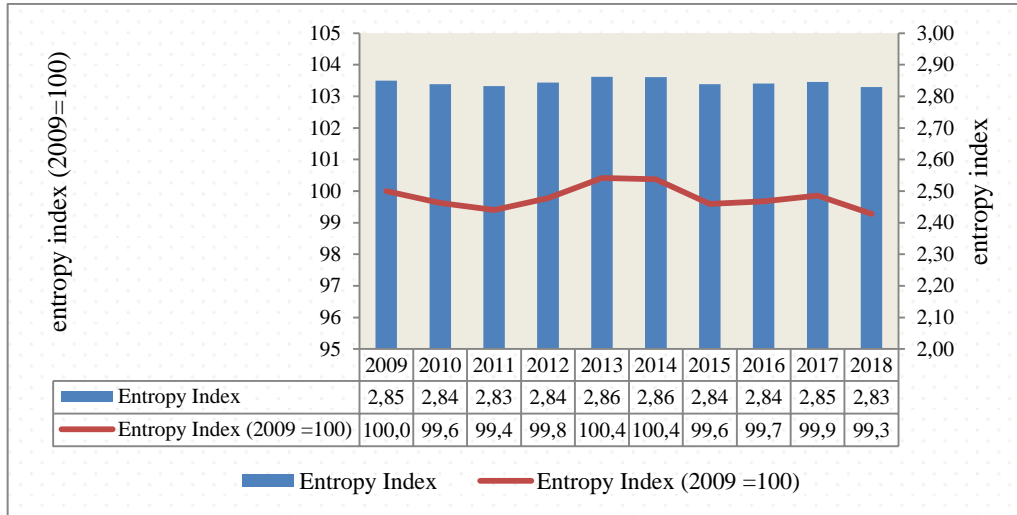
Chart 5. Entropy Index Values of the German Football League (2008-2009, 2018-1019)

Source: It was calculated and created by using data obtained from <https://www.mackolik.com/>

Among the six leagues with the highest budget, transfer spending and market value in Europe, the two leagues with the highest concentration level (the EI scores are the lowest) are the German and Turkish football leagues. Compared to other leagues, the EI scores in the German league are relatively low. The 2010-2011 season shows the highest level of competition in the league (Chart 5). However, the highest EI score in question was 2.7 in the French and English leagues. This indicates that the concentration in the German league is quite high.

Chart 6. Entropy Index Values of the Turkish Football League (2008-2009, 2018-1019)

Source: It was calculated and created by using data obtained from <https://www.mackolik.com/>

Among the six football leagues subject to the study, the league with the highest concentration level (lowest EI scores) is the Turkish Football League. The highest EI scores in the Turkish Football League were in the 2012-2013 and 2013-2014 seasons (2.86) (Chart 6). In other words, the level of competition is relatively high in the aforementioned seasons. The relatively high concentration in the Turkish Football League indicates the distance between the points that football teams have collected in a season. In this case, there can be no mention of serious competition between teams competing in such a football league.

4. Conclusion

It is obvious that football is the most popular sport today, both in terms of the number of spectators, market value and transfer budget. Currently, the term industrial football is often used, and it has often begun to gain a place in the economic media, not only in the sports media. Football clubs, which constantly increase their returns even on national exchanges, are gradually increasing their importance in today's world through their back and forth connections and added value.

It would not be wrong to see football teams today as companies whose budgets have reached gigantic sizes at the same time. Because football teams now spend more transfers each time, make their management strategies more professional and become established. As a result, this leads to a further increase in the revenues of the clubs in question and gradually increases the competition between the clubs. Therefore, advertising and sponsor revenues of football clubs that lag behind in the race are declining, and these clubs score lower than other clubs.

This study aims to determine the concentration (competition) levels of football leagues with the highest budget and market value in Europe (England, Spain, Italy, Germany, France and Turkey). For this purpose, the EI from the concentration criteria is used and the country scores obtained by year are compared with each other.

In football leagues where the EI scores and competitive levels are relatively low and concentrations are high, clubs that struggle are also financially diverged from each other. In this case, the number of spectators, advertising and sponsorship revenues, market value and transfer budgets of some football clubs competing in the same league are very high, while those of some are quite low. Therefore, a few clubs have the highest share of the value added that occurs in a given season in the football league, and most other clubs have a very low share of the pie. As a result, football clubs with a low transfer budget and market value will not be able to compete and succeed in both the national and international arena.

REFERENCES

- Balavac, M. (2012). *Determinants of export diversification at the export margins*. The European Trade Study Group (ETSG).
- Canada Statistics. Export Diversification: www.statcan.gc.ca/daily-quotidien/171211/dq171211b-eng.pdf Date accessed: (11.12.2017)
- Erkan, B. (2014). Product and Market Diversification in Turkey's Foreign Trade. *International Journal of Advances in Management and Economics*, 3(1), 1-15.
- Junior, L. M., Rezende, J. L., & Oliveira, A. D. (2013). Concentration of World Exports of Forest Products. *Ciência Florestal*, 23(4), 691-701.
- Kara, O., Pehlivan, M., Tiryaki, K., Bayhan, M. A., & Atsay, Ç. (2017). Türkiye Basketbol Liglerinin Rekabet Yapısı Ve Spor Endüstrisi İle İlişkisi . *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(6), 213-237.
- Laaser, C.-F., & Schrader, K. (2002). European Integration and Changing Trade Patterns: The Case of the Baltic States. *Kiel Institute of World Economics*, 1088, 1-51.
- Mackolik: <https://www.mackolik.com/puan-durumu/> Date accessed: (15.8.2019)
- Nawrockia, D., & Carter, W. (2010). 'Industry competitiveness using Herfindahl and entropy concentration indices with firm market capitalization data. *Applied Economics*, 42(22), 2855 — 2863.
- Palan, N. (2010). *Measurement of Specialization The Choice of Indices*. Vienna: FIW Working Paper, No. 62.
- Pisanie, J. d. (2013). *Concentration measures as an element in testing the structure-conduct-performance paradigm*. ERSA working paper 345.
- Samen, S. (2010). *A Primer on Export Diversification: Key Concepts, Theoretical Underpinnings And Empirical Evidence*. Washington DC: Growth and Crisis Unit World Bank Institute.
- Seymen, D., & Bilici, Ö. (2009). Has Customs Union Changed the Country Concentration of Trade Between Turkey and the European Union?'. *European Trade Study Group 10th Annual Conference*, (s. 1-14). Rome.
- Şimşek, N., Seymen, D., & Utkulu, U. (2010). Turkey's Competitiveness in the EU Market: a Comparison of Different Trade Measures. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 1-45.
- Theil, H. (1972). *Statistical Decomposition Analysis*. Amsterdam: North-Holland Publishing.
- Transfermarket: <https://www.transfermarket.com.tr/> Date accessed: (10.8.2019)

YAZARLARIN AKADEMİK YAZI YAYIMLARKEN DÜZELTME SÜRECİNDE DİKKAT ETMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Halil ŞENTÜRK**, Nuray GEDİK*** Yüksel GÖKTAŞ****

Geliş/Received: 30.07.2020

Kabul/Accepted: 22.10.2020

Öz: Akademik çalışmaların yayımlanma sürecinde yazarlar hakemlerden düzeltmeler almaktadırlar. Bu süreci hızlandırmak, etkili ve verimli hale getirmek için yazarların dikkat etmeleri gereken hususlar bulunmaktadır. Bu araştırmada, yazarların akademik yazı yayımlarken düzeltme sürecinde dikkat etmesi gereken hususların belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın temel gerekçesi; akademik yazı yayımlarken düzeltme sürecinde yazarların dikkat etmesi gereken hususları kapsayacak şekilde alanyazında bulunan çalışmaların yetersiz olması ve bu süreçte yazarlara iyi bir rehberlik sunabilecek önerilerin gerekliliğidir. Araştırmada akademik yazı yayımlama sürecindeki düzeltme aşamasında yazarların izlemesi gereken adımlar, akademik yayımların düzeltme sürecinde yazarların aldıkları dönütlerin konuları ve yazarların aldıkları dönütleri nasıl düzelttiklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma bulgularına göre düzeltme sürecinde ilk önce hakemlerden gelen tüm dönütlerin okunması gerekmektedir. Daha sonra yazının her bölümdeki dönütlerinin ayrı ayrı ve sırayla düzeltilmesi, çok yazarlı çalışmalarda öncelikle işbölümü yapılması, yazarların dönüt-düzeltilme kontrol listeleri oluşturması ve çok yazarlı çalışmalarda dönüt-düzeltilme kontrol listelerinin bütün yazarlarca kontrol edilmesi gerekmektedir. Son olarak tüm bölümlerdeki dönütlerin çalışmanın bütün yazarları tarafından incelenip değerlendirilmesi, düzeltme işlemi zamanında bitirilemiyorsa ek süre istenilmesi ve editör veya hakemlerle iletişime geçilip yapılan düzeltmeler hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. Yazarlar düzeltme sürecinde, editör ve hakemlerin bütün dönütlerinin net bir şekilde anlaşılması gerektiğini, dilin etkili kullanılması, konuya hâkim ve yabancı dil bilgisi iyi olan kişilerden yardım alınmasının da faydalı olacağını belirtmektedirler. Bununla birlikte araştırmalarda yazar, tercüman, akademik çalışma ve editör/hakem iletişiminin sağlanması gerekmektedir. Yazarlara göre, çalışmalarda kullanılan yöntemle ilişkin oldukça detaylı bilgiler verilmeli ve konu hakkında bütün yazılanların sağlam nedenlere dayandırılabilmesi için gerçekçi bulguların ve teorik alanyazın desteğinin alınması gerekmektedir. Tüm bunlar eksiksiz ve dikkatli bir şekilde değerlendirildiğinde düzeltme süreci oldukça kolay ve daha verimli olarak olumlu yönde sonuçlanabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: akademik yayın, dönüt, düzeltme süreci

ISSUES TO BE CONSIDERED BY AUTHORS IN THE CORRECTION PROCESS OF PUBLISHING AN ACADEMIC WRITING

Abstract: In the process of publishing academic researches, the authors may get corrections from the referees. In order to accelerate the process, make it efficient and productive there are issues to be considered by the authors. In this research it is aimed to identify the issues to be considered while publishing an academic writing. In this research, it's aimed to identify the steps that the authors should follow during the correction phase within the process of publishing an academic writing, the extent of the feedbacks that the authors receive during the correction process of academic publications and how the authors correct those feedbacks. According to the research findings, firstly all the feedbacks from the referees must be read. Then the feedbacks for all the parts of the writing must be corrected separately and one by one. For the multi-authored writings, first of all job sharing must be done. It's necessary for the authors to create feedback correction check lists and for multi-authored writings the feedback correction check lists must be gone through by each author. Finally it's necessary to analyze and evaluate the feedbacks for all parts of the study by each author, ask for extra time if the correction process cannot be completed on time and notify the referee or the editors about the corrections. It's also necessary to maintain the communication of author, translator, editor/referee and academic study during the correction process. It's vital to offer quite detailed information by the authors about the method used in studies and get support of authentic findings and theoretical literature so as to attribute all of the writing about the topic to solid reasons. The correction process can result in a quite effective and productive way positively when all of the factors mentioned above are evaluated thoroughly and carefully.

Keywords: academic publication, feedback, correction process

GİRİŞ

Akademik yazım sürecinin oldukça zahmetli olması nedeniyle araştırmacılar bilimsel çalışmaların raporlanmasında güçlükler çekmektedirler. Bu nedenle akademik yazım ve yayımlama süreçlerinde araştırmacılar ve yazarların dikkat etmesi gereken bazı temel unsurlar bulunmaktadır. Sürece başlamadan önce akademik yazıya ilişkin bir ihtiyaç analizi yapılmalıdır (Tok, & Gönülal, 2016). Yazar adaylarının bilimsel makale hazırlama aşamasında yaptıkları yanlışları göstermek, yazarlara makale hazırlanmasında rota oluşturmak ve bu hazırlık aşamasındaki istenmeyen zaman kaybını engellemek gerekmektedir çünkü bu süreçte zaman kaybindan ötürü veriler güncelliğini yitirebilmektedir (Smith, 2004). Bu bağlamda hem süreci hızlandırmak hem de daha etkili ve verimli kılmak için akademik çalışmaların yayımlanma ve düzeltme sürecinde yazarların dikkat etmesi gereken hususların araştırılması oldukça önemli bir konudur.

Bilindiği üzere pek çok akademik çalışma kaliteli dergilerde yayımlanmadan önce büyük ölçüde düzeltme işlemi gerektirmektedir. Bu düzeltme sürecinde yazarlar, editör ve hakemlerden aldıkları dönütleri incelemekte ve gerekli düzeltmeleri yapmaktadırlar. Düzeltme işlemlerini her yazar kendisine göre farklı yöntemle yapmaktadır; fakat genel olarak tüm yazarların izlemesi gereken bazı temel adımlar bulunmaktadır (Baker, 2002). Yapılan bu araştırmada; yazarların akademik yazı yayımlarken düzeltme sürecinde dikkat etmesi gereken ortak hususların belirlenmesi amaçlanmıştır. Alanyazında akademik yazı yayımlarken düzeltme sürecinde yazarların dikkat etmesi gereken hususları kapsayacak şekilde çalışmaların yetersiz olması ve bu süreçte yazarlara iyi bir rehberlik sunacak önerilerin gerekliliği de böyle bir araştırma yapılmasının gerekçesidir. Araştırma kapsamında; akademik yazı yayımlama sürecindeki düzeltme aşamasında yazarların izlemesi gereken adımlar araştırılmıştır. Bununla birlikte, yazarların aldıkları dönütleri düzeltirken ne tür zorluklarla karşılaşmakta oldukları ve bu süreçte nelere dikkat ettikleri de ortaya konulmuştur.

Alanyazın

Akademik yazıları yayımlama sürecinin sağlıklı ilerleyebilmesi için makalenin her kısmının bazı temel öğelere dikkat edilerek hazırlanması gerekmektedir (Sollaci, & Pereira, 2004). Bilimsel anlamda ilk dergiler 300 yıl önce yayımlanmış olmasına rağmen bilimsel makalelerin düzenlenmesi ve IMRAD formatı (introduction-giriş, methods-yöntem, results-sonuçlar, discussion-tartışma) son 100 yıl içerisinde gelişmiştir (Day, 1995). Bilimsel bir yazıda bu bölümlerin her birinde kendine özgü açıklamalar yapılmaktadır. Giriş bölümünde hangi problemlerin incelendiği, yöntem kısmında problemin nasıl incelendiği, bulgular bölümünde ulaşılan sonuçlar ve tartışma kısmında bu sonuçların ne anlam taşıdığı açıklanmalıdır (Wu, 2011).

Makaledeki en önemli kısım başlıktır. Başlık, okuyucuların ücretsiz olarak ulaşabileceği ilk bölümdür. Bu nedenle çok iyi seçilmeli ve makalenin içeriğini yansıtmalıdır (Tiryaki, 2014). İyi bir makale başlığı 12 kelimeyi geçmemelidir (Ölçücü vd., 2018). Yazarlar her ne kadar konu başlığını kapsamlı tutmak istese de içerik ile aynı kapsamda olmaz ise okuyucular aradığını bulamazlar (Blackwell, & Martin, 2014). Böyle bir durumda makale her ne kadar kaliteli içeriğe sahip olsa da okuyucular ilk olarak başlıktan etkilendikleri için başlık makalenin kaderini belirleyebilmektedir. Bir diğer önemli bölüm olan özet kısmında ise her şey genel hatlarıyla verilmelidir. Makalenin temel amacından sonuç ve bulgulara kadar her bölümden en az bir iki cümle özet kısmında yer almalıdır (Ekmekçi, & Konaç 2009). Makalelerdeki giriş kısmı, yapılan çalışmanın içerdiği konu hakkında okuyucularına genel hatlarıyla bir çerçeve çizmelidir (Day, 1995). Giriş bölümünde; araştırmanın önemi nedir? amacı nedir? bu konuda alanyazında neler var? sorularının cevapları bulunmalıdır. Yöntem kısmı da makalenin en önemli bölümlerinden biridir. Araştırmada kullanılan yöntem ve materyaller nedenleriyle birlikte iyi bir şekilde açıklanmalıdır (Seckin, 2003). Yöntem ve materyal kısmında; hangi materyalleri kullanmalıyız? araştırmanın deseni nasıl olmalıdır? hangi yolları izlemeliyiz? sorularının cevaplarına detaylıca yer verilmelidir. Bulgular ve sonuçlar bölümünde; ana bulgular nelerdir? bunları destekleyen diğer bulgular nelerdir? sorularının cevapları detaylıca yer almalıdır (Smith, 2004). Bulgular bölümünde temel amaç çalışmada elde edilen bilgiyi sunmaktır. Veriler, yorum ve atıf yapılmadan olduğu gibi sunulmalıdır (Yılmaz, & Emiroğlu, 2015). Tartışma ve sonuç bölümlerinde ise araştırmanın temel sonuçlarının neler olduğu ve bu sonuçların bilime katkılarının neler olabileceğiyle birlikte temel bir takım önerilere yer verilmelidir (Karşı vd., 2018).

Tartışma bölümünde, araştırmada varılan sonuçlar açıkça net olarak ortaya konulur. Araştırmanın teorik yönleri ve pratik uygulama önerileri de bu bölümde belirtilir.

Bilimsel yazılarda dikkat edilmesi gerekenler

Günümüzde yayın baskısı ve yayınların miktarı artarken yayınların ortalama kalitesinin de azaldığı görülmektedir (Açan, Ozden-Pişkin, & Laleli, 2012); bu yüzden daha kariyerinin başında olan araştırmacılara, makalelerin nasıl yazılması gerektiği konusunda rehberlik etmek giderek önem kazanmaktadır. Araştırmacılar, akademik bir makale yazımında genellikle şu hataları yapmaktadırlar: Çalışma alanıyla ilgili daha önceden yapılmış çalışmaların okumaması, intihal yapılması, makalenin asli öğelerinin makaleye koyulmaması. Bununla birlikte; belirsizlik ve tutarsızlıkların yapılması, hatalı referans verilmesi, nesnel ifadeler yerine kişisel bakışları yansıtan ifadeler kullanılması, imla kurallarına gereken önemin gösterilmemesi, editörün ve hakemin yorumlarının dikkate alınmaması büyük hatalardandır (Blocken, & Yardımcıoğlu, 2017). Bilimsel bir yayın hazırlamaya başlamadan önce yapılması gereken ilk şey o konuda derin bilgi sahibi olmaktır. Bu süreçte yazarlar tıpkı bir yaban arası gibi olmalı: Sürekli araştırma yapıp bilgi toplamalıdır (Bonk, 2007). Bilimsel yayınlarda dikkat edilmesi gereken özelliklerden bir diğeri ise yazıların formatıdır. IMRAD formatı her bilimsel yayında etkili ve doğru bir şekilde kullanılmalıdır (Bailey, 2003). İyi bir bilimsel yazıda giriş, yöntem, bulgular ve sonuç bölümleri kendi içindeki dinamiklere dikkat edilerek yazılmalıdır. Giriş bölümünde yazının her bölümüyle ilgili özet cümleler yer almalıdır. Yöntem bölümünde araştırmanın özelliğine göre araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve veri analiz süreci kendi içindeki dinamiklere ve kurallara göre yazılmalıdır (Atabay, Özmen, Latifoğlu, Yavuzer, & Ayhan, 2001). Bulgular yazılırken yorumlama ve tartışma yapılmadan sadece belirtilen hipotezleri doğrulayan veya çürüten bulgular aktarılmalıdır. Bulgular özet olarak verilmeli ve mümkünse görseller ile de desteklenmelidir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu, & Yildirim, 2007). Bulgular bölümünde tablo, grafik ve şekillere de yer verilmelidir. Sonuç ve tartışma bölümünde yine alanyazın desteği alınarak araştırmanın bulguları değerlendirilerek olumlu ve olumsuz yönleri tartışılarak yazılmalıdır. Bilimsel yayın hazırlama sürecinde araştırmacılar tarafından bir takvim oluşturulması ve tüm süreçte buna uyulması önerilmektedir. Yayınların bütün bölümlerinde ne zaman ne yazılacağı bu takvimde detaylı bir şekilde hazırlanmalıdır (Bonk, 2007). Böylece yazarlar yaptıkları araştırma ve çalışmaları çok daha kolay ve etkili bir şekilde yazıya dökülebilmektedirler. Araştırma ve çalışmalar yapılırken alanyazından olabildiğince fazla ve konuya uygun alıntılar yapılmalıdır. Bu alıntılar yapılırken belirlenen kurallara dikkat edilmeli ve kesinlikle intihal yapılmamalıdır. Akademik yazılarda yapılan bu temel hatalara oldukça dikkat edilmesi gerekmektedir (Sönmez, 2005; Bonk, 2007).

Bilimsel yazıların yayımlanma süreci

Pek çok insan akademik bağlamda yazılar yazabilmekte ve çalışmalar yapabilmektedir; fakat buradaki temel problem bunların çok azı akademik dergilerde yayımlanabilecek kalitededir. Bu yazıların yayımlanma sürecinde dikkat edilmesi gerekenler: Dergi seçimi, sunum ve hakem değerlendirmesidir (Day, 1995). Dergi seçimi yaparken yazarlar kaliteli dergi bağımlılığından kurtularak, yayınların doğru hedef kitleye doğru bir şekilde ulaşması gerektiğini kavramalıdır (Bonk, 2007). Dergi seçimi için öncelikle hedef kitle belirlenmelidir. Bu süreçte dergilerin özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır (Atabay vd., 2001). Dergi seçildikten sonra editörler ile iletişim kurulmalıdır. Editörlere yazı hakkında bir mektup veya sunum metni sunulabilmektedir. Sunum için metin hazırlarken yazar talimatlarının (format, uzunluk, dil, şekiller vb.) okunması ve makalenin bunlara göre düzenlenmesi gerekmektedir. Bütün bu talimatlar dergilerin yazım kurallarında açıklanmaktadır. Günümüzde tüm bu süreç genelde bir sistem üzerinden yönetilmekte olduğu için editörlere bu tür mektup veya sunum metinleri pek fazla gönderilmemektedir. Dergiye gönderilen yazılar editörler tarafından uygun bulunursa hakemlere iletilmektedirler. Yazıların uygun, doğru, güvenilir, önemli, yararlı, yenilikçi olup olmadığını kontrol etmek için hakem değerlendirmesi yapılmaktadır. Hakem değerlendirmesi kabul, ret veya düzeltme işlemleri ile sonuçlanmaktadır (Day, 1995). Kabul edilmesi; hiçbir değişikliğe gidilmeden aynen uygun bulunması, ret edilmesi; dergiye uygun olmadığı anlamındadır. Yayının ret nedenleri arsında; yeni ve ilginç olmaması, önemli ve geçerli olmaması objektif ve seçilen dergi için öncelikli olmaması gibi önemli etkenler bulunmaktadır (İnci, 2015). Verilen düzeltmeler ise minor veya major düzeltme şeklinde olabilmektedir. Minör

düzeltilmeler genelde yazıların derginin formatına ve yazım kurallarına tam uyulmamasından kaynaklanabilmektedir (Yagci, 2011). Majör düzeltmelerde ise yazılar için daha önemli ve büyük değişikliklere ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Bu tarz önemli düzeltmeler genellikle alanyazın taraması ve yöntem bölümlerinden kaynaklanmaktadır (Dağcıoğlu, Üstü, & Uğurlu, 2015). Hakemler bu süreçte yazılara kavramsal çerçeveye daha uygun ve açıklayıcı kaynaklardan atıf alınması gerektiğini ve / veya yöntem bölümünün çok daha detaylı açıklanarak uygunluğunun gözden geçirilmesi gibi düzeltmeler vermektedirler (Kıraç, 2011). Bütün bu düzeltmeler eksiksiz bir şekilde yapıldıktan sonra dergiye tekrar yollanan yayınlar büyük olasılıkla hakemler tarafından tekrar değerlendirilerek yayınlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından görüşme yöntemi kullanılmıştır. Nitel çalışmalar, “bir örneğin, olgunun veya sosyal birimin, yoğun, bütüncül bir biçimde tanımlanması ve analizi” olarak ifade edilmektedir (Merriam, 1998). Bu çalışmada durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan bu desenin en temel sorunu; araştırmacının çalışacağı durumun tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesinde yaşanan güçlüklerdir (Creswell, 2007). Bu bağlamda, bu sorunların aşılabilmesi için oldukça detaylı bir alanyazın taraması yapılmış ve uzman görüşleri alınarak konu sınırlandırılmıştır. Çalışmada bu yöntemin seçilmesinin nedeni; araştırma konusunun nitel verilere dayalı olması ve görüşlerin nedenlerinin derinlemesine analizinin yapılması gerekliliğidir. Nitel çalışmada araştırmacı gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanarak, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya koymaya ve yorumlamaya çalışmaktadır (Yıldırım, & Şimşek, 2016). Bu araştırma öncelikli olarak yerli ve yabancı yayımları bulunan Türkiye özelindeki araştırmacıları kapsamaktadır. Nitel yaklaşım çerçevesinde veri toplama tekniği olarak görüşme kullanılmış ve veri analiz yöntemi olarak da içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizi toplanan verileri açıklayabilecek kavramlarla ilişkilendirme sürecidir. Bu süreç verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım, & Şimşek, 2016). Veri analizi yapılırken bu bölümlere kurallarına uygun olarak detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Bu araştırmanın temel amacı, iyi bir düzeltme sürecinin nasıl yönetilmesi gerektiği olduğu için veri toplama aracı olan görüşme soruları hazırlanırken daha önceden alanla ilgili yapılmış çalışmaların bulgularından da yararlanılmıştır. Bu araştırma temelde aşağıdaki sorular üzerine kurulmuş ve bu sorular, belirtilen yöntem aracılığıyla toplanan veriler ışığında detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır:

1. Düzeltme aşamasında yazarların izlemesi gereken adımlar nelerdir?
2. Makalelerdeki bölümlere göre alınan dönütler nasıldır?
3. Düzeltme aşamasında yazarların karşılaştıkları güçlükler nelerdir?

Katılımcılar

Araştırmanın evreni, akademik bir yazı yayımlanmış veya bu sürecin herhangi bir aşamasında bulunmakta olan yazarları kapsamaktadır. Çalışmanın evrenini iyi bir şekilde temsil edebilmesi için katılımcılar olarak daha önceden yayım yapmış ve dönütler almış araştırmacılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Örneklemin belirlenmesinde ulaşılabilirlik ölçütü belirleyici olmuştur. Bu bağlamda ağırlıklı olarak araştırmacının bulunduğu Üniversitedeki yazarlar ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırma kapsamında 6’sı yüz yüze 2’si telefon ile olmak üzere toplam 8 katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler ortalama 20 dakika sürmüştür. Katılımcılar seçilirken öncelikle özgeçmişleri incelenmiş ve akademik yayım sayısı oldukça fazla olan kişiler olmasına da özen gösterilmiştir. Bunun temel nedeni; yazarların deneyimlerinin fazlalığı sayesinde daha detaylı ve anlamlı verilere ulaşılabilme amaçlanmıştır. Bu kapsamda görüşme yapılan araştırmacıların yerli ve yabancı dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır. Katılımcıların tamamı Üniversitelerde görevde bulunan Dr. öğretim üyesi, Doç. Dr. ve Prof. Dr. ünvanlarına sahip kişilerden oluşmaktadır.

Veri toplama aracı

Araştırma konusuyla ilgili derin bir alanyazın taraması yapılmış ve “makale yazımında karşılaşılan hatalar, makalelerin reddedilmesine neden olan faktörler” gibi yayınlama sürecinde

karşılaşılan hatalar maddeler halinde toplanmıştır. Araştırmada, bu hataların düzeltme sürecinde ne gibi etkilerinin olduğunun ortaya konulması için nitel veriler toplanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, daha önceden yapılmış çalışmalardan elde edilen bu hatalardan da fikirler alınarak görüşme formatına uygun sorular hazırlanmış ve konu alanı uzmanlarına yöneltilmiştir. Konu alanı uzmanları daha önce pek çok düzeltme sürecini deneyimlemiş ve aynı zamanda editör ve hakemlik de yapmış öğretim elemanlarından oluşmaktadır. Uzmanların konu alanı bilgisi daha önce yazar ve editör olarak elde ettikleri deneyimlerden kaynaklanmaktadır. Uzmanların, görüşme sorularına hem yazar hem de değerlendirici gözüyle bakmaları sağlanmıştır. Uzman görüşleri de alındıktan sonra toplam 18 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme metinleri hazırlanmıştır. Veri toplama amacıyla hazırlanan görüşme sorularından örnekler;

- Aldığınız dönütler yazınızın en çok hangi bölümüyle ilgiliydi? Bölümlere göre düzeltmeler farkeder mi?
- Düzeltme sürecinde en çok hangi aşamalarda zorluk çektiniz? Neden?
- Hakemlerden gelen çelişkili veya net olamayan yorum ve dönütlerle karşılaştınız mı? Nasıl bir yol izlediniz?

Veri analizi

Katılımcılardan toplanan nitel verileri analiz etmek için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinin temel amacı elde edilen verilerin yorumlanıp kategorize edilerek kavram ve ilkelere ulaşmaktır (Şimşek, 2006). İçerik, katılımcıların yorumları ve görüşlerinden oluşmaktadır. Elde edilen veriler, bölümlere ayrılmış ve o bölüm için cevaplanan diğer verilerle birleştirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Öncelikle, bütün katılımcılar ile yapılan görüşmeler yazıya dökülmüş ve bu dokümanlar incelenerek kod tablosu oluşturulmuştur. Bu kodlar iki uzman tarafından da incelenerek gerekli düzeltme ve iyileştirmeler yapılmıştır. Bir kaç kez üzerinden geçilen kodlardan kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Katılımcılardan elde edilen görüşler; araştırma sorularına uygun olarak; yazarların düzeltme aşamasında izlemesi gereken adımlar, makaledeki bölümlere göre alınan dönütler ve düzeltme sürecinde karşılaşılan önemli güçlükler olmak üzere 3 bölüm kapsamında kategorize edilmiştir.

Geçerlik ve güvenilirlik önlemleri

Görüşme sorularının geliştirilmesinde, daha önce yapılmış araştırmaların bulgularından yararlanıldığı için sorularının geçerlik ve güvenilirlikleri alanyazın çalışmaları tarafından desteklenmiştir. Bununla birlikte, konunun sınırlandırılması kısmında ve bu soruların hazırlanması süreçlerinde de konu alanı uzmanlarından görüşler alınmıştır. Ayrıca yöntemin ve sürecin ayrıntılı yazılması da çalışmanın geçerlik önlemleri arasındadır. Katılımcıların seçiminde verilerin daha detaylı olmasının sağlanması için akademik yayım sayısı fazla olan oldukça deneyimli yazarlara ulaşılması da araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğine katkıda bulunmaktadır.

BULGULAR

Araştırma kapsamında katılımcılardan alınan görüşler analiz edilerek düzeltme aşamasında yazarların izlemesi gereken adımlar, makalelerin bölümlerine göre alınan dönütler ve yazarların düzeltme sürecinde karşılaştıkları zorluklar şeklinde bölümlendirilmiştir. Her bir bölümde katılımcılardan alınan görüşler açıklanmıştır. Elde edilen bulgular, düzeltme aşamasında yazarların izlemesi gereken adımlar, makalelerin bölümlerine göre alınan dönütler ve yazarların süreçte karşılaştıkları güçlükler olmak üzere bu üç ana bölüme yazılmıştır.

Düzeltilme aşamasında yazarların izlemesi gereken adımlar

Düzeltilme aşamasında yazarların izlemesi gereken adımlar nelerdir sorusunun aydınlatılması bağlamında yazarlara aldıkları dönütlerin kapsamı, editör ve hakemlerle nasıl iletişim kurdukları ve düzeltme işleminin zamanlamasını nasıl ayarladıklarına yönelik sorular sorulmuştur. Araştırma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların tamamı, akademik hayatlarında en az bir düzeltme süreci yaşamıştır. Katılımcılara göre bu süreçte yazarlar minor veya major dönütler alabilmektedirler. Görüşme yapılan yazarların büyük çoğunluğu major dönütler aldıklarını ve bu düzeltme işlemlerinin minor dönütlere göre oldukça zahmetli olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların tamamı ilk önce, gelen

tüm dönütleri okuduklarını ve sonra her bölümdeki düzeltmeleri sırayla yapmaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, çok yazarlı yayınlarına da dönütler aldıklarını ve bunların düzeltme sürecinde iş paylaşımı yaptıklarını belirtmişlerdir. İş bölümü yapmanın da süreci oldukça hızlandırdığını söylemişlerdir. Katılımcıların büyük bir kısmı, düzeltme aşamasında dönüt-düzeltilme kontrol listeleri hazırladıklarını ve süreci bu şekilde ilerlettiklerini ifade etmişlerdir. Bu işlemde öncelikle, hakemlerden gelen görüş ve istekler ayrı ayrı listelenmektedir. Daha sonra, hakemlerin her bir dönütüne karşılık yapılan düzeltmeler yazılmaktadır. Bu şekilde hem tüm dönütlere gerekli düzeltmeler yapılmakta hem de süreç detaylı ve planlı bir şekilde ilerlemektedir. Katılımcılar, özellikle çok yazarlı çalışmalarda bu sürecin zor olduğunu ve iş paylaşımı konusunda organizasyonun iyi yapılamadığını ifade etmişlerdir. Bu aşamadaki sorunun çözümü için, çok yazarlı çalışmalarda dönüt-düzeltilme kontrol listeleri bütün yazarlar tarafından kontrol edilmektedir. Katılımcılar bu süreçte, tüm bölümlerdeki düzeltmelerin yazarlar tarafından mümkünse beraber tekrar kontrol edilmesini önermektedirler. Katılımcılar, düzeltme işlemleri için verilen zamanın yeterli olduğunu ve bu işlemleri zamanında bitirdiklerini ifade etmiş; fakat eğer yetmezse ek süre istemek için de iletişime geçilebileceğini söylemişlerdir. Yazarlar, düzeltme işlemleri tamamlandıktan sonra hakemlerle tekrar iletişime geçilmesi ve yapılan düzeltmeler hakkında bilgiler verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Tüm bunların yanı sıra katılımcılar, düzeltme sürecinin olabildiğince planlı ve programlı yapılması gerektiğini savunmaktadırlar.

Makalelerdeki bölümlere göre alınan dönütler

Düzeltilme sürecinde yazarların aldıkları dönütlerin hangi konulardan oluştuğu kısmında yazarlara yayınlarıyla ilgili özet, giriş, alanyazın, yöntem, bulgular, sonuçlar ve tartışma gibi bölümlerde ne tür dönütler aldıklarına yönelik sorular sorulmuştur. Katılımcılar, özellikle major dönütler aldıklarında, yazılarının bütün bölümleriyle ilgili detaylı düzeltmelerin yapılması istendiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar, makalelerin özet bölümünün ilk okunan yer olduğunu ve bu kısımda araştırmanın bütün bölümleriyle ilgili birkaç cümlenin olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu bölümde aldıkları dönütler çoğunlukla araştırmaların amaç ve önemini iyi bir şekilde özetlenememiş olduğu yönündedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu yazılarının bulgular kısmıyla ilgili ciddi dönütlerle karşılaştıklarını söylemişlerdir. Bulgular bölümüyle ilgili aldıkları dönütler; araştırma bulgularının yetersiz olduğu ve bulguların araştırma sorularıyla ilişkisinin net ifade edilemediği yönünde olmaktadır. Yazarlar bulgular bölümünde çok ciddi major düzeltme işlemleri gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük bir kısmı bu aşamada araştırmalarına yeni bulgular da eklemekte olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, hakemlerin araştırmaların yöntem bölümüyle ilgili de detaylı dönütler verdiklerini ifade etmişlerdir. Yazarlar, yöntem bölümündeki dönütlerde seçilen yöntemin araştırmaya uygunluğu, yöntemin alt başlıklar halinde yazılması ve özellikle nitel çalışmalarda sürecin olabildiğince detaylı açıklanması şeklinde dönütlerle karşılaşmaktadırlar. Katılımcılar, tartışma bölümlerinde alanyazından yeterince faydalanamadıklarına yönelik dönütlerle karşılaşmaktadırlar. Editör ve hakemler, yazarlardan tartışma bölümünde yerli ve yabancı kaynaklara fazlaca yer vermelerini beklemektedirler.

Düzeltilme aşamasında yazarların karşılaştıkları güçlükler

Yazarların aldıkları dönütleri düzeltirken ne tür zorluklarla karşılaştıkları ve bu süreçte nelere dikkat ettikleri kısmında ise yazarlardan, düzeltme sürecinin en kritik boyutlarını kendi deneyimlerine dayanarak açıklamaları istenmiştir. Araştırmanın bu kısmında oldukça farklı ve ilgi çekici görüşlere de rastlanılmıştır. Katılımcılar, düzeltme sürecinde özellikle dil problemlerinden yakınmaktadırlar. Katılımcıların bir kısmı çalışmalarını yabancı dergilerde yayımlatabilmek için tercüman kullandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, hakemlerden yazıda kullanılan dil konusunda çok ciddi dönütler geldiğini ve bunun da tercümanların çalışmalara olan yabancılığın kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Bu aşamada yazarlar ve hakemler arasında dil nedeniyle bir yabancılık bulunmaktadır. Bununla birlikte akademik çalışma ve tercümanlar arasında da sürece bizzat dâhil olunmadığı için bir yabancılık bulunmaktadır. Buradaki temel sorun, tercümanlar sadece aracı olduğu için yazar-makale-hakem iletişimini sağlayamamaktadırlar. Katılımcılar bu sorunun çözümü için, dönüt ve düzeltme sürecinde tercümanları aradan çıkarmayı tercih ettiklerini söylemişlerdir. Katılımcılar, düzeltme sürecinde anadili kendi bildikleri dil olan ve yabancı dili iyi olan tanıdıklarından veya uzmanlardan

yardımlarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, yabancı dergilerde düzeltme sürecindeki en kritik noktanın yazar, tercüman ve hakem iletişiminin sağlanması olduğunu söylemişlerdir.

Katılımcılara göre, alınan bütün dönütler kendi içerisinde bölümlere ayrılmalıdır. Örneğin araştırmaların yöntem bölümüyle ilgili alınan dönütler, evren-örneklem, araştırma deseni, veri toplama araçları, veri analizi süreci gibi ayrı ayrı bölümlerde değerlendirilmelidir. Katılımcılar, hakemlerin dönütleri bazen gruplandırmadan karışık şekilde verdiğini; fakat yazarların bu süreçte bütün dönütleri bölümlere ayırması ve her bölümü kendi dinamikleri çerçevesinde düzenlemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Yazarlara göre düzeltme sürecinin en kritik boyutlarından biri de kullanılan yöntemin doğru açıklanmasıdır. Katılımcılar, hakemlerin araştırmaların en çok yöntem bölümüyle ilgili dönütler verdiğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle araştırmalarda kullanılan yöntemin olabildiğince detaylı bir şekilde yazılması gerekmektedir. Katılımcılara göre düzeltme sürecindeki en önemli noktalardan biri de araştırmalarda gerçekçi bulguların verilmesi ve tartışma kısımlarında alanyazın desteğinin yeterince kullanılmasıdır. Yazarlar özellikle tartışma kısmında alanyazın desteği almadan kendi düşüncelerini yazmaktadırlar. Bu durumda, editör ve hakemler de yazarlardan tartışma kısımları için daha fazla alanyazın kaynağı kullanmalarını istemektedirler.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bulgularında, yazarların aldıkları dönütlerin çoğunun major olduğu ve major dönütlerin minor dönütlere göre daha zahmetli bir süreç gerektirdiği ortaya çıkmıştır. Düzeltme işlemleri yapılırken her bölüm sırayla incelenip gerekli işlemler yapılmalıdır (Poyrazlı, & Şahin, 2010). Görüşme yapılan bütün yazarlara göre, düzeltme sürecinde makalenin her bölümündeki dönütler sırayla okunmalıdır. Özellikle çok yazarlı makalelerde düzeltme sürecinde iş bölümü yapılması hem süreci hızlandırmakta hem de dönütlerin daha fazla kişi tarafından incelenebilmesi olanağını sağlamaktadır (Hyland, 2004). Yapılan çalışmalara göre yayımlar ne kadar fazla kişi tarafından incelenirse o kadar kaliteli hale gelmektedir (Öztürk vd., 2012). Bu bağlamda, görüşme yapılan yazarlar düzeltme sürecinde oluşturdukları dönüt-düzeltilme kontrol listelerinin tüm çalışmacılar tarafından incelenmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Yazarlar yaptıkları düzeltmeler hakkında editör ve hakemlere detaylı bilgiler verdiklerini de belirtmektedirler. Düzeltme sürecinde, editör ve hakemlere yapılan bu bilgilendirmeler makalelerin ne ölçüde düzenlenip geliştirildiğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırma sonuçlarına göre, dönütler makalelerin en çok bulgular bölümüyle ilgili olmaktadır. Yazarlara göre; hakemler bulgular bölümünün net yazılmaması, bulguların araştırma sorularıyla ilgili olmaması, bulguların geniş ve fazla ayrıntılı şekilde ortaya konulması şeklinde dönütler vermektedirler. Umut ve Şencan (2016) göre, özellikle yerli çalışmalarda yazarlar bulguları araştırma sorularıyla net bir şekilde ilişkilendirmekte güçlük çekmektedirler. Kaliteli yayımlarda her bir araştırma sorusunun bulgusu ayrı ayrı ve sırayla verilmelidir (Hess, 2004). Makalelerin bulgular bölümünde geniş ve fazla ayrıntılı bilgilere yer verilmemelidir (Singer, & Hollander, 2009). Bulgular bölümünde konuyla ilgisiz veya gereksiz hiçbir bilgiye yer verilmemelidir (Bonk, 2007). Araştırma kapsamında görüşme yapılan yazarlar da bulgular bölümünün kısa olması ve sadece araştırma sorularının cevaplarını içermesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Editör ve hakemler özellikle yöntem kısmında oldukça seçici davranmaktadırlar (Çivilibal, 2013). Araştırma kapsamında görüşme yapılan yazarlar makalelerinin yöntem bölümleriyle ilgili çok fazla dönüt aldıklarını belirtmektedirler. Özellikle araştırma sorusuna uygun yöntem seçilmesi tüm çalışmanın etkili ve verimli olmasını sağlamaktadır. Yazarlar tarafından, araştırmalardaki yöntem bölümlerinin kısa yazılmaması, oldukça açıklayıcı ve detaylı bilgilere yer verilmesi önerilmektedir.

Katılımcıların tamamı, alınan dönütlerin bölümlere ayrılması ve kategorize edilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Hakemler dönütlerini yazıların bölümlerine göre vermektedirler; fakat katılımcılara göre bu dönütlerin de her birinin verilen bölüm içerisinde ayrı şekilde organize edilmesi gerekmektedir. Örneğin yöntem bölümünde birden fazla hakem farklı dönütler verebilmektedir. Katılımcılara göre, bu dönütler evren-örneklem, araştırma deseni, veri toplama araçları, veri analizi süreci gibi ayrı ayrı bölümlerde değerlendirilmelidir. Araştırmalarda her bölüm kendi içerisindeki dinamiklere göre değerlendirilmelidir (Sönmez, 2005). Katılımcılar, editör ve hakemleri özellikle yöntem kısmında tatmin etmenin oldukça zor olduğunu ifade etmektedirler. Hakemler araştırmalarda

kullanılan yöntemlerin çok detaylı bir şekilde açıklanmasını istemektedirler. Yöntem bölümünde alt başlıklar kullanılmalı ve tüm açıklamalar bu alt başlıkların içerisinde detaylı bir şekilde yer almalıdır (Seçkin, 2003).

Düzeltilme aşamasında araştırmacıların izledikleri / izlenmesi gerektiğini ifade ettikleri adımlar şu şekilde özetlenebilmektedir;

1. Editör ve hakemlerden gelen tüm dönütlerin okunması
2. Yazının her bölümdeki dönütlerinin ayrı ayrı ve sırayla düzeltilmesi
3. Çok yazarlı çalışmalarda öncelikle işbölümü yapılması
4. Yazarların dönüt-düzeltilme kontrol listeleri oluşturması
5. Çok yazarlı çalışmalarda dönüt-düzeltilme kontrol listelerinin bütün yazarlarca kontrol edilmesi
6. Tüm bölümlerdeki dönütlerin çalışmanın bütün yazarları tarafından incelenip değerlendirilmesi
7. Düzeltilme işlemi zamanında bitirilemiyorsa ek süre istenilmesi
8. Editör veya hakemlerle iletişime geçilip yapılan düzeltmeler hakkında bilgi verilmesi

Yapılan bu araştırma, düzeltilme sürecinde yazarların bazı zorluklarla karşılaştıklarını ortaya koymuştur. Bilimsel yayınların, özellikle bilim atıf indeksi (Science Citation Index, SCI) kapsamında olanlarının %95'inden fazlasının yayın dili İngilizcedir (Tiryaki, 2014). Görüşme yapılan yazarlar, yabancı dildeki çalışmalarda tercümanlardan yardım aldıklarını ifade etmektedirler. Çalışmaların başka dillerde yayımlanabilmesi için tercümanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, akademik yayımlarda tercümanlar çok önemli ve etkili rollere sahiptirler (Harris, 1995). Yayımlama sürecinde tercümanların vazgeçilemez kişiler olmasına karşın, makalelerdeki içerikle ilgili çok fazla bilgiye sahip olmadıkları için sadece birebir çeviri işlemlerini yapmakta oldukları da dile getirilmektedir. (Gile, 2009). Özellikle içerisinde çok fazla teknik terim barındıran yayımlarda çeviri işlemleri yapıldığında anlam farklılaşabilmektedir (Aksoy, 2001). Araştırma kapsamında görüşme yapılan yazarlar bu sorunun çözümü için, düzeltilme sürecinde tercümanlardan yardım almamayı tercih etmektedirler. Bunun yerine anadili Türkçe olan fakat iyi derecede yabancı dil bilen tanıdıklarından yardım almayı tercih etmektedirler. Bu bağlamda, makalelerin düzeltilme sürecinde yazarlar, akademik çalışma, editör ve hakemler arasında etkili bir iletişim kurulması önerilmektedir.

Araştırma bulgularına göre; yazarlar düzeltilme sürecinde en çok söylemlerine nedenler belirtme konusunda zorlanmaktadır. Katılımcılara göre, aldıkları dönütlerin çoğunda “bu yazdıklarınızın/söylediklerinizin nedenlerini daha detaylı olarak belirtmeniz gerekmektedir” şeklinde ifadeler yer almaktadır. Katılımcılar, düzeltilme sürecinde bulgularına ve yazdıklarına sağlam destekler aramaktadırlar. Bulgular bölümünde gerçekçi verilere yer verilmeli (Lunenburg, 2008) ve tartışma bölümünde bunlar açıklanırken ilgili alanyazından destek alınmalıdır (Silvia, 2009). Bu bağlamda görüşme yapılan katılımcılar, hem bulgularını gerçekçi olacak şekilde elde etmeye hem de alanyazından teorik destek alma yollarına başvurumaktadırlar. Katılımcılar, editör ve hakemler için bulguların gerçekçiliğinin ve teorik alanyazın desteğinin çok önemli olduğunu ifade etmektedirler. Bu nedenle katılımcılar, yapılan tüm araştırmalarda bulgular kısmının olabildiğince gerçek bilgilerden oluşmasına ve yazılanlara teorik alanyazın desteğinin verilmesi gerekliliğinin önemini vurgulamaktadırlar.

Düzeltilme sürecinin yazarlara göre en kritik boyutları ve dikkat edilmesi gerekenler şu şekilde özetlenebilmektedir;

1. Hakemlerin bütün dönütlerinin net bir şekilde anlaşılması gerekliliği
2. Dilin etkili kullanılması ve tercümanlardan yardım alınması
3. Yazar, tercüman, akademik çalışma ve editör/hakem iletişiminin çözülmesi
4. Uzman veya diğer kişilerden dönütlere görüş alınması
5. Dönütlerin bölümlere ayrılması
6. Kullanılan yönteme ilişkin detaylı bilgilerin verilmesi
7. Gerçekçi bulguların ve teorik alanyazın desteğinin alınması

Bu araştırmanın nitel verilere dayanması ve verilerin görüşmeler yoluyla elde edilmesi ortaya nesnel sonuçlar koyma bağlamında çalışmanın sınırlı kalmasına neden olmuştur; fakat alanyazından konuyla ilgili destek alınması ve daha önceden pek çok kez düzeltilme sürecinde

bulunmuş oldukça deneyimli yazarlardan veri toplanması bu sınırlılığı bir miktar ortadan kaldırmıştır. Bununla birlikte tüm katılımcıların görüşleri büyük ölçüde benzerlik göstermiş ve konuyla ilgili ortak görüşlere ulaşılmıştır. Bu araştırma düzeltme sürecinde yazarların en çok zorlandıkları bölümleri ortaya koymuş ve bu süreçte yazarların izlemesi gereken ortak adımları belirlemiştir. Bu bağlamda, araştırmada özellikle maddeler halinde belirtilmiş olan öneriler dikkate alındığında gelecek çalışmalarda daha başarılı yayımların ortaya çıkması ve düzeltme süreçlerinin daha verimli geçmesi sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Açan, N. L., Ozden-Pişkin, A. K., & Laleli, Y. (2012). Bilimsel yayın kalitesi: Editör, yazar, hakem ve okurların katkıları. *Turkish Journal of Biochemistry/Türk Biyokimya Dergisi*, 37(1).
- Al, Umut., ve Şencan, İ. (2016). Bilimsel iletişimin dikenli yolları: makalelerin yayın süreci üzerine bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(3), 449-470.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yildirim, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya Yayıncılık, Sakarya, 226.
- Aksoy, B. (2001). Çeviride çevirmen seçimleri ışığında çeviri eleştirisi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2). ss. 1-16
- Atabay, K., Özmen, S., Latifoğlu, O., Yavuzer, R., & Ayhan, S. (2001). Bilimsel Yazı Nasıl Yazılır?. *Türk Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi Dergisi (Turk J Plast Surg)*, 9(2), 75-77.
- Baker, D. (2002). The peer review process in science education journals. *Research in science Education*, 32(2), 171-180.
- Blackwell, J., Martin, J., 2014. A Scientific Approach to Scientific Writing, *Springer* ISBN 978-1-4419-9787-6 e-ISBN 978-1-4419-9788-3 DOI 10.1007/978-1-4419-9788-3 *Springer New York Dordrecht Heidelberg London*,
- Bailey, S. (2003). Academic writing: A practical guide for students. *Psychology Press*.
- Blocken, B. and F. Yardımcıoğlu (2017). Çeviri: Gerçek anlamda korkunç bir makale yazmak için 10 ipucu (10 tips for writing a truly terrible journal article). *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, nisan2017, Vol. 5 Issue 2, p333-337. 5p.*
- Bonk, C. (2007). A quick 30 writing tips for the start of an academic career.
- Çivilibal, M. (2013). Bilimsel Bir Makale Nasıl Yazılır ve Yayınlanır? *Haseki Tıp Bülteni*, 51(3), 85-88.
- Day, R. A. (1995). Bilimsel Bir Makale Nasıl Yazılır ve Yayınlanır. *Tübitak Yayınları*, Çevirmen: Gülay Aşkar, 1996-01-01, 10. Baskı
- Ekmekçi, A. and E. Konaç (2009). "Bilimsel yazımın bazı temel kuralları." *Türk Bilim Araştırma Vakfı*, 2(1): 17-121.
- Dağcıoğlu, B., Yusuf, Ü. & Uğurlu, M. (2015). Bilimsel Makaleler Nasıl Yayınlanır? Etkili Bir Makale İçin İpuçları. *Ankara Medical Journal*, 15(1).
- Gile, D. (2009). Basic concepts and models for interpreter and translator training. John Benjamins. *The Journal of Specialised Translation*, Issue 14 – July 2010
- Harris, M. (1995). Talking in the middle: Why writers need writing tutors. *College English*, 57(1), 27-42.
- Hyland, K. (2004). *Disciplinary discourses, Michigan classics ed.: Social interactions in academic writing. University of Michigan Press*, 2014.
- Hess, D. R. (2004). How to write an effective discussion. *Respiratory care*, 49(10), 1238-1241.
- İnci, O. (2015). Bilimsel Yayın Etiği. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(2): 282-295.
- Karslı, M. B., ve diğ. (2018). Comparison of the discussion sections of PhD dissertations in educational technology: the case of Turkey and the USA. *Scientometrics*, 117(3): 1381-1403.
- Kıraç, F. S. (2011). Bilimsel yanılma olayında yayın sonlandırma süreci: Önemli ve tartışmalı bir konu/Publishing termination process in the event of scientific fraud: an important and controversial subject. *Anadolu Kardiyoloji Dergisi: AKD*, 11(1), 79.

- Lunenburg, F. C., ve Irby, B. J. (2008). Writing a successful thesis or dissertation: Tips and strategies for students in the social and behavioral sciences. *Corwin press*. 2008
- Ölçücü, M. T., et al. (2018). "How to Write and Publish a Scientific Article." *Journal of Urological Surgery*, 5(2): 63.
- Öztürk, Y., Kalonya, V., Özbek, C., ve Öztürk, F., (2012) Dergimizde Bilimsel Değerlendirme Süreci: 87 hakem raporunun açılımı. *Tepecik Eğitim Hast Derg.* 2012; 22(3): 181-186, DOI: 10.5222/terh.2012.48482
- Poyrazlı, Ş., ve Şahin, A. E. (2010). Uluslararası dergiler için İngilizce makale yazma ve yayımlama sürecine ilişkin temel öneriler. *Eğitim ve Bilim*, 34(151).
- Seckin, D. (2003). Bilimsel bir makale nasıl yazılır?[How to write a scientific paper?]. *Dermatose*, 2: 90-94.
- Singer, A. J., ve Hollander, J. E. (2009). How to write a manuscript. *The Journal of emergency medicine*, 36(1), 89-93.
- Sönmez, V. (2005). Bilimsel Araştırmalarda Yapılan Yanlışlıklar. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, Jan2005, Issue 18, p150-173. 24p.
- Sollaci, L. B., & Pereira, M. G. (2004). The introduction, methods, results, and discussion (IMRAD) structure: a fifty-year survey. *Journal of the medical library association*, 92(3), 364.
- Smith, M. C. (2004). Advice for New Faculty Members: Getting Your Writing Program Started. *Northern Illinois University*, April 12, 2004.
- Tiryaki, O. (2014). Bilimsel yayın hazırlama teknikleri. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 143-155.
- Tok, M. and N. Gönülal (2016). Akademik Yazma Sürecine İlişkin Bir İhtiyaç Analizi. *Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 1(1): 142-161.
- Yagci, I. (2011). Dergiye makale gönderilmesi sonrası sık yapılan hatalar. *Turkish Journal of Physical Medicine and Rehabilitation*, 57(3), A-VIII.
- Yılmaz, M. C., & Emiroğlu, O. N. (2015). Bilimsel Makale Nasıl Yazılır?. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 7(1), 26-38.
- Wu, J. (2011). Improving the writing of research papers: IMRAD and beyond. *Landscape Ecology*, 26(10): 1345–1349.

DEAŞ'IN KODLARI KİTAP İNCELEMESİ

*Serdar AYDEMİR**

Geliş/Received: 30.09.2020

Kabul/Accepted: 01.10.2020

Mehmet Teltik, Deaş'ın Kodları, Editör: Dr. Mehmet Biçici, Gece Kitaplığı, Ankara 2020, 211 Sayfa, ISBN: 978-625-7904-81-0

Yaşadığımız döneme geniş bir perspektiften baktığımızda, artık küresel bir sorun haline gelmiş olan terörizm ve terörizm menşeli çatışmalar sadece dünyada varlığını sürdüren ülkeleri değil aynı zamanda tüm insanlığı tehlikeye atacak duruma gelmiştir. Bu tehlikenin oluşturacağı zayıfatı engellemek ve insanlığın “güvenliğini” tesis edebilmek maksadı ile dünya genelinde mücadele edildiğini söyleyebiliriz. Bu noktadan hareketle Türkiye'nin dünya üzerinde bulunduğu konum göz önüne alındığında güvenlik meselesi uzun yıllardır en öncelikli konu olagelmıştır.

Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden birçok terör örgütü bulunurken, bu örgütlerin içerisinde kendine özgü yapılanması ve beslediği kaynaklar itibarıyla dini istismar eden terör örgütleri önemli bir yer işgal eder. Dini istismar eden terör örgütleri, bir kısım dini bilgileri dinin özünden ve bütünlüğünden koparıp, parçacı bir yaklaşımla klişeleştirip, sloganlaştırarak meşruiyet kaynağı olarak kullanmaktadır. Bu örgütler genellikle hayat standartları düşük, mevcut sistemden beklentisi olmayan, yanlış dini eğitim alan veya dinin bir yönetim şekli olmasını bekleyen gruplar arasından eleman kazanmaktadır. Bu durum örgütlerin uzun süre varlığını korumalarını ve geniş coğrafyalarda eylem yapma imkânlarını arttırmaktadır. Ayrıca bu tür din kökenli örgütler yok edildiğinde veya faaliyetlerini durdurduğunda yeni bir örgüt kimliği ile karşımıza çıkabilmektedir. Bu nedenle diğer temeller üzerinde yükselen terör örgütlerinden farklılık arz eder ve sürekli bir sorun olarak kalır.

DEAŞ Terör Örgütü, başta Orta Doğu olmak üzere farklı coğrafyalarda ve Türkiye'de terör faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'nin huzuru ve güvenliği açısından bu örgüt mutlak suretle bilimsel açıdan incelenmeli ve çözümlemesi yapılmalıdır. Bu yazıda, haiz olduğu öneme binaen bahsi geçen konu ile ilgili yeni yayınlanan bir eserin inceleme ve eleştirisinin Türkiye açısından yararlı olacağı düşüncesi ile Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı'nda Öğretim Üyesi olan “Dr.Mehmet Biçici”nin editörlüğünde hazırlanan ve Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde Başkomiser rütbesi ile görev yapmakta olan “Mehmet Teltik” tarafından kaleme alınan “DEAŞ'IN KODLARI” isimli eser tetkik edilmeye çalışılmıştır. Bahse konu eser, 2020 yılının Haziran ayında Gece Kitaplığı tarafından neşredilmiştir. Eser; Editör, Önsöz, Giriş, tek tek ele alacağımız dört ana bölüm, Sonuç ve Öneriler ile Kaynakça kısımlarından oluşmakta olup, tamamı 211 sayfadır. Bahsi geçen dört ana bölüm sırasıyla; “Terör ve Terörizm: Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Çerçeve” (ss.5-25), “Türkiye’de Terörün Tarihi Gelişimi ve Dini Motifli Terör” (ss.25-94), “DEAŞ'ın Terörist (Eylemci) Profili ve Yazılı Propaganda Araçlarının Analizi” (ss.94-151), “DEAŞ'ın Eylem Şekilleri ve Eylemleri” (ss.151-192), başlığını taşımaktadır. Editörün ve yazarın, eserin konusunu oluşturan çalışmanın önemine dikkat çektiği kısa birer “Önsöz” ile yine ilgili konunun altyapısını ve temel kavramlarını kısaca ele aldığı “Giriş” bölümüyle adım atılmıştır.

Yazar, birinci bölümde “Terör” kavramı üzerinde durmuş ve terör tanımı ile birlikte terörün ortaya çıkma nedenlerini, terör unsurlarını ve türlerini açıklamıştır. Terörizmin nedenleri incelendiğinde karşımıza sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki faktörler çıkar. Toplumda oluşan sosyal ayrışmaların üzerine gelir seviyesinin düşük olması eklendiğinde oluşan problemler çağın gereklerine cevap veremeyen bir hukuk sistemi ile düzeltilemediği takdirde ülkenin siyasi istikrarını bozar ve bu

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, E-mail: serdar_aydemir@icloud.com
ORCID ID: 0000-0003-0299-3264

kargaşa durumu ülkede terörün doğmasına neden olur. Yazar bu tanımdan hareketle terörün altyapısı konusunda temel bilgiler aktarmıştır.

“Türkiye’de Terörün Tarihi Gelişimi ve Dini Motifli Terör” başlıklı ikinci bölümde Türkiye tarihinde terörün başlaması ve yayılması konusu üzerinde durulmuş, 1979 İran Devrimi ile birlikte değişen Orta Doğu politikaları kapsamında Filistin sorununu araç olarak kullanarak Hizbullah Terör Örgütünün ortaya çıkışı ile birlikte dini motifli terör örgütlerinin başlangıcına değinilmiştir. Dini motifli terör örgütleri sadece işgal ve Batının hegemonyasına karşı değil, aynı zamanda bulunduğu coğrafyadaki iç dinamiklere de tepki olarak gelişim göstermektedir. Bu gelişmeye karşı sosyal bir hamle yapamayan demokrasi anlayışından yoksun devletlerde yaşayan halklar da farklı arayışlara girmektedir. Bunun sonucunda işgale ve haksızlığa karşı hareketler dinselendirilerek dini radikalizmin temellerini oluşturan bir motivasyon kaynağına dönüşmüştür. Yazar bu bilgiler ışığında, DEAŞ Terör Örgütünün kuruluşu, ideolojisi, eleman kazanma teknikleri ve örgütsel yapısı konusunda etraflıca tahliller yaparak geçmiş ile günümüz arasında bir köprü kurmayı başarmıştır.

Eser içerisinde en dikkat çekici ve eserin özgünlüğünü kazandığı bölüm olan “DEAŞ’ın Terörist (Eylemci) Profili ve Yazılı Propaganda Araçlarının Analizi” başlıklı bölüme bakıldığında yazar, terörist (eylemci) profili ve propaganda araçlarını belirlemek için hem nicel hem de nitel araştırma tekniklerinden faydalanmış, 140 DEAŞ Terör Örgütü mensubunun verilerini kullanarak detaylı bir analiz çalışması hazırlamıştır. Örgüte katılım gösteren şahısların; yaş aralıkları, medeni durumları, gelir düzeyleri, uyrukları, eğitim seviyeleri ve meslekleri incelenerek terörün oluşum nedenlerini ortaya koymuş ve bu çalışmanın Türkiye açısından önemini gözler önüne sermiştir. Çalışmanın devamında, DEAŞ Terör Örgütünün propaganda aracı olarak kullandığı “Dabıq”, “Konstantiniyye” ve “Rumiyah” dergilerinde geçen ve örgüt literatüründen hareketle tespit edilen 23 kelime kodlamaya tabii tutularak bahse konu dergilerin her bir sayısı ayrı ayrı analiz edilmiş, DEAŞ’ın faaliyet/eylem süreci ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Yazar, dördüncü ve son bölümde DEAŞ Terör Örgütünün günümüze kadar gerçekleştirdiği eylemleri ulusal ve uluslararası yayın organlarının haberleri aracılığı ile okuyucusuna sunmuştur. DEAŞ Terör Örgütünün gerçekleştirdiği bu eylemler incelendiğinde, seçilen eylemlerde hedef alınan şahıs, kitle ve kurumların gelişi güzel seçilmediği, eylem zamanlamalarına bakarak eylemi gerçekleştirdikleri ülkede tam anlamıyla bir kargaşa ve korku yaratmak istedikleri okuyuculara gösterilmiştir.

Eser hakkında sonuç mahiyeti taşıyan birkaç cümle sarf edecek olursak; DEAŞ Terör Örgütü hakkında yapılan bu çalışma, terör örgütleri faaliyetlerinin etkinliklerini azaltma ve sonlandırma için barındırdığı ipuçlarından dolayı kıymet taşımaktadır. Yapılan analizlerden çıkan sonuçlar dikkatli bir şekilde incelenerek gerekli tedbirlerin alınması ve düzenlemelerin yapılması ile Türkiye’de karanlık ve kargaşadan beslenen bu tip terör örgütlerinin barınması neredeyse imkânsız hale gelecektir. Eser bu doğrultuda, iddiasını yerine getirmekte ve bilimsel açıklamalar sunarak bu soruna ışık tutmaktadır.